

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ПРИРОДООХОРОННЕ ІНСПЕКТУВАННЯ
Конспект лекцій

Чернівці
Чернівецький національний університет
2011

УДК 502.14 (477)(07)
ББК 20.1 (4УКР)я 7
П 77

Друкується за ухвалою редакційно-видавничої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

П 77 – Природоохоронне інспектування : конспект лекцій / укл. : Сівак В.К., Солодкий В.Д., Данілова О.М., Пантелю І.М. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 164 с.

Тематика лекцій, уміщених у запропонованому виданні, відповідає робочій програмі курсу. Кожна лекція розкриває ряд важливих питань, необхідних для засвоєння курсу, та подається у зручній для студентів формі. Наведені наприкінці видання контрольні запитання та завдання до курсу сприятимуть здійсненню самоконтролю отриманих знань.

Для студентів спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища».

УДК 502.14 (477)(07)
ББК 20.1 (4УКР)я 7

© Чернівецький національний
університет, 2011

ЛЕКЦІЯ № 1

ОСНОВНІ ВИМОГИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБИТ ІЗ ПРИРОДООХОРОННОГО ІНСПЕКТУВАННЯ

1. Порядок проведення перевірки.
2. Документальне оформлення перевірки.

1. Порядок проведення перевірки

Діяльність людини призводить до забруднення води, повітря й ґрунту, глобального потепління на планеті, руйнування озонового шару атмосфери, випадання кислотних опадів, вичерпання багатьох природних ресурсів тощо. Наслідки антропогенної діяльності набувають загрозливого характеру для довкілля й людей, створюють підвищену екологічну небезпеку та сприяють руйнівним стихійним явищам.

Темпи зростання потреб народного господарства та населення у використанні природних ресурсів викликають необхідність посилити природоохоронний контроль, оскільки взаємодія суспільства з природою потребує спеціальних заходів і спеціальних знань із контролю за станом довкілля. Вони необхідні для того, щоб суспільство могло стабілізувати екологічну обстановку, поліпшуючи навколишнє природне середовище та зберігаючи єдність із довкіллям.

Природоохоронне інспектування має теоретичний і прикладний аспекти. Теоретичний аспект спрямовано на встановлення закономірностей у відносинах між людиною, об'єктами господарювання, живими організмами й довкіллям, а прикладний аспект – на застосування законодавчих і нормативних актів у природоохоронному контролі.

Тому головною метою інспекторських перевірок є: 1) визначення екологічного стану об'єкта, 2) ступеня й характеру його впливу на навколишнє природне середовище, 3) дотримання ним вимог законодавства, норм і правил у галузі охорони природи та за необхідності для вжиття заходів щодо усунення виявлених порушень та запобігання негативному впливу на довкілля.

Згідно з чинним законодавством, суб'єкт господарювання зобов'язаний надавати інспектору всю необхідну інформацію, статистичну звітність, фінансові та облікові документи, результати відомчих лабораторних спостережень, проектні матеріали, акти

прийняття об'єкта в експлуатацію тощо, а також усіяко сприяти проведенню перевірки, надаючи допомогу транспортом і, за необхідності, спецодягом та спец спорядженням.

Перевірки об'єктів з питань охорони навколишнього природного середовища здійснюються за планом на основі календарного графіка перевірок. Періодичність цих перевірок залежить від екологічної обстановки в районі розміщення об'єкта, а також ступеня й характеру його впливу на навколишнє середовище.

За обсягом питань, що підлягають висвітленню щодо екологічного стану об'єкта, ступеня й характеру його впливу на навколишнє природне середовище, дотримання ним вимог законодавства, норм і правил у сфері охорони довкілля, а також із метою своєчасного вжиття заходів щодо усунення виявлених порушень на підприємствах, установах, організаціях та запобігання негативному впливу об'єкта на природне середовище перевірки поділяються на:

- планові (повні, комплексні) – перевірка, під час якої висвітлюються всі питання природоохоронної діяльності об'єкта;
- спеціальні (цільові) – перевірка лише окремих напрямів природоохоронної діяльності об'єкта;
- позапланові (оперативні) – перевірка, в ході якої висвітлюються лише питання, щодо яких отримано завдання від керівництва, а також перевірка аварійних і здійснюваних за сигналами та скаргами населення ситуацій;
- рейдові перевірки фіксують стан природних ресурсів і якість їх охорони;
- обов'язкові перевірки (на державному кордоні).

До початку перевірки об'єктів інспектор зобов'язаний ознайомитись із:

- постановами й рішеннями вищих і місцевих органів влади, наказами, розпорядженнями і рішеннями колегій Міністерства охорони навколишнього середовища України та галузевого відомства, що стосуються природоохоронної діяльності на даному об'єкті;
- технологічними процесами, що застосовуються на об'єкті; методами очищення газів, пиловловлення, очищення стічних вод, що утворюються в таких технологічних процесах, а також використовуваних на об'єкті;
- новими розробками мало- і безвідхідних технологій на даних виробництвах;
- матеріалами й актами попередніх перевірок та іншими

документами, що стосуються природоохоронної діяльності об'єкта.

Під час перевірки інспектор зобов'язаний встановити наявність у підконтрольного суб'єкта:

- законодавчих, нормативних і методичних документів із питань охорони навколишнього природного середовища, наказів і розпоряджень щодо організації природоохоронних робіт на об'єкті й відповідальних за їх проведення посадових осіб;
- підрозділів з охорони природи, положення про них, посадових інструкцій, укомплектованість цих підрозділів кадрами відповідної кваліфікації.

Далі інспектор має розглянути:

- структуру виробництва та його склад;
- асортимент та обсяги виготовлюваної продукції;
- витрати основної та допоміжної сировини й матеріалів, зокрема й палива, відповідність їх вимогам технологічних регламентів, ДОСТІВ, ТУ та іншим стандартам;
- проектну й технічну документацію виробництв;
- звітну документацію з питань охорони навколишнього природного середовища;
- матеріали дозволів, ліміт викидав і скидав забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище та розміщення відходів;
- документи щодо обрахування й переказування плати за забруднення навколишнього природного середовища;
- дані відомчого лабораторного контролю джерел викидів і скидів;
- відомчі нормативні й методичні документи з питань охорони навколишнього природного середовища, утворення та розміщення відходів виробництва тощо;
- стан виконання заходів щодо виявлених попередніми перевірками порушень;
- основні правила техніки безпеки й промислової санітарії, дотримання яких під час огляду виробництв об'єктів дасть змогу уникнути нещасних випадків і травматизму.

Огляд виробництв здійснюється лише в супроводі відповідального представника об'єкта.

2. Документальне оформлення перевірки

По завершенні інспекторської перевірки складається серія документів, насамперед, «Акт перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства».

За своєю суттю цей документ повинен бути відображенням стану природоохоронної роботи на об'єкті та його впливу на навколишнє природне середовище.

У вступній частині акту наводяться місце й дата його складання, відомча підпорядкованість об'єкта, його поштова адреса, банківські реквізити, прізвища керівників та їхні службові телефони, а також прізвища й посади осіб, які проводили перевірку.

В констатуючій частині (графа «перевіркою встановлено...») у стислій формі викладаються результати перевірки об'єкта. Викладений матеріал повинен підкріплюватися кількісними показниками, що наводяться як окремо, так і у формі порівняльних таблиць. Довідки, копії звітів, результати аналізів, графіки, схеми і т. ін., що, за необхідності, додаються до акту перевірки, повинні підписуватись офіційними особами й належним чином бути оформлені.

Окремим розділом акту за результатами перевірки за виявленими порушеннями природоохоронного законодавства державним інспектором видаються обов'язкові до виконання приписи з зазначенням термів їх виконання і посиланням на статті або пункти законодавчих чи нормативних документів.

Акт перевірки обговорюється з керівником об'єкта, а за необхідні – в присутності відповідальних працівників.

Складання акту перевірки як первинного документа обов'язкове, практично, за всіх видів інспекторських перевірок, за винятком тих випадків, коли розслідуються очевидні протизаконні дії окремих осіб (миття транспорту в непередбачених для цього місцях, вивантаження сміття в забороненому місці тощо), які безпосередньо призвели до забруднення природного середовища, і коли інспектор може обмежитися складанням протоколу про порушення природоохоронного законодавства та вжиттям адміністративних заходів.

Виявлення порушень природоохоронного законодавства здійснюється в результаті:

– планових, спеціальних та рейдових перевірок дотримання природоохоронного законодавства на об'єктах народного господарства, а також перевірок, що здійснюються за сигналами й скаргами населення, завданнями керівних органів тощо;

– попереднього нагляду за ходом будівництва (реконструкції) об'єктів і споруд;

- участі в державних і робочих комісіях із приймання в експлуатацію закінчених будівництвом чи реконструкцією об'єктів і споруд, які впливають на природне середовище;
- перевірки пересувних джерел викидів;
- зупинки й огляду суден чи інших плавальних засобів, відвідання й огляду платформ, штучних островів, установок і споруд у внутрішніх морських територіальних водах та економічній зоні України.

Відповідно до завдань державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства здійснюються заходи, спрямовані на запобігання порушенням, встановлюються причини й наслідки цих порушень.

Щодо кожного випадку виявленого порушення, за яке передбачено адміністративну відповідальність, інспектор складає протокол, яким фіксується факт порушення. На підставі протоколу вирішується питання про застосування заходів впливу. Під час складання протоколу необхідно звернути особливу увагу на точність визначення виду порушення, його причин і наслідків, а також кваліфікування виявленого порушення відповідно до статей природоохоронного законодавства.

Протокол підписується інспектором, який його склав, правопорушником, особами, що брали участь у виявленні порушення, а за наявності свідків протокол підписується й ними. У випадку відмови особи, яка вчинила правопорушення, від підписання протоколу в ньому робиться відповідний запис про це. Особа, яка вчинила правопорушення має право додати до протоколу пояснення й зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви своєї відмови від його підписання.

У разі неможливості розгляду справи на місці порушення інспектор, який склав протокол, зобов'язаний усно або письмово повідомити правопорушника про місце й час розгляду його справи, а також роз'яснити йому його права і обов'язки, які передбачено чинним законодавством.

Отже, якісне здійснення державного екологічного контролю – необхідна передумова вжиття конкретних заходів для поліпшення екологічної ситуації, основа створення здорового середовища для життя людини.

ЛЕКЦІЯ № 2

ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ ТА РАЦІОНАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

1. Перевірка водоохоронної діяльності промислових об'єктів.
2. Екологічний контроль за впливом сільськогосподарських об'єктів на водні ресурси.
3. Основні порушення водного законодавства.

1. Перевірка водоохоронної діяльності промислових об'єктів

Для оцінки впливу об'єкта, який підлягає перевірці, на стан поверхневих і підземних вод, а також проведення кількісних розрахунків і вжиття заходів для усунення негативних наслідків цього впливу необхідно проаналізувати ряд показників:

Перевірка водоспоживання включає контроль таких показників, як:

- наявність самостійних водозаборів поверхневих і підземних вод, проектно-технічної документації на водозабірні споруди й водопровідну мережу, актів приймання їх в експлуатацію, дозволів на спеціальне чи відокремлене водокористування, дозволів (ліцензій) на буріння свердловин на воду, затверджених лімітів на забір поверхневих і підземних вод. Відповідність оформлення й погодження цих документів в установленому порядку;
- технічний стан водозаборів і водопровідної мережі, зношеність обладнання, ступінь аварійності системи водопостачання, додержання проектного режиму її експлуатації (навантаження на водопровідну мережу й основні споруди і т. ін.), діюча система протиаварійних заходів, наявність інструкцій і настанов щодо запобігання аваріям і ліквідації їх наслідків, журналів обліку тощо. Зафіксовані випадки аварій за звітний період, вжиті заходи з їх ліквідації, розміри завданих збитків, достатність санкцій, застосованих органами державного контролю до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійну перевитрату води тощо;
- обладнання водозабірних споруд поверхневих вод рибозахисними пристроями, відповідність їх проектним параметрам і ефективності роботи;
- наявність погоджених і затверджених в установленому порядку зон і поясів санітарної охорони водозаборів, винесення їх меж в натуру,

додержання санітарного режиму на цих територіях відповідно до чинних норм і правил охорони джерел водопостачання;

– наявність у межах контрольованої об'єктом території, особливо в межах зон санітарної охорони, свердловин, які не експлуатуються й потребують проведення ліквідаційного тампонажу. Додержання правил ведення цих робіт, правильність оформлення актів ліквідаційного тампонажу тощо;

– первинний облік водоспоживання, організація системи первинного обліку, обладнання водозаборів поверхневих і підземних вод контрольнo-вимірoвальною апаратурою й надійність її роботи. Досконалість і ступінь достовірності методів побічного (якщо вони є) обліку витрат води порівняно з прямими. Правильність ведення журналів обліку води;

– звітність із водоспоживання, відповідність об'ємів використаної води затвердженим лімітам, достовірність статистичної звітності, відповідність платежів за фактично використані об'єми води, зокрема й понадлімітні, чинним нормативам.

Перевірка водовідведення - включає :

– система розділення, очищення й відведення промислових і госппобутових стоків, наявність очисних споруд, промислових і госппобутових стоків, каналізаційної мережі, самостійних випусків стічних вод у природні або спеціально створені об'єкти (водойми, річки, складки рельєфу, поверхневі чи підземні поля фільтрації, шламонакопичувачі тощо); розміщення й упорядкування водовипусків відповідно до чинних норм і вимог, наявність проектно-технічної документації на них, актів приймання в експлуатацію, дозволів на скидання стічних вод (дозволів на спеціальне чи відокремлене водокористування), затверджених лімітів та гранично допустимих скидів (ГДС), планів заходів із досягнення ГДС, відповідність

оформлення й погодження вказаної документації встановленому порядку;

– технічний стан водовипусків, очисних споруд і каналізаційної мережі, зношеність обладнання, ступінь аварійності, додержання проектного режиму експлуатації, фактичне навантаження порівняно з допустимим проектним, вплив ступенів зношеності обладнання очисних споруд і фактичного режиму їх експлуатації на якість очищення стічних вод (ефективність роботи очисних споруд), стан проблеми видалення, складування й утилізації твердого осаду, діюча

система протиаварійних заходів, наявність інструкцій і настанов щодо запобігання аваріям і ліквідації їх наслідків, журналів обліку тощо. Зафіксовані випадки аварій за звітний період, вжиті заходи для їх ліквідації, розміри завданих збитків і достатність санкцій, застосованих до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійне забруднення поверхневих чи підземних вод тощо;

– відомчий лабораторний контроль, наявність окремих приміщень відомчої лабораторії, відповідність їх робочої площі і об'єму чинним нормам, свідоцтва про атестацію, обладнання лабораторії, забезпеченість реактивами й матеріалами, методиками відбирання й аналізу проб води, знання, вміння персоналу виконувати ці роботи, відповідність результатів аналізів відомчої лабораторії результатам, одержаним іншими лабораторіями (санітарно-епідеміологічної служби, органів екоконтролю тощо). У разі здійснення спільної перевірки з добором проб контрольні проби відбираються спеціалістами інспекційного органу й відомчої лабораторії одночасно з одних і тих же точок, що оформлюється спеціальним актом;

– злилова каналізація, ступінь охоплення території об'єкта її системою, мережа для відведення зливових стоків і очисні споруди, їх технічний стан (зношеність, ступінь аварійності тощо), наявність проектно-технічної документації на ці об'єкти, акти приймання їх в експлуатацію, дозволів на скидання зливових стоків у відкриті водойми чи інші природні або штучні об'єкти, затверджених ГДС на скидання зливових стоків, їх додержання, відповідність оформлення й погодження вказаних документів установленому порядку. Відомчий лабораторний контроль за впливом зливових стічних вод на навколишнє середовище (включно з водними об'єктами) в місцях їх випуску;

– первинний облік стічних вод, які відводяться з території об'єкта, організація системи первинного обліку, обладнання водовипусків контрольно-вимірювальною апаратурою й надійність її роботи, досконалість і ступінь достовірності побічних методів обліку стічних вод порівняно з прямими (якщо вони застосовуються);

– звітність щодо водовідведення, достовірність статистичної звітності

– відповідність об'ємів фактично відведених стічних вод інших категорій і кількості скинутих разом із ними забруднювальних речовин даним, наведеним у статистичній звітності, відповідність кількості скинутих забруднювальних речовин встановленим лімітам і

стягнутим платежам за забруднення, включно з платежами за понадлімітні скидання.

Потенційні джерела забруднення поверхневих і підземних вод та загальний санітарний стан території об'єкта:

- наявність накопичувачів, відстійників, полів фільтрації, технічних ставків, проектно-технічної документації на ці об'єкти, актів приймання їх в експлуатацію, проектні об'єми й фактичне заповнення на час перевірки, дотримання проектного режиму експлуатації, об'єми твердих або рідких відходів, які накопичуються в них щорічно, їх токсичність, стан огорожувальних дамб, можливість аварійного руйнування останніх та надходження забруднень у відкриті водойми або фільтрування разом із водою в підземні водоносні горизонти, система заходів на запобігання аваріям і ліквідацію їх наслідків, інструкції, настанови щодо боротьби з аваріями, журнали обліку аварій, зафіксовані випадки аварій у минулому й ужиті заходи з їх ліквідації, достатність санкцій, застосованих до осіб, відповідальних

за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійне забруднення навколишнього середовища;

- санкціоновані (дозовані) скиди з накопичувачів, відстійників тощо, дозволи на скиди та їх дотримання, платежі на відшкодування завданих збитків, цілість пломб, накладених на випуски після дозволених скидів, наявність самовільно обладнаних випусків та можливість або фактичне здійснення несанкціонованих (залпових) скидань;

- інші потенційні джерела забруднення поверхневих і підземних вод – склади паливно-мастильних матеріалів, сировини, хімічних речовин тощо, пункти заправлення й миття транспортних засобів, локальні очисні споруди, якими за чинними нормативами повинні обладнуватися такі об'єкти, проектно-технічна документація на них, акти приймання в експлуатацію, ефективність роботи очисних споруд і пристроїв, зв'язок із загальною системою зливової каналізації й характер впливу на останню, відомчий лабораторний контроль, можливість впливу на стан поверхневих і підземних вод загалом;

- загальний санітарний стан території об'єкта, наявність засмічених і захаращених промисловими та побутовими відходами ділянок, забруднення території розливами

нафтопродуктів або інших рідких шкідливих речовин, розсипами твердих хімікатів тощо, стан проблеми накопичення відходів, їх переробки й утилізації, збирання та видалення сміття і т. ін., оцінка впливу загального санітарного стану території об'єкта на навколишнє середовище й, зокрема на поверхневі й підземні води.

Комплексна водоохоронна діяльність передбачає такі заходи, як:

- економія й раціональне використання свіжої води, діючі системи оборотного й повторного водопостачання, ступінь використання для побутових і промислових потреб очищених промислових, побутових і зливових стічних вод;
- будівництво й реконструкція водоохоронних об'єктів (очисних споруд, систем оборотного й повторного водопостачання), хід будівництва, освоєння виділених коштів, дотримання встановлених строків будівництва й пусконаладжувальних робіт;
- виконання приписів попередніх перевірок об'єктів контролюючими органами, відомчих природоохоронних планів і програм, постанов Уряду та місцевої адміністрації з питань охорони водних ресурсів.

2. Екологічний контроль за впливом сільськогосподарських об'єктів на водні ресурси

Найбільш небезпечні для водних ресурсів сільськогосподарськими об'єктами є тваринницькі комплекси.

Тваринницькі комплекси – це підприємства, на яких виробництво яловичини, свинини, птиці поставлено на промислову основу. До них належать свинокомплекси, комплекси великої рогатої худоби (ВРХ), молочно-товарні ферми промислового типу.

Досвід експлуатації діючих тваринницьких комплексів свідчить про інтенсивне забруднення ними навколишнього природного середовища, а тому головною метою перевірки є виявлення рівня впливу комплексу на стан поверхневих і підземних вод.

Головна відмінність тваринницьких комплексів від промислових об'єктів – забруднювальними речовинами, які утворюються на комплексі, є не хімічні речовини й важкі метали, що характерно для об'єктів промисловості, а органічні речовини й надзвичайно високі концентрації сполук азоту. Крім того, гнойові стоки можуть вміщувати

залишки біологічно активних сполук (лікарські препарати, інсектициди, дезінфікуючі речовини, гормони), які використовуються в сучасному тваринництві для лікування й стимуляції росту тварин, дезінфекції й дезінсекції тваринницьких приміщень.

Якщо стічні води промислових підприємств після відповідного очищення скидаються в поверхневі водойми, то стоки тваринницьких підприємств після очищення підлягають утилізації. Випуск

січних вод у водні об'єкти допускається тільки після вирішення питань про можливість максимального їх повторного використання в оборотних системах та для зрошення в сільському господарстві.

Джерелами забруднення поверхневих і підземних вод на прилеглий до комплексу території є місця накопичення гною (гноюсховища), споруди обробки гнойових стоків та поля зрошення.

Водопостачання комплексів здійснюється з поверхневих водойм або підземних джерел.

Норми споживання води на одну голову худоби на добу наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Використовувачі	Норми водокористування, л/добу на 1 голову
1. Корови м'ясні	70
2. Корови молочні	100
3. Бички та нетелі	60
4. Молодняк ВРХ	30
5. Телята до 6 міс.	20
6. Свиноматки дорослі	25
7. Свиноматки з приплодом	60
8. Свині на відгодівлі	15
9. Кури	1
10. Качки, гуси	2

Компонентами, що утворюють гноївку, є рідкі екскременти тварин, технологічна й змивна вода, підстилковий матеріал, залишки

дезінфікуючих засобів та ін.

Видалення гною з тваринницьких приміщень і його транспортування здійснюється механічним або гідравлічним способами:

- механічний спосіб застосування на невеликих підприємств з утримання ВРХ і на свинокомплексах із вирощуванням до 12 тис. голів на рік. При цьому застосовуються скребкові та штангові транспортери, скрепери та бульдозери;
- гідрозмивальні системи гнойовидалення використовуються на свинокомплексах потужністю 24 тис. і більше голів на рік;
- на інших тваринницьких підприємствах застосовується самотічна система видалення гною безперервної або періодичної дії.

Кількість води, що використовується для видалення гною з тваринницьких приміщень, наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Системи видалення гною з тваринницьких приміщень	Норми витрат води на тварину, л/добу		
	свині при груповому утриманні	велика рогата худоба	
		на фермах відгодівлі нетелей	на фермах молочного напрямку
Самотічна система безперервної дії	1.5	8-9	15-16
Самотічна система періодичної дії	5-8	15-17	30-32
Змивна система: баки, насадки, гідрозмивальні установки	20-25		

Перевіряється відповідність фактичного використання води в л/добу проектним нормам. За перевищення проектних норм інспектор складає відповідний припис.

Визначаються об'єми повторного використання води в оборотних системах та підраховується процент економії свіжої води.

Повторно можуть використовуватись освітлені, дезодоровані й, за необхідності, незаражені поверхневі стоки та біологічно оброблена рідка фракція для промивання каналів від гною всередині приміщень.

Усі споруди систем з підготовки до використання гною та його фракцій, а також забруднених гноєм поверхневих стоків мають забезпечуватися надійною гідроізоляцією, яка виключала б фільтрацію рідкої частини гною в ґрунтові води.

Для транспортування рідкого гною, гнойових стоків, рідкої фракції та осаду відстійників використовується гідротранспортування, а для твердої фракції – мобільний транспорт.

Гнойосховища влаштовуються прифермські або польові, секційного типу:

- конструкція гнойосховищ залежить від кількості тварин, консистенції гною, фізико-хімічних якостей ґрунтів та рівня ґрунтових вод;
- конструкція гнойосховищ повинна виключати забруднення підземних і поверхневих вод: на фільтрувальних фунтах дно й відкоси повинні захищатися протифільтраційним екраном;
- на великих підприємствах потужністю 24 тис. свиней на рік і більше не допускається влаштування гнойосховищ рідкого гною, не розділеного на фракції.

Очищені стічні води використовуються для зрошення сільськогосподарських культур:

- розрахункова мінімальна площа під побудову зрошувальної системи повинна забезпечувати використання всього річного об'єму стоків комплексів;
- допускається використання води природних джерел для розбавлення стоків.

Під час перевірки також визначаються:

- загальний санітарний стан території, об'єкта й можливість його негативного впливу на довкілля, зокрема, на якість поверхневих і підземних вод;
- стан виконання вимог попередніх перевірок об'єкта контролюючими органами, відомчих природоохоронних планів і програм постанов місцевої адміністрації з питань охорони водних ресурсів;
- встановлення фактів залпових скидів або аварійного забруднення

водойм, об'єми скидів;

- наявність планів заходів із запобігання залповим скидам, їх виконання;
- наявність плану дій персоналу у випадках аварійного забруднення;
- наявність аварійної бригади, її оснащеність технічними засобами та ні.

Закінчується перевірка складанням відповідних документів, насамперед акту перевірки, припису та інших інспекторських документів, пов'язаних із ужиттям адміністративних заходів (протоколи про порушення природоохоронного законодавства, постанови про накладення штрафів тощо)

3. Основні порушення водного законодавства

До порушень водного законодавства в частині охорони поверхневих і підземних вод суші належать:

- *невиконання вимог водоохоронного законодавства під час планування, розміщення виробничих сил, будівництва й експлуатації народногосподарських об'єктів;*
- *переуступка права водокористування й інші угоди, які в прямій або прихованій формі порушують право державної власності на воду.*

Під переуступкою права водокористування розуміється така незаконна дія, внаслідок якої право користування водним об'єктом, яке належало одному водокористувачеві, використовується іншим водокористувачем за угодою між ними, але без дозволу спеціально уповноважених органів державного контролю.

Переуступка характеризується тим, що відбувається фактична заміна водокористувачів, чим порушується встановлений порядок переходу й припинення їхнього права водокористування:

- *самовільне захоплення водних об'єктів або самовільне водокористування.*

Самовільне захоплення водних об'єктів – це заволодіння яким-небудь водним об'єктом з метою його використання, що призводить до порушення встановленого порядку надання водних об'єктів у відокремлене користування, обладнання тимчасових водозаборів і установок на водних об'єктах без узгодження з органами державного контролю за використанням і охороною вод, буріння свердловин на воду без дозволу. Самовільне водокористування означає здійснення спеціального водокористування за відсутності необхідного дозволу, виданого

органами державного контролю за використанням і охороною вод або первинними водокористувачами. В обох випадках відбувається порушення встановленого порядку надання водних об'єктів для користування;

– *забирання води з порушенням планів водокористування.*

До вказаного порушення належить забирання води з поверхневих або підземних джерел вище за ліміти, встановлені органами з регулювання використання й охорони вод або місцевою владою в дозволах на спеціальне водокористування;

– *забруднення й засмічення вод.*

Забруднення поверхневих вод називають дії, які тягнуть за собою перевищення граничнодопустимих концентрацій шкідливих речовин у воді водного об'єкта, внаслідок чого цей об'єкт стає частково чи повністю непридатним для одного або кількох видів водокористування. Забруднення поверхневих водних об'єктів відбувається за скидання стічних вод із порушенням встановлених норм граничнодопустимих скидань (ГДС) або надходження у водний об'єкт іншими шляхами речовин, які викликають порушення норм споживної якості води. Засміченням вважається скидання в поверхневі водні об'єкти нерозчинних відходів (деревини, побутового сміття, шлаку, ґрунту, брухту тощо), що призводить до погіршення їх зовнішнього вигляду, несприятливих змін, погіршення гідрологічного режиму водного об'єкта та створює перешкоди для водокористування.

Забруднення підземних вод – це зміна їх природного якісного складу, яка робить неможливим їх використання для господарських або рекреаційних цілей і веде до порушення рівноваги в екологічному стані навколишнього середовища. Забруднення підземних водоносних горизонтів може відбуватися або безпосередньо через свердловини, або шляхом інфільтрації в них шкідливих речовин через товщу порід. Окремим випадком такого забруднення є таке, коли внаслідок інтенсивного локалізованого відкачування води до цієї ділянки підтягуються більш забруднені й агресивні води сусідніх горизонтів. Такий вид забруднення найчастіше спостерігається на морських узбережжях, коли за незбалансованого відкачування прісних вод до таких ділянок можуть надходити солоні води з моря;

– *введення в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без позитивного висновку державної екологічної експертизи, а також без споруд і пристроїв для запобігання*

забрудненню й засміченню вод або їх шкідливого впливу, зокрема, наявність у водокористувачів свердловин, які виконали своє призначення або повністю є виведеними з ладу й незатампованими згідно з чинними правилами;

– *порушення водоохоронного режиму на водозаборах, що викликає їх забруднення, водну ерозію ґрунтів та інші шкідливі явища.*

Ці порушення полягають у недотриманні правил ведення робіт в прибережних зонах морів, у водоохоронних зонах і прибережних смугах річок, водосховищ, озер та інших водних об'єктів, зокрема в порушенні режиму, встановленого для поясів санітарної охорони поверхневих і підземних водозаборів (свердловин) питних та рекреаційних вод, самовільному вирубуванні лісу, розорюванні заплави, понадлімітній обробці полів пестицидами, переробці берегів і русел з метою видобування корисних копалин тощо, а також у недотриманні санітарно-гігієнічних правил утримання території, що тягне за собою забруднення й засмічення водних об'єктів;

– *самовільне ведення гідротехнічних робіт.*

Самовільне ведення гідротехнічних робіт виражається в таких незаконних діях, як зведення гребель, дамб, будівництво каналів, самовільне поглиблення й випрямлення русел, осушення водойм, буріння свердловин на воду й інше водогосподарське будівництво без затвердженої в установленому порядку технічної документації, а також без проектів організації й виконання робіт, узгоджених із органами державного контролю за використанням і охороною вод;

– *пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв.*

Пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв із порушенням їх роботи може мати місце як у результаті безгосподарної діяльності посадових осіб, які відповідають за експлуатацію цих споруд і пристроїв, так і неправомірних дій інших організацій і громадян;

– *порушення правил експлуатації водогосподарських споруд і пристроїв.*

До переліку вказаних правопорушень належать: недотримання встановлених водогосподарських режимів експлуатації водосховищ, каналів та інших споруд і гідровулів (невиконання правил наповнення і спрацювання верхніх б'єфів, скидань води в нижній б'єф, недотримання встановлених добових коливань рівнів води у верхньому й нижньому б'єфах, порушення умов пропускання води в повіль, забирання води тощо), порушення встановленого режиму

використання підземних вод та інших вимог, встановлених за видання дозволів на спеціальне водокористування, перевищення граничних проектних позначок рівня води в шламонакопичувачах, хвостосховищах, жижезбірниках тощо, відсутність або незадовільний технічний стан спостережувальних свердловин на подібних спорудах;

– *безгосподарське використання води, яке веде до виснаження водних ресурсів.*

Особливо небезпечно в екологічному плані виснаження ресурсів підземних вод, відновлення яких потребує багато часу і стає практично неможливим, якщо виснаження значне. Безгосподарним використанням води вважаються перевитрати води понад встановлені ліміти, а також використання води питної якості для технічного водозабезпечення тощо;

– *порушення правил ведення первинного обліку води, що забирається з водних об'єктів і скидається в них, а також правил визначення якості стічних вод.*

Цей вид порушення може виявлятися, з одного боку, у відсутності на об'єкті-водокористувачі даних про кількість і якість вод, що забираються з водних об'єктів або скидаються в них, з іншого – в перекручуванні таких даних і внесенні вочевидь неправильних відомостей про це в звітні документи, зокрема, у форму 2ТП (водгосп). Порушенням є й запізніле подання звітності за вказаною формою. Незадовільний стан первинного обліку на об'єктах-водокористувачах є, як правило, наслідком відсутності або поганої організації системи первинного обліку (відсутність або неправильне використання водомірного обладнання, відсутність або недосконалість методів побічного водообліку, відсутність належного лабораторного контролю якості води, неправильне ведення журналів первинного обліку води встановленої форми тощо);

– *неповідомлення відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах, про несанкціоновані скидання стічної, скидної дренажної води, які готуються або їх уже проведено внаслідок крайньої необхідності, про потрапляння у водні об'єкти іншими шляхами речовин, шкідливих для здоров'я людей чи для водних організмів, і в усіх інших випадках, коли завдано або може завдатися шкода водному об'єкту;*

– *невиконання вимог, розпоряджень, приписів і постанов органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони вод.*

Порушеннями водного законодавства в частині охорони морських вод є:

- скидання з метою захоронення у внутрішніх морських територіальних водах України з суден і плавальних засобів, платформ та інших морських споруд, повітряних суден шкідливих речовин, радіоактивних речовин, радіоактивних і інших відходів, матеріалів і предметів, які можуть завдати шкоди здоров'ю людей і живим ресурсам моря, зонам відпочинку, зонам загального водокористування чи перешкоджати іншим видам законного використання морських вод;
- скидання з метою захоронення в економічній зоні України з суден і плавальних засобів, платформ і інших морських споруд, штучних складів, повітряних суден шкідливих або радіоактивних речовин, радіоактивних та інших відходів, матеріалів та предметів, які можуть завдати шкоди або перешкодити законним видам використання моря;
- всіляке навмисне затоплення (викидання на обмілини або берег) у внутрішніх морських територіальних водах і економічній зоні України суден та інших плавзасобів, повітряних суден, платформ або інших штучних споруд;
- забруднення внутрішніх морських територіальних вод і економічної зони України внаслідок незаконного скидання з суден і інших плавальних засобів, платформ і інших морських споруд, штучних островів неочищених до встановлених норм стічних вод, відходів, а також сумішей, які вміщують шкідливі речовини понад установлені норми;
- неповідомлення адміністрації найближчого українського порту про підготовку або проведення внаслідок крайньої необхідності скидання або незворотні втрати радіоактивних, шкідливих речовин (безпосередньо чи в упаковці) або сумішей, які вміщують шкідливі речовини понад установлені норми, або інших відходів і матеріалів, що можуть завдати шкоди зонам відпочинку чи створити перешкоди для інших законних видів використання моря;
- скидання в межах внутрішніх морських територіальних вод і економічної зони України шкідливих речовин, радіоактивних та інших відходів і предметів, сміття на лід;
- забруднення морського середовища безпосередньо в результаті вибухових або подібних робіт, які виконуються під час розвідки чи видобування в економічній зоні України мінеральних ресурсів

морського дна;

– проведення в економічній зоні України морських наукових досліджень без дозволу компетентних органів України або за наявності такого дозволу, але з порушенням погодженої програми і видів робіт та досліджень;

– створення штучних островів, установок і споруд в економічній зоні України, а також створення навколо цих зон безпеки без дозволу компетентних органів України або за наявності такого дозволу, але з порушенням погодженого проекту;

– незабезпечення установок та інших споруд в економічній зоні України постійними сигнальними засобами для попередження мореплавців, порушення правил утримання цих засобів у справному стані та правил з ліквідації морських установок і споруд, експлуатацію яких остаточно припинено;

– перебування у внутрішніх морських територіальних водах та економічній зоні України суден та інших плавальних засобів із вантажем радіоактивних токсичних відходів у рідкому або твердому стані без дозволу компетентних органів України.

Факти порушення правил раціонального використання й охорони водних ресурсів можуть підтверджуватися одним або кількома з наведених нижче доказів, головними з яких є:

– відсутність позитивного висновку державної екологічної експертизи, а також відсутність дозволу на спеціальне або відокремлене водокористування чи недотримання умов спеціального чи відокремленого водокористування;

– відсутність дозволу або узгодження з природоохоронними органами на проведення гідротехнічних, днопоглиблювальних, підривних робіт, видобування корисних копалин, зокрема й піщано-гравійних матеріалів, прокладення кабелів і трубопроводів, вирубування лісу чи ведення інших робіт на водних об'єктах і в прибережних зонах (смугах), а також у внутрішніх морських, територіальних водах і економічній зоні України;

– відсутність або неправильне ведення форм документації первинного обліку чи статистичної звітності з водокористування й водовідведення на об'єктах-водокористувачах;

– невідповідність строку і обсягів виконаних робіт із

будівництва чи реконструкції водоохоронних споруд затвердженому плану, а також зміни чи відступ від затвердженого проекту, що погіршує режим відведення, очищення й використання стічних вод;

– виявлені в процесі огляду об'єкта технічні несправності та неполадки в роботі природоохоронних і водогосподарських споруд і пристроїв;

– належним чином оформлене повідомлення, яке надійшло від контролюючих органів, позаштатних інспекторів охорони природи, і підтверджує факт забруднення водного об'єкта;

– відомості, отримані в процесі розгляду випадку погіршення якості води водного об'єкта, про наявність і розміри збитку, спричиненого державі або окремим водокористувачам;

– недотримання правил експлуатації водогосподарських систем і водосховищ, а також озер та інших водойм, які використовуються як водосховища.

Отже, здійснення державного контролю за охороною й раціональним використанням водних ресурсів забезпечує їх збереження та необхідний якісний стан, а також чистоту і повноводність наших річок та озер.

ЛЕКЦІЯ № 3

ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

1. Перевірка стаціонарних джерел забруднення повітря.
2. Перевірка пересувних джерел забруднення повітря.
3. Основні порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

1. Перевірка стаціонарних джерел забруднення повітря

Стаціонарні об'єкти, що в процесі виробничої діяльності здійснюють викидання забруднювальних речовин в атмосферне повітря, підлягають перевірці. Під час перевірки стаціонарних джерел забруднення слід розглянути й проаналізувати такі матеріали:

– інвентаризація джерел викидів забруднювальних речовин в атмосферу. Кількість визначених (організованих, неорганізованих джерел викидів, оснащених газочисними установками (ГОУ). Кількість джерел викидів, що вимагають оснащення ГОУ. Карта-схема підприємства з нанесеними на ній джерелами викидів. Відповідність нумерації джерел викидів на карті-схемі й у матеріалах інвентаризації;

– санітарно-технічний звіт про обстеження вентиляційних систем, відповідність його матеріалам інвентаризації;

– статистична звітність за формою 2-ТП (повітря). Яким методом вона складається (за матеріалами інвентаризації, балансовими, розрахунковими за методиками, чи враховуються реальні обсяги випуску продукції, стан виконання заходів, час роботи ГОУ та їх ефективність тощо);

– дозволи на викидання забруднювальних речовин в атмосферу за минулий, поточний і на наступний роки, ким видано, коли, на основі яких матеріалів;

– план заходів із регулювання викидів у період несприятливих метеорологічних умов (НМУ), їх достатність і стан виконання;

– матеріали відомчого лабораторного контролю рівнів забруднення атмосферного повітря в межах санітарно-захисної зони;

– інші документи з питань охорони атмосферного повітря.

Отримавши ці документи, інспектор зобов'язаний провести їх аналіз, порівняти дані, наведені в матеріалах інвентаризації, дозволах на викидання забруднювальних речовин в атмосферу та лімітах на викиди, технологічних регламентах, статзвітності даних аналітичного контролю (аналіз вести за джерелами, які роблять основний внесок у загальні обсяги викидів по підприємству), даних аналітичного контролю. В результаті цього необхідно визначити достовірність матеріалів статзвітності за формою 2-ТП (повітря), дотримання дозволених викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Скласти порівняльну таблицю цих даних за останні 3 роки.

Наступним етапом роботи інспектора є огляд виробництв підприємства.

Під час обстеження виробництв основна увага приділяється:

- стану роботи технологічного обладнання, його фізичному й моральному зношенню, відповідності сучасним екологічним вимогам, впливу його на навколишнє середовище;
- технічному стану й ефективності роботи газоочисних установок (ГОУ), відповідності фактичних параметрів навантаження паспортним, наявності реєстраційних номерів на ГОУ, інструкцій з експлуатації і обслуговування ГОУ, оцінки рівня підготовки обслуговуючого персоналу;
- ходу будівництва повітроохоронних об'єктів (як нових, так і запланованих);
- наявності джерел викидів, що потребують оснащення газоочисними установками, чи прийнято технічні рішення з цих питань;
- наявності неврахованих джерел викидів;
- загальному санітарному стану виробництв і території підприємств та іншим питанням.

Аналізуючи зібрані документи й інформацію під час обстеження, інспектор зобов'язаний провести розрахунок виявленого наднормативного викиду відносно вказаних величин у дозволах, визначених у методиці;

- невиконання і установлені терміни заходів їх досягнення нормативів ГДВ;
- неефективної роботи газоочисних установок;
- роботи технологічного обладнання за несправних газоочисних

установках або їх невикористання;

- порушення технологічних режимів;
- використання непроектної сировини й палива в технологічних процесах;
- аварійних і залпових викидів забруднювальних речовин в атмосферу, які не передбачено технологічними регламентами виробництв;
- неврахованих джерел викидів тощо.

Наднормативні викиди визначаються з урахуванням різниці між фактичною та дозволеною кількістю викидів і часу роботи джерела в режимі наднормативного викидання. Термін роботи джерела в режимі наднормативних викидів визначається з моменту виявлення порушення до моменту його усунення, підтвердженого даними контрольної перевірки, з урахуванням фактично відпрацьованого часу.

Під час повної перевірки підприємства інспектор зобов'язаний ознайомитися з роботою санітарно-промислової лабораторії, при цьому перевірити:

- укомплектованість кадрами відповідної кваліфікації, забезпеченість необхідним приміщенням;
- забезпеченість нормативно-технічною й погодженою методичною документацією з питань визначення концентрацій забруднювальних речовин у промислових викиданнях і атмосферному повітрі;
- забезпеченість необхідними приладами контролю і обладнанням;
- виконання графіка контролю джерел викидів і стану забруднення атмосферного повітря в санітарно-захисній зоні;
- стан ведення робочих журналів і журналів обліку характеристик стаціонарних джерел забруднення й інші питання роботи санітарно-промислової лабораторії.

Під час перевірки інспектор має право дати завдання санітарно - промисловій лабораторії зробити контрольне вимірювання викидів забруднювальних речовин в атмосферу за одним або кількома джерелами.

Під час обстеження підприємств повинні перевірятися транспортні дільниці або цехи. В акті повинно бути відображено:

- кількість автомобілів з бензиновими, дизельними двигунами та тих, що працюють на газоподібному паливі;
- наявність контрольно-регулювальних пунктів (постів) – КРП, їх

оснащеність обладнанням, контрольно-вимірною апаратурою, можливість роботи в холодну пору року.

На підприємствах, що не оснащені КРП, перевіряється наявність договору з іншою організацією, яка проводить визначення змісту забруднювальних речовин у викидах відпрацьованих газів автомобілів, та періодичність перевірок;

– додержання термінів державної перевірки приладів (не рідше 1 разу на 6 місяців для газоаналізаторів і 1 разу на рік для димомірів);

– наявність необхідної технічної документації;

– ведення журналів обліку результатів вимірювань, позначок про розміщення автотранспортних засобів на ремонт, наявність та дотримання графіка перевірки автотранспорту на вміст оксиду вуглецю, вуглеводнів та димності у відпрацьованих газах автомобілів;

– наявність дільниць (постів) з ремонту та обслуговування систем живлення й запалювання двигунів, їх укомплектованість газоаналітичною апаратурою.

Перевірка змісту забруднювальних речовин у викидах відпрацьованих газів автомобілів проводиться:

– на підприємствах-виготовлювачах – контрольно-регулювальному посту та на складі готової продукції;

– на підприємствах, що здійснюють ремонт, технічне обслуговування й експлуатацію автомобілів, – на контрольно-регулювальному пункті (посту) та при виїзді (в'їзді) з території підприємства.

У разі виявлення порушень встановлених державними стандартами норм вмісту забруднювальних речовин у викидах відпрацьованих газів:

– на підприємствах-виготовлювачах, підприємствах, що здійснюють ремонт та технічне обслуговування, автомобіль відправляється на регулювальні роботи;

– на підприємствах, що здійснюють експлуатацію, автомобіль до рейсу не допускається й направляється на регулювання.

2. Перевірка пересувних джерел забруднення повітря

Вимоги до автомобіля, що підлягає перевірці:

1. Випускна система автомобіля не повинна мати прогарів, механічних пробіїв і нещільностей, що викликають витікання відпрацьованих газів і підсмоктування повітря.

2. Пальне й мастильні матеріали повинні відповідати маркам, що рекомендуються підприємством-виробником.

3. Двигун повинен бути прогрітим до робочої температури охолоджувальної рідини (або моторного мастила для двигунів із повітряним охолодженням), вказаної в керівництві з експлуатації автомобіля.

Вимірювання проводяться за нейтрального положення важеля коробки передач.

Вимоги до вимірювальних приладів

Для визначення вмісту оксиду вуглецю та суми вуглеводнів у відпрацьованих газах двигунів автомобілів слід застосовувати газоаналізатори безперервної дії, що працюють на принципі інфрачервоної спектроскопії.

Для визначення димності відпрацьованих газів повинен застосовуватись димомір безперервної дії.

Підготовка, обслуговування й експлуатація апаратури повинні проводитись відповідно до вимог експлуатаційної документації на даний вид апаратури. Засоби вимірювань повинні мати клейма з діючими строками державної повірки та свідоцтва про повірку.

Методика проведення інструментального контролю токсичності відпрацьованих газів бензинових двигунів автомобілів

Вміст оксиду вуглецю й вуглеводів у відпрацьованих газах двигунів автомобілів визначають під час роботи двигуна на холостому ходу за двох частот обертання колінчастого вала двигуна, встановлених підприємством-виготовлювачем.

Вміст оксиду вуглецю й вуглеводнів у відпрацьованих газах автомобілів повинен бути в межах значень, встановлених підприємством-виробником.

Послідовність проведення вимірювань:

- встановити важіль перемикачання коробки передач (вибирач швидкості для автомобілів з автоматичною коробкою передач) у нейтральне положення;
- загальмувати автомобіль стоянковим гальмом;
- заглушити двигун (якщо він працює);
- відкрити капот двигуна;
- підключити тахометр;
- встановити пробовідбірний зонд газоаналізатора у випускну трубу автомобіля на глибину не менше 300 мм від зрізу (для косоного зрізу випускної труби глибина відраховується від короткого краю зрізу);
- повністю відкрити повітряну засувку карбюратора;

- запустити двигун;
- збільшити частоту обертання вала двигуна й пропрацювати на цьому режимі не менше 15 с.;
- встановити мінімальну частоту обертання вала двигуна й, не раніше ніж через 20 с., провести вимірювання вмісту оксиду вуглецю й вуглеводнів;
- встановити підвищену частоту обертання вала двигуна, виміряти вміст оксиду вуглецю й вуглеводнів;
- за наявності окремих випускних систем в автомобіля вимірювання слід проводити в кожній з них. Критерієм оцінки стануть максимальні значення вмісту оксиду вуглецю й вуглеводнів.

Методика проведення інструментального контролю димності дизельних двигунів автомобілів

Димність відпрацьованих газів автомобілів визначається у двох режимах роботи двигуна:

- вільного прискорення (розгін двигуна на холостому ходу від мінімальної до максимальної частоти обертання);
- максимальної частоти обертання (частота обертання вала двигуна на холостому ходу за повністю натиснутої педалі подання пального).

Димність автомобілів не повинна перевищувати норм указаних у таблиці 3.

Таблиця 3

Послідовність проведення вимірювань

Режим вимірювання димності	Димність, не більше, %
Вільне прискорення для автомобілів з дизелями без наддування	40
3 наддуванням	50
Максимальна частота обертання	15

Прилад слід підключити до випускної системи автомобіля й натисканням педалі подання пального встановити максимальну частоту обертання вала дизеля. Тривалість роботи на даному режимі повинна забезпечувати температуру відпрацьованих газів, які входять в прилад, що відповідає вимогам інструкції з експлуатації

приладу. Після цього відпустити педаль.

Вимірювання на режимі вільного прискорення слід проводити за 10-разового повторювання циклу частоти обертання вала дизеля від мінімальної до максимальної швидким, але плавним натисканням педалі подання пального до упору з інтервалом не більше за 15 с. Вимірювання показників слід проводити при останніх чотирьох циклах за максимальним відхиленням стрілки приладу.

За результат вимірювання димності беруть середнє арифметичне значення за чотирма циклами. Вимірювання вважають достовірними, якщо різниця в показаннях димності останніх чотирьох циклів не перевищує 6 одиниць вимірювання за шкалою приладу.

Вимірювання на режимі максимальної частоти обертання слід проводити за стабілізації показань приладу (розмах коливань стрілки приладу не повинен перевищувати 6 одиниць вимірювання за шкалою приладу) не пізніше ніж через 60 с. після вимірювань.

За результат вимірювання слід брати середнє арифметичне значення від крайніх значень діапазону допустимих коливань.

Вимірювання димності автомобіля з роздільною випускною системою слід проводити в кожній із випускних труб окремо. Оцінку димності здійснюють за максимальним значенням.

Колівання стрілки приладу не повинне перевищувати 3% від шкали приладу. За результат вимірів слід брати середнє арифметичне значення, визначене за крайніми показниками.

Результати вимірювань слід зафіксувати в протоколі встановленої форми.

Кількість автомобілів, що підлягають контролю, повинна становити не менше: 30% – для підприємств з кількістю автомобілів до 100 од.; 20% – для підприємств із кількістю автомобілів до 500 од.; 10% – для підприємств із кількістю автомобілів більше 500 од.

Представниками органів Державної екологічної інспекції за участю Державної автомобільної інспекції та іншими спеціально уповноваженими державними органами й громадськими об'єднаннями в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюється операція «Чисте повітря».

Головним завданням операції «Чисте повітря» є зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів.

На період проведення операції «Чисте повітря» органами

Державної екологічної інспекції з участю Державтоінспекції розробляється план її проведення, який погоджується з зацікавленими органами, які беруть у ній участь.

Відповідно до плану проведення операції необхідно:

- здійснити перевірки організації роботи, яка проводиться власниками автотранспорту, станціями технічного обслуговування, для зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автомобільного транспорту;
- перевірити наявність на підприємствах контрольно-регулювальних пунктів, їх забезпеченість засобами контролю токсичності та димності відпрацьованих газів, організацію їх ремонту, державних повірок, а також ефективність використання й професійну підготовку обслуговуючого персоналу;
- перевірити автотранспортні засоби, які належать державним, громадським, іншим організаціям та індивідуальним власникам, на відповідність нормативам державних стандартів щодо токсичності відпрацьованих газів двигунів автомобілів;
- у разі наявності недоліків у роботі автогосподарств щодо охорони атмосферного повітря, їх керівництву видати приписи на усунення виявлених під час перевірок недоліків і забезпечення дотримання вимог державних стандартів за токсичністю та димністю відпрацьованих газів двигунів;
- провести, із залученням засобів масової інформації, просвітницьку роботу серед населення про необхідність боротьби за зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів та передовий досвід повітроохоронної роботи підприємств.

Операція «Чисте повітря» проводиться щорічно в два етапи – навесні й восени. За рішенням місцевих органів влади регіональні операції «Чисте повітря» можуть проводитись і в інші визначені ними строки.

Кількість та склад груп, які беруть участь в операції, затверджується органами Державної екологічної інспекції й Державної автомобільної інспекції.

До складу груп, які формуються для проведення операції, можуть залучатися представники підприємств, установ та організація за узгодженням із їх керівництвом.

Під час проведення операції «Чисте повітря», відповідно до її плану, перевірки охоплюються підприємства, що експлуатують

автотранспорт або виконують його технічне обслуговування чи ремонт, незалежно від форм власності, а також проводяться вибіркові перевірки транспортних засобів у процесі експлуатації на дорогах.

Проведення інструментального контролю токсичності та димності відпрацьованих газів автомобілів забезпечується як приладами контролюючих органів, так і організацій, що перевіряються.

Перевірка повітроохоронної діяльності автопідприємств, станції технічного обслуговування, а також автомобілів на автодорогах здійснюється згідно з вимогами державних стандартів та інших нормативних документів.

За результатами перевірки станцій технічного обслуговуванні автомобілів автотранспортних підприємств та автогосподарств складається акт перевірки виконання вимог природоохоронного законодавства.

За виявленими недоліками видаються приписи на їх усунення, до винних вживаються передбачені законодавством заходи адміністративного впливу.

3. Основні порушення законодавства про охорону атмосферного повітря

Основними видами порушень у галузі охорони атмосферного повітря є:

- відсутність затверджених і відповідно оформлених нормативів гранично- допустимих викидів;
- відсутність дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферу;
- перевищення дозволених величин викидів;
- здача в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів із перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах;
- невиконання в установлені терміни заходів, спрямованих на скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря;
- відсутність або неправильне ведення форм первинного обліку видів і обсягів шкідливих речовин, що викидаються в атмосферне повітря;
- відсутність лабораторного контролю за обсягом і складом забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря;
- порушення правил експлуатації газоочисного обладнання;

- порушення правил експлуатації й утилізації промислових і побутових відходів, що призводить до забруднення атмосферного повітря;
- транспортування, зберігання й застосування пестицидів та агрохімікатів, що спричинило забруднення атмосферного повітря;
- будівництво або реконструкція об'єктів у великих містах і регіонах із підвищеними рівнями забруднення без рішення Кабінету Міністрів України, місцевих органів влади і позитивних висновків державної екологічної експертизи;
- будівництво об'єктів із порушенням норм і вимог щодо охорони атмосферного повітря;
- невиконання розпоряджень та приписів органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони та використання атмосферного повітря;
- відмова від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан атмосферного повітря, джерела забруднення, а також приховування або перекручування відомостей про стан екологічної обстановки, яка склалася внаслідок забруднення атмосферного повітря;
- наявність неврахованих форм викидів.

Отже, державний контроль за станом атмосферного повітря є запорукою його чистоти, забезпечує якісний склад цього необхідного для життя людини компонента.

ЛЕКЦІЯ № 4

ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ ТА ВИКОРИСТАННЯМ НАДР

1. Державний контроль за охороною земель.
2. Основні порушення земельного законодавства.
3. Державний контроль за використанням надр.
4. Основні порушення в галузі використання надр.

1. Державний контроль за охороною земель

Земля – національне багатство нашої держави – вимагає особливого ставлення, ретельної охорони та раціонального використання. Охорона земель – це система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу відтворення й підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення тощо.

Основними завданнями державного контролю за використанням та охороною і земель визначено:

- забезпечення додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами земельного законодавства України;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони та раціонального використання земель;
- виявлення порушень законодавства України у сфері використання та охорони земель, своєчасне виявлення таких порушень і вжиття відповідних заходів щодо їх усунення;
- забезпечення додержання власниками землі та землекористувачами стандартів і нормативів у сфері охорони та використання земель, запобігання забрудненню земель та зниженню родючості ґрунтів, погіршенню стану рослинного і тваринного світу; водних та інших природних ресурсів.

Основні принципи здійснення державного контролю за використанням та охороною земель:

- забезпечення раціонального використання та охорони земель як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави;
- пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні земельних ресурсів над економічними інтересами;
- повне відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок порушення земельного законодавства;
- поєднання заходів економічного стимулювання й відповідальності у сфері використання та охорони земель.

Державний контроль за використанням та охороною земель здійснює спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

Державний контроль за додержанням законодавства про охорону земель здійснює спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

До повноважень спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів у сфері державного контролю за використанням та охороною земель належать:

1. Здійснення державного контролю за використанням та охороною земель, зокрема:
 - додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами вимог земельного законодавства України та встановленого порядку набуття й реалізації права на землю;
 - виконання вимог щодо використання земельних ділянок за цільовим призначенням;
 - додержання вимог земельного законодавства в процесі укладання цивільно-правових угод, передання у власність, надання в користування, зокрема в оренду, вилучення (викупу) земельних ділянок;
 - ведення державного обліку й реєстрації земель, достовірності інформації про земельні ділянки та їх використання;
 - розміщення, проектування, будівництво та введення в дію об'єктів, що негативно впливають або можуть вплинути на стан земель;
 - виконання комплексу необхідних заходів щодо захисту земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, псування, забруднення, засмічення відходами, заростання бур'янами, чагарниками та дрібноліссям;

- дотримання строків своєчасного повернення тимчасово зайнятих земельних ділянок та обов'язкового виконання заходів щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;
- виконання умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту під час проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, пов'язаних із порушенням ґрунтового покриву, своєчасного проведення рекультивації порушених земель в обсягах, передбачених проектом рекультивації земель;
- дотримання правил, встановленого режиму експлуатації протиерозійних, гідротехнічних споруд, збереження захисних насаджень і межових знаків;
- додержання встановленого законодавством порядку визначення та відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва;
- додержання строків розгляду заяв чи клопотань щодо набуття й реалізації прав на землю.

2. Внесення до органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування клопотань щодо:

- приведення у відповідність із законодавством прийнятих ними рішень із питань регулювання земельних відносин, використання й охорони земель;
- обмеження або зупинення освоєння земельних ділянок у разі розробки корисних копалин, зокрема торфу, проведення геологорозвідувальних, пошукових та інших робіт із порушенням вимог земельного законодавства України;
- припинення будівництва й експлуатації об'єктів у разі порушення вимог земельного законодавства України до повного усунення виявлених порушень і ліквідації їх наслідків;
- припинення права користування земельною ділянкою відповідно до закону.

3. Одержання в установленому законодавством порядку від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, власників і користувачів, зокрема орендарів, земельних ділянок документів, матеріалів та іншої інформації, необхідної для виконання покладених на нього завдань.

4. Видання спеціальних дозволів на зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок відповідно до затверджених зі

встановленому законом порядку проєктів.

5. Участь у розробці нормативно-правових актів із питань державного контролю за використанням та охороною земель.

6. Вжиття відповідно до закону заходів щодо повернення самовільно зайнятих земельних ділянок їх власникам або користувачам.

7. Вирішення інших питань відповідно до чинного законодавства.

До повноважень спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища у сфері державного контролю за додержанням вимог законодавства України про охорону земель належать:

1. Здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства України про охорону земель у частині:

– додержання органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами вимог законодавства України про охорону земель;

– консервації деградованих і малопродуктивних земель;

– збереження водно-болотних угідь;

– виконання екологічних вимог за надання у власність і користування, зокрема в оренду, земельних ділянок;

– здійснення заходів щодо запобігання забрудненню земель хімічними й радіоактивними речовинами, відходами, стічними водами;

– додержання встановленого законодавством режиму використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, а також територій, що підлягають особливій охороні;

– додержання вимог екологічної безпеки під час транспортування, зберігання, використання, знешкодження та захоронення хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних, радіоактивних речовин та відходів;

– додержання екологічних нормативів із питань використання й охорони земель;

– додержання вимог екологічної безпеки під час розроблення нової техніки й технологій для обробки ґрунтів, а також під час проєктування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів.

2. Проведення лабораторного аналізу забруднення земель, зокрема радіоактивного, в зонах безпосереднього впливу викидання та скидання підприємствами забруднювальних

речовин, а також у разі виникнення аварій та надзвичайних ситуацій.

3. Участь у розробці нормативно-правових актів у сфері охорони земель:

- організація ліквідації екологічних наслідків аварій, залучення до цього підприємств, установ, організацій незалежно від підпорядкування та форм власності, а також громадян.

4. Вирішення інших питань відповідно до законодавства України.

Власники й землекористувачі, зокрема орендарі земельних ділянок, за здійснення господарської діяльності зобов'язані:

- дотримуватись вимог земельного та природоохоронного законодавства України;

- проводити на земельних ділянках господарську діяльність способами, які не справляють шкідливого впливу на стан земель і родючості ґрунтів;

- підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі на основі застосування екологобезпечних технологій обробітку й техніки, здійснення інших заходів, які зменшують негативний вплив на ґрунти, запобігають безповоротній втраті гумусу, поживних елементів тощо;

- дотримуватися стандартів, нормативів за здійснення протиерозійних, агротехнічних, агрохімічних, меліоративних та інших заходів, пов'язаних із охороною земель, збереженням і підвищенням родючості ґрунтів;

- надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування відомості про застосування пестицидів та агрохімікатів;

- сприяти систематичному проведенню вишукувальних, обстежувальних, розвідувальних робіт за станом земель, динамікою родючості ґрунтів;

- своєчасно інформувати відповідні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування щодо стану, деградації та забруднення земельних ділянок;

- забезпечувати додержання встановленого законодавством режиму використання земель, що підлягають особливій охороні;

- забезпечувати використання земельних ділянок за цільовим призначенням та дотримуватися встановлених обмежень на земельну ділянку;

- забезпечувати захист земель від ерозії, виснаження, забруднення, засмічення, засолення, осолонцювання, підкислення, перезволоження, підтоплення, заростання бур'янами, чагарниками дрібноліссям;
- уживати заходів щодо запобігання негативному й еколого-небезпечному впливу на земельні ділянки та ліквідації наслідків цього впливу.

Охорона земель сільськогосподарського призначення забезпечується на основі реалізації комплексу заходів щодо збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та родючості ґрунтів, а також обмеження їх вилучення для несільськогосподарських потреб.

Зміна цільового призначення земель сільськогосподарського призначення допускається лише за умови обґрунтування доцільності такої зміни в порядку, визначеному законом.

У разі вилучення (викупу) земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб забезпечується пріоритет максимального збереження продуктивних земель.

Захист земель сільськогосподарського призначення від ерозії, селів, підтоплення та інших видів деградації здійснюється на основі реалізації заходів, передбачених державними й регіональними програмами, відповідно до робочих проектів рекультивациі, захисту земель від ерозії та іншої документації із землеустрою.

Власники та землекористувачі, зокрема орендарі, земельних ділянок зобов'язані здійснювати заходи щодо охорони родючості ґрунтів, передбачені чинним законодавством України. Використання земельних ділянок способами, що призводять до погіршення їх якості, забороняється. На землях сільськогосподарського призначення може обмежуватися діяльність щодо:

- вирощування певних сільськогосподарських культур, застосування окремих технологій їх вирощування або проведення окремих агротехнічних операцій;
- розорювання сінокосів, пасовищ;
- використання деградованих, малопродуктивних, а також техногенно забруднених земельних ділянок;
- необґрунтовано інтенсивного використання земель.

Меліорація земель здійснюється згідно з проектами, затвердженими в установленому законодавством порядку.

Підприємства, установи та організації під час проведення меліорації земель зобов'язані здійснювати заходи, спрямовані на запобігання підтопленню, заболоченню, засоленню, забрудненню ґрунтів, вітрової і водній ерозії меліорованих земель, їх деградації, погіршення стану водних об'єктів.

Порядок здійснення будівництва, експлуатації та забезпечення екологічної безпеки під час проведення меліорації земель встановлюється Законом України «Про меліорацію земель»

Застосування пестицидів і агрохімікатів здійснюється відповідно до Закону України «Про пестициди і агрохімікати».

Під час ведення лісового господарства лісокористувачі, незалежно від форм власності й господарювання, забезпечують збереження та підвищення родючості ґрунтів, підтримання їх належного екологічного стану відповідно до вимог законодавства України.

Заготівля деревини на схилах повинна проводитися на основі еколого-безпечних та ґрунтозахисних технологій, які зводять до мінімуму руйнування ґрунтового покриву земельних ділянок.

У веденні водного господарства охорона земель водного фонду здійснюється шляхом обмеження антропогенного впливу на них і додержання особливого режиму їх використання відповідно до закону.

За розміщення, проектування, будівництва, реконструкції та експлуатації водогосподарських об'єктів передбачаються заходи, спрямовані на запобігання підтопленню, заболоченню, засоленню та забрудненню продуктивних земель, погіршенню якості ґрунтів.

Забороняється скидання стічних вод та вод, що забираються із забруднених джерел, якщо внаслідок цього може відбутися деградація й забруднення ґрунтів небезпечними речовинами.

Особливості використання земель водного фонду та водоохоронних зон встановлюються законом.

Охорона земель водного фонду, наданих для рибогосподарських цілей, здійснюється шляхом вжиття заходів щодо запобігання погіршенню водних живих ресурсів, а також затопленню, підтопленню та заболоченню продуктивних земель, що прилягають до водних об'єктів.

Здійснення заходів (проведення меліоративних робіт, внесення

органічних, мінеральних добрив тощо), спрямованих на збереження та відтворення природної рибопродуктивності земель, зайнятих ставками, озерами й іншими водними об'єктами, проводиться з обов'язковим дотриманням вимог природоохоронного законодавства України.

Господарська та інша діяльність, яка зумовлює забруднення земель і ґрунтів понад установлені граничнодопустимі концентрації небезпечних речовин, забороняється.

У разі виявлення фактів забруднення ґрунтів небезпечними речовинами спеціально уповноважені органи виконавчої влади в галузі охорони земель вживають заходи до обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, і організацій, незалежно від форм власності, притягнення винних до відповідальності згідно із законом і проведення в установленому порядку робіт із дезактивації, відновлення забруднених земель, консервації угідь і визначення режимів їх подальшого використання.

За здійснення господарської діяльності, пов'язаної зі зберіганням, обробленням, утилізацією та видаленням, знешкодженням і захороненням відходів, забезпечуються:

- виконання заходів щодо запобігання або зменшення обсягів утворення відходів та екологічно безпечне поводження з ними;
- максимальне збереження ґрунтового покриву на основі обраного оптимального варіанта територіального розміщення об'єктів поводження з відходами;
- зняття родючого шару ґрунту, його складування, збереження та використання для рекультивації земель, поліпшення малопродуктивних земель і благоустрою населених пунктів;
- запобігання негативному впливу об'єктів поводження з відходами, що використовуються для збирання, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів на ґрунтовий покрив прилеглих територій;
- рекультивація земельних ділянок після ліквідації об'єктів поводження з відходами.

Підприємства, установи та організації, а також громадяни, діяльність яких пов'язана з накопиченням відходів, зобов'язані забезпечувати своєчасне вивезення таких відходів на спеціальні об'єкти, що використовуються для їх збирання, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення.

Забороняється несанкціоноване скидання й розміщення відходів у підземних горизонтах, на території міст та інших населених пунктів, на землях природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, у межах водоохоронних зон та зон санітарної охорони водних об'єктів, в інших місцях, де вони можуть створювати небезпеку для навколишнього природного середовища та здоров'я людини.

Розміщення, збирання, зберігання, утилізація та видалення, знешкодження й захоронення відходів здійснюються відповідно до вимог Закону України «Про відходи».

Використання ерозійно- та зсувонебезпечних земельних ділянок дозволяється за умови вжиття заходів щодо їх протиерозійного й протизсувного захисту, передбачених законодавством України.

З метою захисту земель від ерозії та зсувів у землевпорядній, містобудівній та іншій документації передбачаються заходи щодо забезпечення протиерозійної та протизсувної стійкості території.

Забороняється розорювання схилів крутизною понад 7 градусів (окрім ділянок для залучення, заліснення та здійснення ґрунтозахисних заходів). На схилах крутизною від 3 до 7 градусів обмежується розміщення просапних культур, чорного пару тощо.

Власники земельних ділянок та землекористувачі, зокрема орендарі, зобов'язані здійснювати ґрунтоохоронні заходи з метою запобігання погіршенню їх якісного стану та якісного стану суміжних земельних ділянок і довкілля загалом.

Територіальний розвиток житлової та громадської забудови в межах населених пунктів, а також спорудження об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури здійснюються з урахуванням вимог раціонального використання земель.

Розміщення й будівництво об'єктів житлово-комунального, промислового, транспортного, іншого призначення здійснюються відповідно до затверджених у встановленому порядку містобудівної документації та проектів цих об'єктів.

Забудова земельних ділянок, що надаються для містобудівних потреб, здійснюється після отримання права власності чи користування, зокрема на умовах оренди, земельною ділянкою, у

порядку передбаченому законом.

Визначення територій і вибір земель для містобудівних потреб та спорудження конкретних об'єктів здійснюються на підставі затвердженої містобудівної документації, документації із землеустрою, схем планування територій переважно на землях несільськогосподарського призначення.

Під час здійснення містобудівної діяльності передбачаються заходи щодо:

- максимального збереження площі земельних ділянок із ґрунтовим і рослинним покривом;
- зняття та складування у визначених місцях родючого шару ґрунту з наступним використанням його для поліпшення малопродуктивних угідь, рекультивації земель та благоустрою населених пунктів і промислових зон;
- недопущення порушення гідрологічного режиму земельних ділянок;
- дотримання екологічних вимог, установлених законодавством України, при проектуванні, розміщенні та будівництві об'єктів.

Вилучення (викуп) і надання земельних ділянок для містобудівних потреб здійснюється з урахуванням необхідності максимального збереження сільськогосподарських і лісових угідь та ґрунтового покриву в установленому законом порядку.

Розміщення об'єктів, які справляють негативний вплив на екологічний стан і якість земельних ресурсів, проводиться з урахуванням результатів інтегральної оцінки цього впливу й розробки відповідних заходів щодо запобігання небезпечним екологічним і санітарно-гігієнічним наслідкам та раціонального використання й охорони земель лише після проведення державної екологічної експертизи в порядку, визначеному законом.

Охорона земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення здійснюється шляхом включення цих земель до складу екологічної мережі, обмеження їх вилучення (викупу) для інших потреб та обмеження антропогенного впливу на такі землі.

Порядок використання земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення та створення екологічної мережі встановлюється спеціальними законодавчими актами.

Рекультивації підлягають землі, які зазнали змін у структурі

рельєфу, екологічному стані ґрунтів і материнських порід та в гідрологічному режимі внаслідок проведення гірничовидобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт.

Під час проведення гірничовидобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, пов'язаних із порушенням ґрунтового покриву, відокремлена ґрунтова маса підлягає зняттю, складуванню, збереженню та перенесенню на порушені або малопродуктивні земельні ділянки відповідно до робочих проектів із рекультивациі порушених земель та підвищення родючості ґрунтів.

Під час зняття ґрунтового покриву здійснюється пошарове зняття й роздільне складування верхнього, найродючішого шару ґрунту та інших прошарків ґрунту відповідно до структури ґрунтового профілю, а також материнської породи.

Об'єм ґрунтової маси, що підлягає зняттю й роздільному складуванню, визначається в проектах рекультивациі порушених земель.

Рекультивациа земельних ділянок здійснюється шляхом пошарового нанесення на малопродуктивні земельні ділянки або ділянки без ґрунтового покриву знятої ґрунтової маси, а в разі потреб – і материнської породи в порядку, який забезпечує найбільшу продуктивність рекультивованих земель.

Роботи зі зняття, складування, збереження та нанесення ґрунтової маси на порушені земельні ділянки здійснюються за рахунок фізичних та юридичних осіб, з ініціативи або вини яких порушено ґрунтовий покрив, а роботи з нанесення знятої ґрунтової маси на малопродуктивні землі здійснюються за бажанням власників або землекористувачів, зокрема орендарів, цих земельних ділянок за їхній рахунок.

Рекультивациа земель є одним з ефективних заходів у розв'язанні проблеми раціонального використання земельних ресурсів і проблеми охорони навколишнього природного середовища загалом. Основне завдання рекультивациі полягає в тому, щоб шляхом виконання комплексу спеціальних робіт і заходів привести порушені землі в стан, придатний для використання в сільському, лісовому й рибному господарстві, для промислового й цивільного будівництва, створення рекреаційних зон.

Відповідно до земельного законодавства України підприємства, організації й заклади всіх форм власності під час розробки корисних копалин, проведення геологорозвідувальних, будівельних та інших

робіт зобов'язані:

- земельні ділянки, що вивільняються, привести у стан, придатний для використання;
- знімати, використовувати й зберігати родючий шар ґрунту під час проведення робіт, пов'язаних із порушенням земель.

Надання земельних ділянок для видобування корисних копалин відкритим способом і торфу та проведення інших робіт, пов'язаних із порушенням ґрунтового покриву, проводиться після приведення раніше наданих земельних ділянок у стан, придатний для використання їх за призначенням.

Непроведення рекультивації порушених земель є грубим порушенням природоохоронного й земельного законодавств.

Рекультивация порушених земель проводиться тільки на підставі розроблених спеціалізованими проектними організаціями проектів рекультивації, які отримали позитивний висновок державної екологічної експертизи.

Для нових підприємств, що будуються, проект рекультивації є складовою частиною робочого проекту на будівництво.

У випадках, коли на підприємстві з будь-яких причин відсутній проект рекультивації, воно зобов'язане окремо замовити його розробку в спеціалізованій проектній організації.

Рекультивация проводиться, як правило, в межах, відведених підприємству земель. Під час оформлення земельного відводу для будівництва нових підприємств потрібно враховувати додаткову площу необхідну для виконання рекультиваційних робіт, зокрема, на виположування відкосів відвалів і бортів кар'єрів, для складування родючого шару ґрунту й потенційно родючих порід, здійснення протиерозійних та інших заходів.

Роботи з рекультивації порушених земель виконуються поетапно й поділяються на технічну та біологічну рекультивації.

Технічна рекультивация порушених земель включає такі види робіт:

- зняття, транспортування й складування родючого шару ґрунту;
- планування поверхні порушених земель (грубе й чисте);
- виположування чи терасування відкосів відвалів і бортів кар'єрних виїмок;
- ліквідація наслідків усадки відвалів і виконання протиерозійних заходів.

Під час перевірки етапу технічної рекультивації необхідно

розглянути матеріали та з'ясувати наявність на підприємстві проекту рекультивації, погодженого з відповідними органами, який отримав позитивний висновок державної екологічної експертизи на відповідність виконаних, на час проведення перевірки, робіт проекту рекультивації, їх якість, при цьому враховуючи такі положення:

– під час проведення розкривних робіт знімаються й складаються всі горизонти з вмістом гумусу більше 1%. Для районів розповсюдження ґрунтів із низьким вмістом гумусу – дерново-підзолистих, дернових та ін. – нижня межа вмісту гумусу в знятому родючому шарі встановлюється в кожному конкретному випадку.

Після рекультивації торф'яника, товщина придонного (захисного шару) торфу, необхідного для забезпечення водно-повітряного і поживного режимів, повинна становити:

– за рекультивації торф'яників для вирощування сільськогосподарських культур – не менше 0,5 м;

– за рекультивації торф'яників під лісорозведення – не менше 0,3 м;

– за рекультивації торф'яників для використання під водойми ставково-рибні господарства та інші цілі – 0,15 м;

– за рекультивації ділянок для рибогосподарського використання (до затоплення водою) перевіряється виконання заходів із захисту берегів водоймища від зсувів і розмивання, підтоплення, ерозії, засолення навколишніх земель;

– ділянку, що рекультивується, треба вирівняти, очистити від обривків тросів, шматків труб, шпал, рейок, каміння та ін., що може створити непридатні умови для використання за призначенням.

Біологічна рекультивація передбачає комплекс заходів зі створення сприятливого водно-повітряного й поживного режимів ґрунту для сільськогосподарських рослин чи лісових порід.

Біологічна рекультивація земель, що використовуватимуться в сільському або лісовому господарстві, здійснюється землекористувачами, яким повертаються або передаються землі, за рахунок підприємств, організацій і установ, які проводили на цих землях роботи, пов'язані з порушенням ґрунтового покриву.

Під час перевірки етапу біологічної рекультивації необхідно розглянути матеріали та з'ясувати дотримання таких вимог:

– відповідність виконаних на час проведення перевірки робіт, проекту рекультивації, їх якість;

– суворе дотримання своєчасності проведення робіт з обробітку ґрунту й догляду за сільськогосподарськими культурами, норм і

строків внесення органічних і мінеральних добрив;

– дотримання меліоративних сівозмін на площах, призначених під ріллю й кормові угіддя. На землях, вкритих родючим шаром ґрунту, вирощування зернових культур можливе не раніше, як на 3–4 рік, а на землях без покриття родючим шаром ґрунту – на 4–5 рік після освоєння;

– посадка плодових і ягідних культур, виноградників не раніше, як після 5–6 -річного меліоративного періоду, протягом якого землі, що рекультивуються, використовуються як кормові угіддя.

За придатністю для рекультивації породи (землі) поділяються на три групи: придатні, малопродатні й непридатні.

Придатні землі, в свою чергу, поділяються на дві підгрупи:

а) родючі – найбільш придатні для біологічної рекультивації, верхній гумусний шар ґрунту;

б) потенційно-родючі – незасолені лесоподібні суглинки, леси й четвертинні глини.

До малопродатних для біологічної рекультивації відносять землі, на яких зростання й розвиток рослин обмежується через непридатні фізичні чи хімічні властивості. За цими властивостями вони поділяються на підгрупи:

а) малопродатні за фізичними властивостями – легко- й середньоглинисті та піщані породи;

б) малопродатні за хімічними властивостями – кислі й середньозасолені породи;

Непридатні землі поділяються на дві підгрупи:

а) непридатні за фізичними властивостями (важкі глини й скельні породи);

б) непридатні за хімічними властивостями (сульфідовмісні й сильнозасолені породи).

Орієнтовна товщина родючого шару ґрунту, що знімається:

а) для дерново-підзолистих окультурених ґрунтів – 15–20 см;

б) для світло-сірих і сірих опідзолених ґрунтів – 25–30 см;

в) для темно-сірих опідзолених ґрунтів – 40–50 см;

г) для чорноземів потужних, вилугуваних, опідзолених, деградованих – 100–120 см; д) для чорноземів звичайних – 50–70 см;

е) для чорноземів південних і темно-каштанових ґрунтів – 35–50 см;

е) для каштанових ґрунтів – 20–30 см.

2. Основні порушення земельного законодавства

Громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративні та кримінальну відповідальність за порушення земельного законодавства, зокрема:

- укладення угод із порушенням земельного законодавства;
- самовільне зайняття земельних ділянок;
- псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення хімічними речовинами й стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами;
- розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель;
- невиконання вимог щодо використання земель за цільові призначенням;
- порушення термінів повернення тимчасово займаних земель або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;
- знищення межових знаків;
- приховування від обліку й реєстрації та перекручення даних про стан земель, розміри та кількість земельних ділянок;
- непроведення рекультивації порушених земель;
- знищення або пошкодження протиерозійних і гідротехнічні споруд, захисних насаджень;
- невиконання умов знімання, збереження й нанесення родючого шару ґрунту;
- самовільне відхилення від проектів землеустрою;
- ухилення від державної реєстрації земельних ділянок та подання недостовірної інформації щодо них;
- порушення строків розгляду заяв щодо відведення земельні ділянок.

Законом може бути встановлено відповідальність і за інші порушення земельного законодавства.

Здійснення державного контролю за використанням та охороною земель забезпечує збереження основного національного багатства нашої держави, вжиття заходів із відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення вимог земельного законодавства.

2. Державний контроль за використанням надр

Надра, як компонент земної кори, відіграють значну екологічну роль, є носієм геологічних багатств. Надра розміщуються під поверхнею суші та дном водоймищ і простягаються до глибин, доступних для геологічного вивчення й освоєння. Державний контроль і нагляд за веденням робіт з геологічного вивчення надр, їх використання й охорони спрямовано на забезпечення додержання всіма

державними органами, підприємствами, установами, організаціями та громадянами встановленого порядку користування надрами, виконання вимог, встановлених законодавством щодо охорони надр тощо.

Основними вимогами законодавства України в галузі охорони надр є:

- забезпечення повного й комплексного геологічного вивчення надр;
- додержання встановленого законодавством порядку надання надр у користування й недопущення самовільного користування надрами;
- раціональне вилучення й використання запасів корисних копалин і наявних у них компонентів;
- недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних із користування надрами, на збереження запасів корисних копалин, гірничих виробок і свердловин, що експлуатуються чи є законсервовані, а також підземних споруд;
- охорона родовищ корисних копалин від затоплення, обводнення, пожеж та інших факторів, що впливають на якість корисних копалин і промислову цінність родовищ або ускладнюють їх розробку;
- запобігання необґрунтованій та самовільній забудові площ залягання корисних копалин і додержання встановленого законодавством порядку використання цих площ для інших цілей;
- запобігання забрудненню надр за підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод;
- додержання інших вимог, передбачених законодавством про охорону навколишнього природного середовища.

У разі порушення цих вимог користування надрами може бути обмежено, тимчасово заборонено (зупинено) або припинено органами Міністерства екології та природних ресурсів України, державного гірничого нагляду, державного геологічного контролю або іншими

спеціально уповноваженими на те державними органами в порядку, встановленому законодавством України.

Забороняється проектування й будівництво населених пунктів промислових комплексів та інших об'єктів без попереднього геологічного вивчення ділянок надр, що підлягають забудові.

Забудова площ залягання корисних копалин загальнодержавного значення, а також будівництво на ділянках їх залягання споруд, не пов'язаних із видобуванням корисних копалин, допускаються у виняткових випадках лише за погодженням із відповідними територіальними геологічними підприємствами й органами державного гірничого нагляду. При цьому повинні здійснюватися заходи, які забезпечували б можливість видобування з надр корисних копалин.

Рідкісні геологічні відслонення, мінералогічні утворення, палеонтологічні об'єкти й інші ділянки надр, які становлять особливу наукову або культурну цінність, можуть оголошуватись у встановленому законодавством порядку об'єктами природно-заповідного фонду.

У разі виявлення під час користування надрами рідкісних геологічних відшарувань і мінералогічних утворень, метеоритів, палеонтологічних, археологічних та інших об'єктів, що становлять інтерес для науки й культури, користувачі надр зобов'язані зупинити роботи на відповідній ділянці й повідомити про це заінтересовані державні органи.

Державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр і його органами на місцях.

Державний нагляд за веденням робіт з геологічного вивчення надр, їх використання й охорони, а також використання й переробки мінеральної сировини (державний гірничий нагляд) здійснюється Державним комітетом України з нагляду за охороною праці та його органами на місцях.

Державний контроль за використанням і охороною надр у межах своєї компетенції здійснюють місцеві ради, органи виконавчої влади на місцях, Міністерство екології та природних ресурсів України та його органи на місцях.

Органи державного геологічного контролю перевіряють:

- виконання державних програм геологорозвідувальних робіт;
- виконання рішень із питань методичного забезпечення робіт із геологічного вивчення надр;
- обґрунтованість застосування методик і технологій, якість, комплексність, ефективність робіт з геологічного вивчення надр;
- повноту вихідних даних про кількість і якість запасів основних і спільно залеглих корисних копалин;
- своєчасність і правильність державної реєстрації робіт із геологічного вивчення надр, наявність спеціальних дозволів (ліцензій) на використання надр та виконання передбачених ними умов;
- виконання рішень Державної комісії України із запасів корисних копалин;
- дотримання під час дослідної експлуатації родовищ корисних копалин технологій, які забезпечували б відповідне їх вивчення;
- збереження розвідувальних гірничих виробок і свердловин для розробки родовищ корисних копалин, а також геологічної документації, зразків порід, дублікатів проб, що можуть використовувати за подальшого вивчення надр.

Органи державного геологічного контролю в межах своєї компетенції забезпечують вирішення інших питань щодо геологічного вивчення надр.

Органи державного геологічного контролю мають право:

- припиняти всі види робіт із геологічного вивчення надр, що проводяться з порушенням стандартів та правил і можуть спричинити псування родовищ, істотне зниження ефективності робіт або призвести до значних збитків;
 - зупиняти діяльність підприємств і організацій, що займаються геологічним вивченням надр без спеціальних дозволів (ліцензій) або з порушенням умов, передбачених цими дозволами;
 - давати обов'язкові для виконання вказівки (приписи) про усунення недоліків і порушень під час геологічного вивчення надр.
- Органам державного геологічного контролю відповідно до законодавства України може бути надано й інші права щодо запобігання, припинення порушень правил і норм геологічного вивчення надр.

Порядок здійснення державного геологічного контролю

визначається Кабінетом Міністрів України.

Органи державного гірничого нагляду перевіряють:

- повноту вивчення родовищ корисних копалин, гірничо-технічних, інженерно-геологічних, гідрогеологічних та інших умов їх розробки, будівництва й експлуатації підземних споруд, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва;
- своєчасність і правильність введення в експлуатацію розвіданих родовищ корисних копалин;
- виконання вимог щодо охорони надр під час ведення робіт із їх вивчення, встановлення кондицій на мінеральну сировину та експлуатації родовищ корисних копалин;
- правильність розробки родовищ корисних копалин;
- повноту видобування оцінених запасів корисних копалин і наявних у них компонентів;
- додержання встановленого порядку обліку запасів корисних копалин, обґрунтованість і своєчасність їх списання;
- додержання правил проведення геологічних і маркшейдерських робіт під час розробки родовищ корисних копалин;
- додержання правил та технологій переробки мінеральної сировини з метою забезпечення повнішого вилучення корисних компонентів та поліпшення якості кінцевої продукції;
- правильність і своєчасність проведення заходів, що гарантують безпеку людей, майна й навколишнього природного середовища, гірничих виробок і свердловин від шкідливого впливу робіт, пов'язаних із користування надрами;
- вирішення інших питань щодо нагляду за використанням та охороною надр в межах своєї компетенції.

Органи державного гірничого нагляду мають право:

- давати обов'язкові для виконання вказівки (приписи) про усунення порушень норм і правил ведення робіт під час геологічного вивчення надр, їх використання та охорони;
- в порядку встановленому законодавством України, припиняти роботи, пов'язані з користуванням надрами, у разі порушень відповідних норм і правил;
- вимагати від користувачів надр обґрунтування списання запасів корисних копалин;
- давати рекомендації щодо впровадження нових прогресивних технологій переробки мінеральної сировини.

Органам державного гірничого нагляду законодавством

України може бути надано й інші права з метою запобігання порушення законодавства про надра та їх припинення.

Порядок здійснення державного гірничого нагляду визначається Кабінетом Міністрів України.

Спори з питань користування надрами розглядаються органами державного геологічного контролю, державного гірничого нагляду, охорони навколишнього природного середовища, місцевими радами, судом у порядку, встановленому законодавством України.

Місцеві ради вирішують спори з питань користування надрами, пов'язані з розробкою родовищ корисних копалин місцевого значення, торфу, прісних підземних вод.

Порушення законодавства про надра тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову й кримінальну відповідальність згідно із законодавством України.

4. Основні порушення в галузі використання надр

Відповідальність за порушення законодавства про надра несуть юридичні та фізичні особи, винні у:

- самовільному користуванні надрами;
- порушенні норм, правил і вимог щодо проведення робіт із геологічного вивчення надр;
- вибіркового виробленні багатих ділянок родовищ, що призводить до наднормативних втрат запасів корисних копалин;
- наднормативних втратах і погіршенні якості корисних копалин під час їх видобування;
- пошкодженнях родовищ корисних копалин, які виключають цілком або істотно обмежують можливість їх подальшої експлуатації;
- порушенні встановленого порядку забудови площ залягання корисних копалин; – невиконанні правил охорони надр та вимог щодо безпеки людей, майна й навколишнього природного середовища від шкідливого впливу робіт, пов'язаних із користуванням надрами;
- знищенні або пошкодженні геологічних об'єктів, що становлять особливу наукову й культурну цінність, спостережних режимних свердловин, а також маркшейдерських і геодезичних знаків;
- незаконному знищенні маркшейдерської або геологічної

документації, а також дублікатів проб корисних копалин, необхідних за подальшого геологічного вивчення надр і розробки родовищ;

– невиконанні вимог щодо приведення гірничих виробок і свердловин, які ліквідовано або законсервовано, в стан, який гарантує безпеку людей, а також вимог щодо збереження родовищ, гірничих виробок і свердловин на час консервації.

Самовільне користування надрами та забудова площ заляганням корисних копалин із порушенням установленого порядку припиняються без відшкодування здійснених витрат.

Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодувати збитки, завдані ними внаслідок порушень законодавства про надра, в розмірах і порядку, встановлених законодавством України.

Таким чином державний контроль з охороною та раціональним використанням надр забезпечує додержання всіма юридичними та фізичними особами встановленого порядку користування надрами, відшкодування збитків за їх нераціональне використання та нищення.

ЛЕКЦІЯ № 5

ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ ТА НЕБЕЗПЕЧНИМИ ХІМІЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ

1. Державний контроль за поводженням із відходами.
2. Перевірка об'єктів щодо питань поводження з відходами.
3. Основні порушення у сфері поводження з відходами.
4. Державний контроль у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами й агрохімікатами.

1. Державний контроль за поводженням із відходами

У процесі людської діяльності утворюється багато відходів – речовин, матеріалів і предметів, що не мають подальшого використання та яких їх власник повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення. Дії, спрямовані на запобігання утворенню відходів, рання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізацію, видалення, знешкодження й захоронення, а також контроль за цими операціями та нагляд за місцями видалення називаються поводженням із відходами.

Державний контроль і нагляд у сфері поводження з відходами здійснюють спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері поводження з відходами, інші спеціально уповноважені органи виконавчої влади у сфері поводження з відходами.

Первинний виробничий контроль у сфері поводження з відходами здійснюють у межах своєї компетенції виробники відходів.

Громадський контроль у сфері поводження з відходами здійснюють громадські інспектори з охорони довкілля.

Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення утилізації відходів і зменшення обсягів їх утворення передбачають:

- лімітування обсягів утворення та розміщення відходів;
- встановлення нормативів плати та розміру платежів за розміщення відходів із диференціацією платежів залежно від рівня безпеки відходів та цінності території;
- надання суб'єктам підприємницької діяльності, які утилізують, зменшують обсяги утворення відходів та впроваджують у виробництво маловідходні технології, відповідно до законодавстві додаткових,

кредитних та інших пільг;

- надання в установленому законодавством порядку податкових, кредитних та інших пільг суб'єктам підприємницької діяльності, які здають відходи як вторинну сировину та займаються збиранням і заготівлею таких відходів;
- визначення пріоритетів щодо фінансування за державним контрактом підприємств, що впроваджують маловідходні технології, обробляють і утилізують відходи;
- перегляд переліку відходів, щодо яких з урахуванням державних інтересів повинен установлюватися спеціальний режим стимулювання їх збирання, заготівлі та використання;
- цільове фінансування науково-дослідних робіт із конкретних проблем утилізації відходів і зменшення їх утворення;
- надання можливості залишити частину коштів від платежів на розміщення відходів на фінансування заходів щодо утилізації відходів та зменшення обсягів їх утворення відповідно до обґрунтованих інвестиційних проектів та програм;
- створення фондів для цільового фінансування заходів щодо утилізації відходів за рахунок добровільних внесків виробників відходів, їх власників, вітчизняних та іноземних суб'єктів господарської діяльності, окремих громадян, екологічного страхування тощо.

Усі небезпечні відходи за ступенем їх шкідливого впливу на навколишнє природне середовище та на життя й здоров'я людини відповідно до переліку небезпечних властивостей поділяються на класи й підлягають обліку.

Відповідний клас відходів визначається виробником відходів відповідно до нормативно-правових актів, що затверджуються спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів за погодженням із державною санітарно-епідеміологічною службою України.

Суб'єкт господарської діяльності, у власності або в користуванні якого є хоча б один об'єкт поводження з небезпечними відходами, зобов'язаний:

- забезпечити запобігання забрудненню ними навколишнього природного середовища, а в разі виникнення такого забруднення – ліквідувати забруднення та його наслідки для навколишнього природного середовища та здоров'я людини;
- вживати заходи, спрямовані на запобігання аваріям, обмеження й

ліквідацію їх наслідків та захист людей і навколишнього природного середовища від їх впливу;

– повідомляти про аварію, що сталася на зазначеному об'єкті, й про заходи, вжиті для ліквідації її наслідків, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та населення;

– забезпечувати експлуатацію зазначених об'єктів і перевезення небезпечних відходів із додержанням вимог природоохоронного законодавства;

– мати ліцензію на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами;

– ідентифікувати об'єкти поводження з небезпечними відходами відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки»;

– мати план локалізації та ліквідації аварії на об'єкті;

– мати декларацію безпеки;

– надавати інформацію про такі об'єкти відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки».

Перевезення небезпечних відходів дозволяється лише за наявності їх паспорта та ліцензії на поводження з ними й у порядку, визначеному законодавством про перевезення небезпечних вантажів.

Перевезення небезпечних відходів здійснюється за умови обов'язкового страхування цивільної відповідальності перевізника за збитки, які можуть завдатися ним під час перевезення, відповідно до закону.

Розміщення небезпечних відходів дозволяється лише в спеціально обладнаних місцях та здійснюється відповідно до ліцензійних умов щодо поводження з небезпечними відходами. Проведення інших видів діяльності, не пов'язаної з поводженням із небезпечними відходами, на території, відведеній для їх розміщення, забороняється.

Підприємства, установи й організації – суб'єкти господарської діяльності, на території яких зберігаються небезпечні відходи, відносяться, відповідно до закону, до об'єктів підвищеної небезпеки.

Відповідальність суб'єкта господарської діяльності, у власності або в користуванні якого є хоча б один об'єкт поводження з небезпечними відходами, за шкоду, яка може заподіюватися аваріями на таких об'єктах життю, здоров'ю, майну фізичних або юридичних осіб, підлягає обов'язковому страхуванню відповідно до закону.

З метою запобігання або зменшення обсягів утворення відходів та

стимулювання впровадження маловідходних технологій Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні й місцеві органи виконавчої влади в межах своєї компетенції здійснюють:

- розроблення та впровадження науково обґрунтованих нормативів утворення відходів на одиницю продукції (сировини та енергії), виконання робіт і видання послуг, що регламентують їх кількісний та якісний склад, відповідно до передових технологічних досягнень;
- періодичний перегляд встановлених нормативів утворення відходів, спрямований на зменшення їх обсягів, із урахуванням передового вітчизняного й зарубіжного досвіду й економічних можливостей;
- встановлення на основі затверджених нормативів (питомих показників обсягів утворення відходів) лімітів на утворення відходів;
- розроблення системи поводження з імпортними пакувальними матеріалами й тарою;
- розроблення загальних вимог щодо поводження з побутовими відходами;
- розроблення системи інформаційного, науково-методичного забезпечення виробників відходів відомостями про технологічні й інші можливості зменшення обсягів утворення та утилізації відходів;
- запровадження відповідно до закону санкцій за перевищення лімітів на обсяги утворення та розміщення відходів.

З метою обмеження та запобігання негативному впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини забороняється:

- вести будь-яку господарську діяльність, пов'язану з утворенням відходів, без одержання від спеціально уповноважених органів виконавчої влади у сфері поводження з відходами лімітів на обсяги утворення та розміщення відходів;
- використовувати результати наукових досліджень, впроваджувати в практику винаходи, застосовувати нову техніку, імпортне устаткування, технології та системи, якщо вони не передбачають запобігання чи мінімізацію обсягів утворення відходів на всіх стадіях технологічного процесу, їх утилізацію та безпечне видалення;
- визначати місця розміщення підприємств, установок, полігонів,

комплексів, сховищ та інших об'єктів поводження з відходами, проектувати та будувати регіональні й міжрегіональні комплекси оброблення, знешкодження, утилізації та видалення відходів, якщо вони не відповідають екологічним та санітарно-гігієнічним вимогам;

– приймати рішення про розміщення й розвиток міст та населених пунктів без визначення технічних та інших заходів щодо створення умов для утилізації чи видалення побутових відходів;

– вводити в дію нові й реконструйовані підприємства та інші об'єкти, не забезпечені устаткуванням і технологіями для безпечного поводження з відходами, та в разі відсутності даних, необхідних для оцінки їх впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людини, згідно з установленим порядком;

– передавати чи продавати небезпечні відходи громадянам, підприємствам, установам та організаціям, якщо вони не забезпечують утилізації чи видалення цих відходів екологічно безпечним способом;

– залучати дітей і підлітків до організованого збирання відходів (як вторинної сировини), небезпечних для здоров'я;

– ввезення в Україну відходів з метою їх зберігання чи захоронення.

Збирання та видалення відходів здійснюються відповідно до вимог екологічної безпеки та способами, що забезпечують максимальне використання відходів чи передавання їх іншим споживачам (за винятком захоронення).

На кожне місце чи об'єкт зберігання або видалення відходів складається спеціальний паспорт, в якому зазначаються найменування та код відходів (згідно з державним класифікатором відходів), їх кількісний та якісний склад, походження, а також технічні характеристики місць чи об'єктів зберігання чи видалення й відомості про методи контролю та безпечної експлуатації цих місць і об'єктів.

Видалення відходів здійснюється відповідно до встановлених законодавством вимог екологічної безпеки з обов'язковим забезпеченням можливості утилізації чи захоронення залишкових продуктів за погодженням із державною санітарно-епідеміологічною службою України.

Збирання та видалення відходів здійснюються в місцях, визначених органами місцевого самоврядування з урахуванням вимог земельного та природоохоронного законодавства, за наявності спеціальних дозволів, у яких визначено обсяги відходів відповідно

до встановлених лімітів та умови їх зберігання.

Визначені для зберігання та видалення відходів місця чи об'єкти повинні використовуватися лише для заявлених на одержання дозволу відходів.

Забороняється несанкціоноване скидання й розміщення відходів у підземних горизонтах, на території міст та інших населених пунктів на територіях природно-заповідного фонду, на землях природо-оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, в межах водоохоронних зон та зон санітарної охорони водних об'єктів, в інших місцях, що може створювати небезпеку для навколишнього природного середовища та здоров'я людини. Захоронення відходів у надрах допускається у виняткових випадках за результатами спеціальних досліджень із дотриманням стандартів і правил, передбачених законодавством України.

2. Перевірка об'єктів щодо питань поводження з відходами

У процесі перевірки об'єкта щодо питань утворення, розміщення та знешкодження відходів необхідно розглянути:

1. Наявність затверджених лімітів на розміщення відходів та відповідність їх фактичному обсягу, що утворюється на об'єкті за рік.

2. Наявність на об'єкті технічного паспорта промислових відходів, в якому повинні бути такі розділи:

- первинні дані про відходи;
- відомості про місце утворення відходів;
- характеристика відходів;
- відомості про існуючі та можливі технології переробки й використання відходів та інші.

3. Обстеження місць, де проводиться складування промислових відходів (на території об'єкта чи за його межами), та відповідність класу небезпеки наявних відходів.

4. Дотримання санітарних норм у місцях складування відходів. Перевірити способи тимчасового зберігання відходів на території об'єкта та відповідність класу небезпеки відходів, а саме:

- відходи 1-го класу небезпеки зберігаються в герметичній тарі (контейнери, бочки);
- 2-го класу – в закритій тарі (ящики, пластикові мішки);
- 3-го класу – в паперових мішках, пакетах, мішках з тканини;

– 4-го класу – відкрито (навалом, насипом).

Слід також розглянути паспорт полігона та наявні документи щодо відведення земельної ділянки під полігон промислових токсичних відходів (якщо він існує), їх погодження з природоохоронними й санітарними органами.

За наявності полігона для захоронення промислових токсичних відходів з'ясувати його відповідність класу небезпеки відходів. Якщо об'єкт не має полігону для захоронення відходів, перевірити наявність договорів із іншими установами на захоронення відходів.

Необхідно перевірити наявність спостережних свердловин навколо полігона та періодичність відбору проб води з них; з'ясувати питання впливу полігона на забруднення підземних вод та відкритих водойм, наявність забруднення цих вод; перевірити відповідність автотранспорту, який займається перевезенням відходів у місця захоронення, класу небезпеки відходів, що перевозяться.

Крім цього, необхідно розглянути питання стану зберігання відпрацьованих люмінесцентних ламп і наявність договору на їх демеркуризацію.

3. Основні порушення у сфері поводження з відходами

Основні види порушень, що виявляються під час перевірки підприємств щодо виконання заходів для запобігання забрудненню навколишнього природного середовища токсичними відходами:

- відсутність затверджених і відповідним чином оформлених нормативів плати, розмірів платежів і лімітів на розміщення відходів;
- відсутність дозволу на складування, зберігання або розміщення відходів на визначених місцевими радами територіях у межах встановлених ними лімітів;
- відсутність на підприємстві технічного паспорта промислових відходів;
- порушення природоохоронних вимог за зберігання або розміщення промислових відходів та відповідність місця складування класу небезпеки наявних відходів;
- відсутність документів щодо відведення земельної ділянки під полігон промислових токсичних відходів та паспорта полігону, їх погодження з природоохоронними й санітарними органами;
- відсутність договорів із іншими установами на захоронення токсичних відходів, якщо підприємство не має свого полігона;

- транспортування промислових відходів із порушенням природоохоронних вимог; – відсутність або незадовільний технічний стан спостережувальних свердловин навколо полігона промислових токсичних відходів;
- відсутність або незадовільне ведення лабораторного контролю за впливом полігона на навколишнє середовище та обсягом і складом забруднювальних речовин;
- невиконання розпоряджень та приписів органів, які здійснюють державний контроль щодо запобігання забрудненню навколишнього середовища токсичними відходами.

Особи, винні в порушенні законодавства про відходи, несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільну чи кримінальну відповідальність за:

- порушення встановленого порядку поводження з відходами, що призвело або може призвести до забруднення навколишнього природного середовища, прямого чи опосередкованого шкідливого впливу на здоров'я людини й економічних збитків;
- самовільне розміщення чи видалення відходів;
- порушення порядку ввезення в Україну, вивезення й транзиту через її територію відходів як вторинної сировини;
- невиконання розпоряджень і приписів органів, що здійснюють державний контроль та нагляд за операціями поводження з відходами та за місцями їх видалення;
- приховування, перекручення або відмову від надання повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб і громадян, їх об'єднань стосовно безпеки утворення відходів та поводженні з ними, зокрема про їх аварійні скидання та відповідні наслідки;
- приховування перевищення встановлених лімітів на утворення та розміщення відходів;
- змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу спеціального уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища;
- порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами;
- порушення строків подання й порядку звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів;
- невиконання вимог щодо поводження з відходами (під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації,

знешкодження, видалення та захоронення), що призвело до негативних екологічних, санітарно-епідемічних наслідків або завдало матеріальної чи моральної шкоди;

- передання відходів із порушенням установлених правил зберігання, оброблення або видалення підприємствам чи організаціям, що не мають відповідного дозволу на проведення цих рацій;

- порушення встановлених правил і режиму експлуатації установок і виробництв із обробки й утилізації відходів, а також полігонів для зберігання чи захоронення промислових, побутових та інших відходів (сміттєзвалищ, шламосховищ, золо- відвалів тощо);

- виробництво продукції з відходів чи з їх використанням без відповідної нормативно-технічної та технологічної документації, погодженої в установленому порядку:

- недотримання умов ввезення відходів як вторинної сировини на територію України;

- несвочасне внесення платежів за розміщення відходів;

- порушення вимог безпечного перевезення небезпечних відходів.

Державний контроль за утворенням, розміщенням та утилізацією відходів – основа чистого довкілля, що, в свою чергу, є головним компонентом у формуванні здоров'я населення.

4. Державний контроль у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами й агрохімікатами

З кожним днем у народному господарстві використовується чимраз більше пестицидів та агрохімікатів. У разі їх неправильного або недбайливого використання може завдаватися значна шкода довкіллю. Адже пестициди – це токсичні речовини, їх сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, унаслідок діяльності яких вражаються рослини, тварини, люди й завдається шкода матеріальним цінностям, а також знищуються гризуни, бур'яни, деревна, чагарникова рослинність, засмічуючі види риб. Не менш агресивні й агрохімікати – органічні, мінеральні й бактеріальні добрива, хімічні меліоранти, регулятори росту рослин та інші речовини, що застосовуються для підвищення родючості ґрунтів, урожайності сільськогосподарських культур і поліпшення якості рослинницької продукції.

Тому здійснення державного контролю у сфері діяльності, пов'язаній з

пестицидами й агрохімікатами, тобто перевірка відносин, що пов'язані з державною реєстрацією, виробництвом, закупівлею, транспортуванням, зберіганням, торгівлею та безпечним для здоров'я людини й навколишнього природного середовища застосуванням пестицидів і агрохімікатів, визначає права й обов'язки підприємств, установ, організацій та громадян і набуває дедалі більшої актуальності.

Державна політика у сфері діяльності, пов'язаній з пестицидами й агрохімікатами, реалізується Кабінетом Міністрів України спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я та іншими органами виконавчої влади відповідно до їх компетенції.

Основними принципами державної політики у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами й агрохімікатами, є:

- пріоритетність збереження здоров'я людини й охорони навколишнього природного середовища відносно економічного ефекту від застосування пестицидів і агрохімікатів;
- державна підконтрольність їх ввезення на митну територію України, реєстрації, виробництва, зберігання, транспортування, торгівлі й застосування; – обґрунтованість їх застосування;
- мінімізація використання пестицидів за рахунок впровадження біологічного землеробства та інших екологічно безпечних, нехімічних методів захисту рослин;
- безпечність для здоров'я людини та навколишнього природного середовища під час їх виробництва й застосування за умови дотримання вимог, встановлених державними стандартами, санітарними нормами, регламентами та іншими нормативними документами;
- єдність державної політики щодо діяльності, пов'язаної з пестицидами, агрохімікатами.

Господарська діяльність у сфері виробництва пестицидів і агрохімікатів, оптової, роздрібно торгівлі пестицидами й агрохімікатами (регуляторами росту рослин) проводиться на підставі ліцензії в порядку, встановленому законом.

Ліцензії на виробництво пестицидів і агрохімікатів (тільки регуляторів росту рослин), оптової, роздрібно торгівлі пестицидами агрохімікатами (тільки регуляторами росту

рослин) видають спеціально вповноважені центральні органи виконавчої влади, визначені Кабінетом Міністрів України.

Ведення балансу потреби надходження до України пестицидів і агрохімікатів здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики. Координацію виробництва, закупівлі, обсягів і асортименту пестицидів і агрохімікатів здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики за погодженням зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я та спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

Увезення громадянами на митну територію України зареєстрованих пестицидів і агрохімікатів дозволяється в обсягах, необхідних для власного використання.

Екологічний ризик діяльності, пов'язаної з ввезенням на територію України пестицидів і агрохімікатів, їх транспортуванням та використанням, підлягає обов'язковому страхуванню в порядку визначеному актами законодавства України.

Пестициди й агрохімікатами, що використовуються в Україні, затаюються (упаковуються) й маркуються відповідно до чинного законодавства.

Кожна товарна одиниця повинна супроводжуватися рекомендацією щодо її застосування із зазначенням культур та об'єктів, оброблення яких призначено пестициди й агрохімікати, норм і кратності використання, термінів вичікування (для пестицидів), заборони та обмеження на застосування, способів і засобів знешкодження пестицидів та агрохімікатів, а також заходів безпеки під час роботи, заходів надання першої медичної допомоги в разі отруєння.

Розфасування пестицидів і агрохімікатів може здійснюватися лише за наявності дозволу його виробника або власника знака для товарів і послуг.

Пестициди й агрохімікати й тара іноземного виробництва, що ввозяться на територію України, повинні супроводжуватися даними про технологію їх знешкодження й утилізацію.

Сертифікація пестицидів і агрохімікатів на відповідність вимогам державних стандартів та інших нормативних документів зі

стандартизації здійснюється в державній системі сертифікації УкрСЕПРО.

Транспортування, зберігання, застосування, утилізація, знищення та знешкодження пестицидів і агрохімікатів та торгівля ними здійснюються відповідно до вимог, встановлених чинним законодавством, санітарними правилами транспортування, зберігання й застосування пестицидів і агрохімікатів та іншими нормативними актами.

Особи, діяльність яких пов'язана з транспортуванням, зберіганням, застосуванням пестицидів і агрохімікатів та торгівлею ними, повинні мати допуск (посвідчення) на право роботи із зазначеними пестицидами й агрохімікатами. Порядок одержання такого допуску визначається Кабінетом Міністрів України.

Продаж населенню пестицидів і агрохімікатів здійснюється в дрібнофасованому вигляді та з обов'язковою наявністю інструкції щодо безпечного їх застосування.

Господарська діяльність у сфері зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів підлягає обов'язковому страхуванню, умови та порядок якого визначаються законодавством.

У разі застосування пестицидів і агрохімікатів здійснюється комплекс заходів відповідно до регламентів, встановлених для певної ґрунтово-кліматичної зони, з урахуванням попереднього агрохімічного обстеження ґрунтів, даних агрохімічного паспорт земельної ділянки (поля) й стану посівів, діагностики мінерального живлення рослин, прогнозу розвитку шкідників і хвороб.

Переліки пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, зокрема для роздрібної торгівлі та для застосування авіаційним методом, затверджуються спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища за погодженням із спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я та спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики.

Застосування пестицидів і агрохімікатів на землях природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення здійснюється відповідно до законодавства.

На території, що зазнала радіоактивного забруднення, а також у зонах надзвичайних екологічних ситуацій застосування пестицидів і

агрохімікатів обмежується в порядку, визначеному спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики.

У спеціальних сировинних зонах, призначених для вирощування продукції для дитячого й дієтичного харчування, пестициди агрохімікати застосовуються за спеціальними технологіями, які забезпечують одержання продукції, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам до дитячого та дієтичного харчування.

До компетенції спеціально вповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами й агрохімікатами, належить:

- організація державних випробувань пестицидів і агрохімікатів вітчизняного й іноземного виробництва, формування й затвердження плану їх проведення;
- проведення державної екологічної експертизи матеріалів, поданих для реєстрації пестицидів і агрохімікатів;
- здійснення в установленому порядку державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів;
- розробка та затвердження за погодженням із спеціально і вповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я методик визначення відповідності пестицидів і агрохімікатів сертифікатам якості та методичних вказівок визначення вмісту залишкових кількостей пестицидів у воді, ґрунті та сільськогосподарській продукції;
- затвердження переліків пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні;
- видання дозволів на ввезення, виготовлення та використання дослідних партій незареєстрованих пестицидів і агрохімікатів державних випробувань та наукових досліджень, а також обробленого ними насіннєвого (посадкового) матеріалу;
- здійснення державного контролю за додержанням підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами норм і правил екологічної безпеки під час транспортування, зберігання, застосування, утилізації, знешкодження, знищення та захоронення пестицидів і агрохімікатів, зокрема не придатних або заборонених до використання, за вмістом залишкової кількості пестицидів, агрохімікатів та важких металів в атмосферному повітрі (крім повітря робочої зони), морських,

поверхневих (крім поверхневих вод, призначених для сільськогосподарських потреб) та підземних водах, ґрунтах і землях природоохоронного призначення.

До компетенції спеціально вповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами й агрохімікатами, належить:

– визначення потреби (обсягів та асортименту) в пестицидах і агрохімікатах, координація їх виробництва для внутрішнього ринку;

– погодження переліків пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні;

– здійснення державного контролю за вмістом залишкових кількостей пестицидів, агрохімікатів та важких металів у поверхневих водах, призначених для сільськогосподарських потреб, ґрунті на землях сільськогосподарського призначення, кормах, а також у сільськогосподарській продукції та сировині.

До компетенції спеціально вповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони здоров'я у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами й агрохімікатами, належить:

– встановлення санітарно-гігієнічних вимог до транспортування, зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів;

– проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи планів державних випробувань пестицидів і агрохімікатів, матеріалів реєстрації пестицидів і агрохімікатів;

– погодження планів державних випробувань пестицидів і агрохімікатів та переліків пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні;

– здійснення державного нагляду за додержанням підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами державних санітарних норм і правил, гігієнічних нормативів безпечного виробництва, транспортування, зберігання, застосування пестицидів і агрохімікатів, за вмістом залишкової кількості пестицидів і агрохімікатів у харчових продуктах та продовольчій сировині, зокрема числі імпортованих, лікарських травах, водних об'єктах, воді, що використовується для господарсько-питного постачання, купання, спортивних занять, організованого відпочинку та з лікувальною метою, лікувальних грязях, ґрунтах,

на землях населених пунктів, оздоровчого та рекреаційного призначення, у повітрі робочої зони;

- наукове обґрунтування та затвердження гігієнічних нормативів і регламентів безпечного застосування пестицидів і агрохімікатів;
- погодження дозволів на ввезення та застосування незареєстрованих пестицидів і агрохімікатів, а також дозволів на виготовлення та використання дослідних партій пестицидів і агрохімікатів вітчизняного виробництва;
- визначення переліку установ, які проводять токсиколого-гігієнічні (медико-біологічні) дослідження пестицидів і агрохімікатів;
- проведення арбітражних досліджень щодо токсиколого-гігієнічної оцінки пестицидів і агрохімікатів, умов їх безпечного застосування.

Охорона довкілля за використання пестицидів та агрохімікатів у всіх галузях народного господарства є важливим екологічним завданням.

Порушення встановлених норм і правил їх застосування, зберігання й транспортування, використання без урахування природних умов та особливостей живлення й фізіології рослин призводить до небезпечного й постійно зростаючого забруднення земель і надр, поверхневих і підземних вод, деградації ґрунтів, рослинного та тваринного світу, хронічного токсикозу живих організмів, токсикації харчових продуктів і кормів для сільськогосподарських тварин.

Перевірка базисних та видаткових складів зберігання пестицидів та агрохімікатів включає з'ясування таких питань:

1. Місцезнаходження та стан складських приміщень для зберігання засобів хімізації, наявність санітарного паспорта;
2. Дотримання санітарно-захисної зони;
3. Наявність обліку надходжень, витрат, залишків засобів хімізації, актів інвентаризації пестицидів;
4. Обсяг пестицидів, мінеральних добрив, консервантів та іншої хімпродукції, що зберігається на об'єкті на час проведення перевірки;
5. Відповідність препаратів, що відпускаються й завозяться «Переліку хімічних і біологічних засобів боротьби з шкідниками, хворобами рослин і бур'янами та регуляторів росту рослин, дозволених для застосування в сільському господарстві України».

Стан складських приміщень, санітарний стан на складах – дотримання порядку зберігання засобів хімізації. Стан зберігання сильнодіючих отруйних речовин, цілісність тари;

- місця зберігання рідких добрив, їх облаштування;
- облік і зберігання тари з-під засобів хімізації, місця складування, знезараження, утилізація, повернення тари;
- наявність розсипів та розливів засобів хімізації під час зберігання, їх знезараження;
- наявність майданчика чи спеціального комплексу для знезараження транспортних засобів; дегазаційних засобів та гідроізолюваного колодязя-нейтралізатора для знешкодження промивних та стічних вод, забруднених пестицидами;
- справність пилогазоочисних установок у місцях розвантажування й розтарювання пестицидів та мінеральних добрив, їх використання;
- зонування території агрохімкомплексу, складу й складських приміщень;
- облік, зберігання та утилізація невідомих і непридатних для застосування препаратів;
- благоустрій складської території та допоміжних приміщень відповідно СНП;
- джерела водопостачання (поверхневі водойми, артсвердловини, водопровідні мережі), облік води, використаної для миття техніки й апаратури, що забруднена пестицидами, його відповідність встановленим вимогам.

Перевірка порядку транспортування пестицидів та агрохімікатів охоплює:

- наявність спеціальних транспортних засобів, їх справність та обладнання;
- паспортизація автомашин, які задіяні на транспортуванні пестицидів;
- наявність сертифікатів із переліком заходів безпеки на пестициди та на рухомий склад, який спрямовується на знезараження під час транспортування залізничним транспортом;
- стан знезараження транспортних засобів, вантажно-розвантажувальних механізмів, місця знезараження, наявність дегазаційних засобів;
- стан тари під час транспортування засобів хімізації;
- наявність розсипів і розливів засобів хімізації під час транспортування, знезараження їх і пошкодженої тари.

Перевірка дотримання правил та регламенту застосування засобів хімізації охоплює:

- відповідність асортименту, способів застосування пестицидів норм,

- кратності обробок встановленим нормам;
- доцільність застосування пестицидів (пороги шкідливості, стадія розвитку хвороб та бур'янів, погодні умови);
 - дотримання умов щодо метеорологічних вимог під час внесення пестицидів і агрохімікатів;
 - наявність обліку застосування пестицидів та агрохімікатів;
 - попередження населення про застосування пестицидів, дотримання санітарно-захисних зон та санітарних розривів;
 - дотримання водоохоронних зон і прибережних смуг;
 - тимчасові місця зберігання пестицидів, їх охорона;
 - місця зберігання агрегатів для застосування засобів хімізації, їх технічний стан;
 - наявність вузлів і пунктів для приготування розчинів пестицидів, заправки апаратури для їх застосування, їх обладнання та справність;
 - справність аспіраційних і газоочисних установок у місцях приготування розчинів;
 - приготування робочих розчинів та сумішей, заправка оприскувачів, машин для внесення добрив та іншої апаратури для внесення засобів хімізації, справність апаратури (приладів) для дозування, наявність розливів та розсипів;
 - дотримання вимог технологій і регламентів при безпосередньому внесенні пестицидів і мінеральних добрив;
 - наявність спеціальної техніки для внесення пестицидів у ґрунт (гранул, порошоків тощо);
 - протруювання насіння, місця протруювання, їх обладнання, методи протруювання (сухе не допускається);
 - приготування та внесення отруйних приманок, місця приготування, їх обладнання;
 - застосування пестицидів для захисту зелених насаджень у населених пунктах;
 - незараження забруднених пестицидами машин і механізмів, землі, стічних і промивних вод, розсипів і розливів засобів хімізації.

6. Основні порушення законодавства у сфері діяльності, пов'язаній з пестицидами й агрохімікатами

Порушення законодавства про пестициди й агрохімікати тягне за собою цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

Відповідальність несуть особи, винні у:

- приховуванні або перекрученні інформації, що могло спричинити або спричинило загрозу життю та здоров'ю людини, а також майну й навколишньому природному середовищу;
- недотриманні вимог стандартів, санітарних норм і правил та інших нормативних документів під час виробництва пестицидів, агрохімікатів і технічних засобів їх застосування;
- забрудненні пестицидами й агрохімікатами понад допустимі рівні сільськогосподарської сировини, кормів, харчових продуктів, ґрунту, води, повітря; – порушенні регламентів та санітарних норм і правил транспортування, зберігання, торгівлі та застосування пестицидів і агрохімікатів;
- застосуванні пестицидів, агрохімікатів, технічних засобів, які не пройшли державних випробувань, реєстрації, перереєстрації;
- порушенні правил утилізації, знищення сільськогосподарської сировини й продовольчих продуктів, які не відповідають встановленим вимогам щодо вмісту пестицидів і агрохімікатів;
- невиконанні законних вимог посадових осіб, які здійснюють державний нагляд і контроль.

Законодавством України може встановлюватися відповідальність і за інші види порушень законодавства України про пестициди й агрохімікати.

Підсумовуючи сказане, слід наголосити, що у сфері діяльності, пов'язаній з пестицидами й агрохімікатами, завжди повинен панувати пріоритет збереження здоров'я людини й охорони навколишнього природного середовища, а не економічний ефект від застосування цих хімікатів.

ЛЕКЦІЯ № 6

ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В ГАЛУЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІСІВ ТА ІНШИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

1. Державний контроль лісів та інших рослинних ресурсів.
2. Вилучення знарядь незаконного добування природних ресурсів і виробленої з них продукції.
3. Основні порушення законодавства в галузі збереження лісів та інших рослинних ресурсів.

1. Державний контроль лісів та інших рослинних ресурсів

Державний контроль за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших природних рослинних ресурсів повинен забезпечувати:

- збереження лісів, охорону їх від пожеж, захист від шкідників і хвороб;
- посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулювальних, санітарно-гігієнічних оздоровчих та інших корисних властивостей лісів із метою охорони здоров'я людей і поліпшення навколишнього природного середовища;
- безперервне, невиснажливе й раціональне використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- розширене відтворення, поліпшення породного складу й якості лісів, інших рослинних ресурсів, підвищення їх продуктивності;
- раціональне використання земельних ділянок лісового фонду;
- збереження лісорослинних умов на зрубках, у місцях використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- досягнення оптимальної лісистості територій та нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості.

Міністерство екології та природних ресурсів України та його територіальні і спеціальні органи на місцях, відповідно до покладених на них завдань, здійснюють державний контроль за:

- а) виконанням державних і регіональних програм у галузі охорони, захисту, використання лісів та інших рослинних ресурсів;
- б) станом, охороною, збереженням лісів, зокрема їх віковою структурою та породним складом, виконанням протипожежних заходів і дотриманням санітарних правил у лісах, а також захистом їх від шкідників і хвороб;

- в) станом, охороною, збереженням пожезахисних лісових смуг, захисних лісових насаджень на смугах відводу автомобільних доріг, залізниць, каналів;
- г) проведенням заходів збереження й посилення екологічних, водоохоронних, кліматорегулювальних, захисних, санітарно-гігієнічних, протиерозійних, оздоровчих, естетичних та інших корисних функцій лісів та захисних лісосмуг;
- д) вжиттям заходів щодо науковообґрунтованого підвищення лісистості регіону, нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також пожезахисної лісистості;
- є) виконанням заходів щодо своєчасного та якісного відтворення лісів, поліпшення їх породного складу;
- є) збереженням лісорослинних умов, необхідних для відтворення лісу на зрубках у нормативний строк цінними породами, згідно з умовами місцезростання; вжиттям заходів по відтворенню корінних деревостанів;
- ж) виконанням заходів щодо забезпечення правової й технічної регламентації лісових та інших рослинних ресурсів залежно від природних та економічних умов, цільового призначення, місцезростання, породного складу, а також функцій, які вони виконують;
- з) дотриманням розрахункової лісосіки та лімітів використання лісових ресурсів загальнодержавного значення (ліміт лісосічного фонду та заготівлі живиці) й місцевого значення;
- і) використанням земель лісового фонду за цільовим призначенням.

Державне лісове агентство України та його органи на місцях здійснюють контроль за веденням лісового господарства на підвідомчих територіях держлісфонду.

Державний контроль за станом лісів та інших рослинних ресурсів здійснюється шляхом:

- а) перевірок наявності документації, що підтверджує право користування землями лісового фонду чи використання природних рослинних ресурсів, відповідність розмірів землекористування даним Державного акту на право постійного користування землею чи договору на право тимчасового користування земельними ділянками лісового фонду; використання земель лісового фонду відповідно до їх цільового призначення;
- б) аналізу матеріалів лісовпорядкування, інших облікових матеріалів

у частині динаміки площ лісів за категоріями земель, породним і віковим складом лісів, якісної й кількісної характеристики лісових ресурсів, а також проектів організації розвитку лісового господарства, виконання рекомендацій лісовпорядкування, висновків і вимог державної екологічної експертизи;

в) аналізу рівня забезпеченості рівномірності лісокористування й заходів його поліпшення;

г) аналізу полезахисної лісистості, рівня озелененості автомобільних шляхів і залізниць, якісної й кількісної характеристик захисних лісосмуг на смугах відведення автошляхів і залізниць, полезахисних лісосмуг.

Державний контроль за використанням лісосировинних ресурсів здійснюється шляхом перевірок:

а) рівня забезпеченості рівномірності лісокористування і заходи його поліпшення;

б) дотримання розрахункової лісосіки та ліміту лісосічного фонду в породних господарствах, причини відхилення від розрахункової лісосіки в лісах та за господарствами;

в) своєчасності й якості проведення освідчення місць рубок, достовірності інформацій, що відображені в актах освідчення місць рубок;

г) дотримання правил і умов проведення й заготівлі лісохімічної сировини;

д) дотримання порядку здійснення усіх видів використання недеревних природних рослинних ресурсів: випасання худоби, розміщення пасік, заготівлі сіна, деревних соків, збирання і заготівлі дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин і технічної сировини, лісової підстилки, очерету, а також заготівлі лісових матеріалів для промислової переробки;

е) доцільності встановлених розмірів рубок догляду, санітарних рубок, рубок, пов'язаних із реконструкцією малоцінних молодняків і похідних деревостанів. Зіставити з матеріалами лісовпорядкування наявності відхилення за об'ємом рубок, розміщенням, видом. Забезпеченість рубками догляду всіх насаджень, що потребують проведення. В натурі оглянути правильність призначення й проведення рубок догляду.

Державний контроль за відтворенням лісів, лісорозведенням та досягненням нормативного рівня захисних лісосмуг здійснюється шляхом перевірок:

- а) ефективності відтворення лісів, робіт по лісорозведенню та досягненню нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості;
- б) стану лісових культур, відповідності їх умовам місцезростання та проектам створення;
- в) дотримання термінів відтворення насаджень на зрубках, згарищах, інших землях лісокультурного й лісомеліоративного фонду;
- г) дотримання термінів переведення лісових культур у вкриті лісом землі, передачі (введенні) захисних лісонасаджень в експлуатацію;
- д) своєчасного й якісного проведення реконструкції малоцінних, низькоповнотних насаджень, а також зайнятих нестійкими похідними деревостанами, чагарниками, рідколіссям та насадженнями, що втратили захисні функції.

Державний контроль за охороною та захистом лісів здійснюється шляхом перевірок:

- а) санітарного стану лісу, наявності позалісосічної захаращеності та заходів, що вживаються для її ліквідації;
- б) виконання заходів протипожежної безпеки в лісах;
- в) стану обліку діючих осередків шкідників і хвороб лісу, аналізу причин і умов, що сприяли скоєнню пожеж, лісопорушень, їх профілактика, вжиття заходів по відшкодуванню шкоди, заподіяної лісам, іншим рослинним ресурсам;
- г) виконання необхідних заходів щодо попередження масового виникнення шкідників і хвороб, а також по боротьбі зі шкідниками й хворобами лісу, спрямованих на своєчасну ліквідацію й локалізацію осередків.

За наслідками перевірок: складається акт у 3-х примірниках, в якому характеризується діяльність підприємства, установи, організації (окремого об'єкта), що перевіряється; відображаються виявлені недоліки й порушення, причини, що викликали їх, наслідки, до яких привели або можуть привести виявлені недоліки й порушення розміри спричиненої шкоди; вказується посада, прізвище, ім'я та по батькові винних у цьому осіб; визначаються конкретні заходи поліпшення стану, використання, відтворення, охорони й захисту лісів, інших рослинних ресурсів. У випадках виявлення правопорушень, встановлених чинним законодавством, складається протокол про адміністративне правопорушення в галузі охорони природи й використання природних ресурсів.

Протокол про адміністративне правопорушення складається у випадках виявлення таких порушень лісового законодавства:

- а) незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників, лісових культур, підросту;
- б) знищення або пошкодження лісу, полезахисних лісосмуг, захисних насаджень у смугах відводу залізниць та автошляхів внаслідок їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими й побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу;
- в) знищення або пошкодження лісонасаджень внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем;
- г) порушення порядку використання лісосічного фонду, заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці та використання інших рослинних ресурсів;
- д) здійснення лісових користувань не у відповідності з цілями чи вимогами, передбаченими в спеціальних дозволах (лісорубний квиток (ордер) або лісовий квиток) на використання лісосировинних ресурсів;
- є) незаконного використання земель державного лісового фонду, корчування земельних ділянок лісового фонду й використання їх для спорудження будівель, переробки деревини, влаштування складів тощо без належного дозволу;
- е) порушення права державної власності на лісі; порушення строків повернення земельних ділянок лісового фонду, що перебувають у тимчасовому користуванні, або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;
- ж) порушення правил лісовідновлення, погіршення стану лісів, їх породного складу, зниження їх продуктивності;
- з) самовільної заготівлі сіна, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин у порядку спеціального використання, самовільного випасання худоби та інших порушень у використанні природних рослинних ресурсів місцевого значення;
- й) пошкодження природних сіножатей і пасовищ;
- і) порушення правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив та інших препаратів;
- ї) заготівлі лісових ресурсів засобами, що негативно впливають на

стан і відтворення лісів;

й) порушення вимог пожежної безпеки в лісах;

к) уведення в дію нових і реконструйованих підприємств, споруд та інших об'єктів, не забезпечених обладнанням, що запобігає негативному впливу на стан і відтворення лісів та інших рослинних ресурсів;

л) засмічення лісів промисловими, будівельними, побутовим відходами;

м) інших порушень, що негативно впливають на стан і відтворення рослинного світу.

Протокол підписується державним або громадським інспектором, який його склав, особами, що брали участь у виявленні порушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна в його скоєнні (правопорушник), а за наявності свідків протокол підписується й ними.

У випадках відмови правопорушника від підписання протоколу в ньому про це робиться відповідний запис. Особа, яка вчинила правопорушення, може додати до протоколу пояснення й зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі неможливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці державний інспектор, який склав протокол, зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце й час розгляду його справи, а також роз'яснити його права й обов'язки.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення порушника від установлені відповідальності. У разі порушення природоохоронного законодавства посадові особи спеціально уповноважених державних органів у галузі охорони й використання природних ресурсів, наділені правами державних інспекторів, мають право вилучати в порушників знаряддя добування диких тварин (зокрема, рибних запасів) і рослин, плавальні й транспортні засоби, обладнання та предмети, що були знаряддям незаконного добування продукції, незаконно добуту продукцію, а також спеціальні відповідні документи.

2. Вилучення знарядь незаконного добування природних ресурсів і виробленої з них продукції

До знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів, що можуть вилучатися за порушення природоохоронного

законодавства, належать: вогнепальна й інша стрілецька зброя, пастки, капкани, петлі, різноманітні ловчі та риболовні сітки й снасті, колючі знаряддя лову, вибухові та отруйні речовини, засоби застосування електроструму, пневматична зброя та засоби підводного полювання (рушниці, пістолети), арбалети й інші заборонені знаряддя й предмети.

До знарядь незаконної заготівлі рослинних ресурсів (зокрема деревини), що можуть вилучатися в разі порушення природоохоронного законодавства, належать: бензопили, електропили, пилки всіх різновидів, ножі, сокири, коси, серпи й інші знаряддя для заготівлі рослинних ресурсів.

До транспортних та плавальних засобів, які застосовуються за незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів (зокрема, рибних ресурсів), рослинних ресурсів (включно з деревиною), належать: легкові й вантажні автомобілі, автокрани, автобуси, трактори, мотоцикли, моторолери, мопеди, велосипеди, гужовий транспорт, катери, моторні, веслувальні й надувні човни, вітрильні човни, катамарани й інші засоби пересування, що застосовувалися за добування (заготівлі) природних ресурсів.

Усі вилучені знаряддя незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів (окрім транспортних засобів та зброї) здаються на зберігання державному природоохоронному органу, на території якого скоєно правопорушення. Вогнепальна мисливська зброя здається на зберігання в районні (обласні) відділи внутрішніх справ.

Транспортні засоби (автомобілі, трактори, мотоцикли, моторолери, мопеди тощо) здаються на відповідальне зберігання в райони (обласні) відділи внутрішніх справ. Плавзасоби, в разі відсутності в природоохоронного органу можливості самому прийняти їх до зберігання, здаються на зберігання до районних (обласних) відділів внутрішніх справ.

У разі передання на зберігання вилучених знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів, плавучих, транспортних засобів, зброї та боєприпасів до природоохоронних органів, органів внутрішніх справ чи інших організацій складається приймальний акт у 2-х примірниках. Другий примірник вручається приймаючому на зберігання вилучених знарядь.

Вилучені знаряддя, якщо їх не заборонено чинним законодавством, повертаються порушнику у випадках, коли

рішенням чи вироком суду вилучене зняряддя не конфісковано. У разі повернення знярядь порушник повертає опис, заповнюються два примірники видаткової накладної, другий примірник вручається порушнику.

Вогнепальна зброя, плавальні, транспортні засоби, що здавалися на зберігання в органи внутрішніх справ, повертаються власнику за місцем зберігання за пред'явлення опису та копії постанови чи рішення суду.

Зняряддя добування (заготівлі) природних ресурсів підлягають вилученню в таких випадках:

- полювання з мисливською зброєю, на користування якою не має дозволу органів внутрішніх справ;
- полювання без посвідчення мисливця й інших спеціальних документів;
- полювання в заборонені терміни;
- полювання в недозволених місцях, а також в угіддях, не зазначених у дозволі;
- полювання на заборонені для добування види тварин, а також на види тварин, не зазначені в дозволі;
- коли власник зброї перебуває на території мисливських угідь у нетверезому стані з незаохленою зброєю;
- скоєння власником зброї дій, які завдали значні збитки або можуть кваліфікуватися як кримінальний злочин (погроза тощо); коли добування (заготівля) природних ресурсів ведеться з порушенням природоохоронного законодавства.

У разі порушення природоохоронного законодавства складається протокол про адміністративне правопорушення в галузі охорони природи й використання природних ресурсів. У протоколі детально зазначаються марка або модель, калібр, серія й номер зброї, що вилучається, кількість і вид боєприпасів, інші зняряддя незаконного добування природних ресурсів, описується вид порушення, його причини й наслідки.

Протокол підписується державним або громадським інспектором, який його склав, особами, що брали участь у виявленні порушень, особою, яка здійснила правопорушення або винна у його скоєнні, а за наявності свідків протокол підписується й ними. У випадках відмови особи, яка вчинила правопорушення, від підписання протоколу, в ньому про це робиться запис.

Особа, яка вчинила правопорушення, може додати до протоколу

пояснення й зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

Оцінка якісного стану вилучених знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів визначається в присутності їх власника, а якщо його не встановлено, якісний стан знарядь оцінюється рейдовою групою. В разі непогодження порушника з оцінкою якісного стану вилучених знарядь, власник записує в протокол особисту думку з цього питання, може за власний рахунок провести експертну оцінку знарядь за місцем їх зберігання.

У випадках вилучення знарядь незаконного добування (заготівлі) природних ресурсів одночасно з протоколом про адміністративне правопорушення заповнюється опис. Опис заповнюється в 2-х примірниках, перший примірник вручається порушнику.

До природних ресурсів та продукції, з них виробленої, належать: дикі тварини, хутрова сировина, роги, шкіри, м'ясо, риба, птахи, інша продукція полювання, рибальства та продукти життєдіяльності об'єктів тваринного світу, корисні копалини, деревина, продукти підсочування, сіно, лікарські, декоративні, харчові, водні групи рослин, мохи, лишайники та гриби, інші природні ресурси.

За неможливості вилучення природних ресурсів чи продукції, з них виробленої (продукція стала непридатною для використання з вини порушника), порушник відшкодовує, крім збитків, вартість цієї продукції за діючими на даний час цінами.

У разі вилучення незаконно добутих (заготовлених) природних ресурсів або продукції, з них виробленої, одночасно з протоколом про адміністративне правопорушення заповнюється опис у 2-х примірниках, перший примірник вручається порушнику, а в протоколі робиться відповідна позначка.

Незаконно заготовлені природні ресурси або продукцію, з них вироблену (зокрема деревину), якщо немає можливості негайного транспортування, порушник перевозить за свій рахунок до вказаного природоохоронним органом місця та передає на зберігання. Місце зберігання визначається в межах лісгоспу, мисливського господарства, на території яких скоєно правопорушення.

За відсутності можливості транспортування затриманої продукції до місця зберігання, вона може залишатися на зберігання порушнику під розписку, де обов'язково вказується вид, кількість продукції, якісний стан, робиться відповідна позначка в

протоколи.

У випадках, коли транспортування порушником незаконно добутих (заготовлених) природних ресурсів або продукції, з них виробленої, простежено безпосередньо до місця використання, то на природні ресурси або продукцію, з них вироблену, накладається арешт, складається акт (форма довільна) за участю працівників державної лісової охорони чи представника місцевої ради, або представників органів внутрішніх справ.

Незаконно добута деревина та інша лісопродукція, вилучена в лісопорушників, та продукція, на яку накладено арешт, здається на зберігання до лісгоспу, на території якого скоєно правопорушення, оприбутковується на окремий облік і може реалізовуватися тільки після винесення судового вироку чи рішення. Продукція може реалізовуватися тільки в тому випадку, якщо подальше її зберігання може потягнути за собою псування чи неможливість її використання, що повинно бути підтверджено актом огляду продукції за участю осіб, які затримали дану продукцію.

Під час здавання на зберігання незаконно добутих (заготовлених) природних ресурсів або продукції, з них виробленої, заповнюється два примірники приймального акта, перший примірник здається органу чи організації, що приймає продукцію на зберігання.

Уся незаконно добута продукція полювання, рибальства та недеревні рослинні ресурси терміново здаються в торговельну мережу для реалізації населенню, риба може здаватися на рибоприймальні пункти рибодобувних організацій чи підприємств, про що видається квитанція, яка засвідчує цей факт.

У випадках, коли здати на реалізацію в торговельну мережу незаконно добути (заготовлені) природні ресурси або продукцію, з них вироблену, з якихось причин неможливо чи вказану продукцію вже використано порушником, або з його вини вона стала непридатною для реалізації, порушник повинен відшкодувати, крім збитків, завданих природним ресурсам, вартість продукції за діючими цінами, природні ресурси та продукція, з них вироблена, залишається порушнику, в протоколі робиться відповідна відмітка.

У випадку, якщо лісопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність і лісопорушники добровільно відшкодували заподіяну шкоду чи особу лісопорушника не встановлено, вилучена деревина та інша продукція реалізовується в установленому

законодавством порядку.

Кошти, отримані від реалізації деревини та іншої лісопродукції, реалізації вилучених знярядь незаконного добування природних ресурсів, плавальних, транспортних засобів, зброї, боєприпасів, незаконно добутих (заготовлених) природних ресурсів або продукції, з них виробленої, перераховуються в місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища відповідної місцевої ради згідно зі ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Особам, які виявили продукцію незаконного полювання або рибальства, може реалізовуватися м'ясо диких тварин чи риба за діючими роздрібними цінами зі знижкою на 50%. Дрібні істівні тварини (зайці, перната дичина, а також риба загальною вагою до десяти кілограмів) може реалізуватися цим особам безоплатно, про що робиться відповідна позначка в протоколі.

Під час затримання порушників природоохоронного законодавства в них вилучаються спеціальні відповідні документи: посвідчення мисливця, мисливсько-рибальські квитки, дозволи на зброю, спеціальні дозволи на права використання природних ресурсів (ліцензії, відстрілювальні картки, дозволи, лісорубні білети, лісові квитки тощо), про що робиться відповідний запис у протоколі.

Вилучені документи разом із протоколом передаються природоохоронному органу та суду, які розглядатимуть справу про правопорушення.

Таким чином, вилучення знярядь незаконного добування природних ресурсів та продукції, з них виробленої, в поєднанні з вилученням спеціальних відповідних документів є ефективним засобом охорони довкілля, недопущення нових порушень.

3. Основні порушення законодавства в галузі збереження лісів та інших рослинних ресурсів

Державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища відповідно до характеру й екологічних наслідків виявлених порушень природоохоронного законодавства можуть:

- розглядати справи про адміністративні правопорушення й накладати адміністративні стягнення;
- передавати матеріали керівникам відповідних підприємств, організацій, установ для застосування заходів дисциплінарного

впливу до службових осіб, що винні в правопорушенні чи в незабезпеченні виконання заходів у галузі охорони природи, які входять до їхніх службових обов'язків;

– висувати претензії та виставляти позови до підприємств, організацій, установ, громадян про стягнення з них коштів на відшкодування шкоди, заподіяної природним рослинним ресурсам внаслідок порушення природоохоронного законодавства;

– обмежувати, зупиняти (тимчасово) використання лісових та інших природних рослинних ресурсів;

– вносити обов'язкові для розгляду й виконання пропозиції про припинення дії або анулювання спеціальних дозволів (лісорубний квиток (ордер), лісовий квиток тощо) на використання лісосировинних та інших рослинних ресурсів;

– подавати матеріали в органи прокуратури або внутрішніх справ для притягнення осіб, винних у порушенні природоохоронного законодавства, до кримінальної відповідальності.

З метою попередження й припинення виявленого правопорушення, усунення його шкідливих наслідків, керуючись чинним законодавством, органи лісової охорони мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення й накладати адміністративні стягнення.

Обов'язкова вказівка про виконання природоохоронних заходів виноситься шляхом видання припису.

Припис виноситься як захід адміністративного впливу, є попереджувальним заходом і має на увазі усунення виявлених порушень і наслідків, коли ці порушення не потребують прийняття суворішого покарання. Припис складається у двох примірниках, один із яких передається керівнику підприємства, організації, установи, що перевіряється, а другий зберігається в державних органах, що видали припис.

У разі необхідності копії приписів надсилаються у відповідні міністерства та установи для вжиття необхідних заходів, а також до місцевої адміністрації.

Про виконання припису в установлені в ньому строки керівник підприємства, організації, установи, що перевіряється, зобов'язаний повідомити державні органи з контролю за станом, використанням, відтворенням, охороною й захистом лісів, інших рослинних ресурсів.

У разі виявлення правопорушення в галузі охорони й використання природних рослинних ресурсів складається протокол

про адміністративне правопорушення в даній галузі.

На підставі протоколу про адміністративне правопорушення в галузі охорони й використання природних ресурсів виноситься постанова зі справи про адміністративне правопорушення.

Постанова про адміністративне стягнення виноситься в 15-денний термін від дня складання протоколу, але не пізніше 2-х місяців від дня вчинення правопорушення, а за тривалого правопорушення – 2-х місяців від дня його виявлення.

Копія постанови протягом трьох днів вручається під розписку порушнику або надсилається рекомендованим листом із повідомленням про вручення.

У випадку несплати порушником в 15-денний строк суми штрафу, а в разі оскарження або опротестування такої постанови – не пізніше як через 15 днів від дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення, копія Постанови зі справи про адміністративне правопорушення разом із супровідним листом надсилається для стягнення суми штрафу до виконавчої служби.

Відповідно до чинного законодавства, головні державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища або їх заступники можуть виносити **постанову про обмеження, зупинення (тимчасово) роботи чи будівництва підприємства та інших об'єктів, використання природних ресурсів.**

Постанова про обмеження чи тимчасове призупинення використання лісосировинних та інших природних рослинних ресурсів виноситься державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища у випадках:

а) незаконного вирубування дерев і чагарників та підсочування лісу, інших порушень у лісі, а також робіт, що проводяться на землях лісового фонду, якщо вони здійснюються без відповідного дозволу або з використанням не відповідно до цілей, передбачених спеціальними дозволами на лісовикористання;

б) проведення підприємствами, організаціями, установами робіт, що загрожують стану й відтворенню лісів та інших рослинних ресурсів у зв'язку з недотриманням вимог, що забезпечують усунення шкідливого впливу на стан і відтворення лісів, інших рослинних ресурсів, а також при ухиленні лігозаготівельників від очистки місць рубок;

в) порушення підприємствами, установами, організаціями правил пожежної безпеки в місцях проведення робіт, розміщення доріг,

складів та інших об'єктів, що можуть призвести до виникнення або розповсюдження лісової пожежі, або невиконання вимог контролюючих органів про усунення таких порушень;

г) невиконання обов'язкових приписів контролюючих державних органів щодо усунення раніш виявлених порушень.

Скасування постанови про обмеження, зупинення (тимчасово) використання лісосировинних та інших рослинних ресурсів здійснюється після виконання всіх природоохоронних вимог, передбачених обов'язковим приписом органу державної екологічної інспекції та викладених безпосередньо в постанові за письмовим зверненням керівництва підприємства, організації, установи, в якому вказується виконання заходів щодо усунення допущених недоліків та інших природоохоронних вимог.

У випадку невиконання керівництвом підприємства, організації, установи або вищим відомством чи міністерством постанови про обмеження, зупинення використання рослинних ресурсів або перешкоджання виконанню цієї постанови, органи лісової охорони роблять відповідне подання до Державної екологічної інспекції, місцевих органів влади, звертаються в органи прокуратури для притягнення винних посадових осіб до кримінальної відповідальності.

Одним із заходів впливу, що застосовується до порушників природоохоронного законодавства, є **позбавлення права спеціального використання природних рослинних ресурсів.**

Анулювання виданого лісорубного квитка (ордера) або лісового квитка, іншого спеціального дозволу на використання лісових та інших рослинних ресурсів може здійснюватись у випадках:

- використання лісових та інших рослинних ресурсів не відповідно до цілей і вимог, передбачених у спеціальних дозволах;
- надлишково виписаного лісосічного фонду;
- видання спеціального дозволу на використання природних рослинних ресурсів із порушенням порядку його видання або інших правил використання лісових та інших рослинних ресурсів;
- заготівлі лісових та інших рослинних ресурсів засобами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів інших рослинних ресурсів;
- порушенні порядку використання лісосічного фонду, заготівлі та вивезення деревини, заготівлі й використання інших рослинних ресурсів;

- порушенні правил заготівлі (збирання) дикорослих видів рослин, їх плодів;
- порушення інших норм і правил використання природних рослинних ресурсів, що негативно впливають на стан чи відтворення рослинних ресурсів.

Для анулювання дозволів на спеціальне використання рослинних ресурсів державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища вносять обов'язкові для виконання подання тому органу, який видав спеціальний дозвіл на право використання.

Підприємства, організації, установи та громадяни, винні в порушеннях, несуть матеріальну відповідальність у випадках:

- а) незаконної рубки, пошкодження дерев і чагарників до ступеня припинення росту;
- б) пошкодження дерев і чагарників до ступеня припинення росту;
- в) знищення або пошкодження лісових культур, насаджень і молодяку природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення;
- г) самовільного сінокосіння й випасання худоби в лісах і на землях лісового фонду, не вкритих лісом;
- д) пошкодження природних сіножатей і пасовищ;
- ж) самовільної заготівлі (збирання) недеревних рослинних ресурсів у порядку спеціального використання, а також загального використання на ділянках, де це заборонено чи допускається тільки спеціальними дозволами;
- з) знищення або пошкодження мурашників.

Вимоги на майнові стягнення заявляються за виявлення порушень, вчинених підприємствами, організаціями, установами під час рубок лісу та заготівлі недеревних матеріалів у місцях здійснення цих робіт: на лісосіках, уздовж лісовозних доріг.

Вимоги на майнові стягнення заявляються у випадках виявлення таких порушень:

- відпуск деревини понад обсяги, визначені розрахунковою лісосікою;
- рубки лісу та інше використання рослинних ресурсів із порушенням порядку оформлення спеціальних дозволів, відповідно до лісорубних квитків (ордерів) або лісових квитків, а також із порушенням вимог, передбачених цими дозволами;
- незадовільне або несвоєчасне очищення місць рубок від трубкових залишків, захарашення просік, доріг;

- пошкодження дерев, лісових культур, підросту, молодняку природного поновлення, насінників;
- порушення порядку й строків вивезення з лісосіки деревини;
- порушення порядку й технології трелювання деревини, внаслідок чого виникла ерозія ґрунту;
- порушення порядку підсочування дерев;
- інші порушення передбачені Правилами відпуску деревини на пні.

Розміри майнових стягнень за порушення правил відпуску деревини на пні визначаються згідно з відповідними таксами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України.

На підставі акту (довідки) про перевірку або протоколу про порушення порушнику надсилається вимога про добровільну сплату стягнення на відшкодування шкоди рослинним ресурсам, зокрема лісам, або добровільну сплату майнових стягнень за порушення Правил відпуску деревини на пні в 30-денний термін від дня виявлення порушення.

Вимога про добровільну сплату стягнення за шкоду, заподіяну лісам, іншим рослинним ресурсам громадянами пред'являється одночасно з винесенням постанови щодо справи про адміністративне правопорушення.

З вимогою про добровільну сплату стягнення за шкоду, заподіяну лісам або іншим рослинним ресурсам підприємствами, організаціями, установами, а також про добровільну сплату майнових стягнень за порушення правил відпуску деревини на пні Державна екологічна інспекція України звертається до них із письмовою претензією.

Претензія підписується керівником спеціального природоохоронного органу чи заступником керівника та надсилається адресатові рекомендованим або цінним листом, чи вручається йому під розписку.

Претензія підлягає розгляду в місячний строк, який обчислюється від дня одержання претензії.

Якщо до претензії не додано всі документи, необхідні для її розгляду, вони витребуються із зазначенням строку їх подання, який не може бути меншим за п'ять днів, не враховуючи часу поштового обігу. При цьому перебіг строку розгляду претензії призупиняється до одержання витребуваних документів чи закінчення строку їх подання. Якщо витребувані документи у встановлений строк не надійшли, претензія розглядається за наявними документами.

Про результати розгляду претензії заявник (спеціальний природоохоронний орган) повідомляється в письмовій формі, де вказується номер і дата платіжного доручення на перерахування суми або мотиви відхилення з посиланням на відповідні нормативні акти й документи, що обґрунтовують відхилення претензії.

Незалежно від пред'явлення вимог про добровільну сплату за шкоду, протокол з іншими матеріалами надсилається в органи природоохоронної прокуратури, якщо вчинене лісопорушення **тягне за собою кримінальну відповідальність посадових осіб або громадян**, а також якщо лісопорушення має ознаки діяння, що підпадає під кримінальне покарання, а лісопорушника не виявлено.

У випадках, коли вчиненим порушенням, що тягне за собою кримінальну відповідальність, завдано шкоди лісосировинним ресурсам, позов про відшкодування шкоди додається до заяви про притягнення лісопорушника до кримінальної відповідальності.

Відповідно до Кримінального кодексу України до злочинних правопорушень належать:

- умисне знищення чи істотне пошкодження лісових масивів шляхом підпалу;
- умисне пошкодження захисних лісонасаджень, плодкових та інших насаджень, що завдало великої шкоди;
- незаконна порубка лісу в особливо цінних лісах або в будь-яких лісах, вчинювана систематично, або вчинена вперше, але із завданням великої шкоди;
- самовільне зайняття земельної ділянки лісового фонду та самовільне будівництво на землях лісового фонду.

Для вирішення питання притягнення винних до кримінальної відповідальності матеріали про виявлені порушення законодавства надсилаються до територіальної природоохоронної прокуратури.

Матеріали, що надійшли від органів охорони природи, розглядаються в строки, установлені Кримінально-процесуальним кодексом але не пізніше ніж через 20 діб з письмовим повідомленням у цей же строк заявника про результати розгляду.

Матеріали, що надсилаються в органи прокуратури, повинні містити:

- документи (довідка, акт перевірки, протокол про правопорушення), в яких викладено факти порушення природоохоронного законодавства, внаслідок чого завдано значної шкоди рослинним ресурсам;

- повну назву підприємства, установи, організації, його поштову адресу, прізвище та посадове положення особи, відповідальної за природоохоронну діяльність, або безпосередньо громадянина;
- відомості про систематичне невиконання підприємствами приписів, постанов про обмеження, зупинення (тимчасово) використання природних ресурсів;
- список конкретних осіб, відповідальних за порушення, їхня посада (за необхідності – виписка з наказу про призначення й копія посадової інструкції);
- письмове пояснення посадових осіб підприємства, установи, організації – інших осіб, відповідальних за допущене порушення, або у випадках їх відмови, акт про відмову й висновки спеціаліста з цього приводу;
- документи, що характеризують роботу підприємства, організації, установи щодо виконання природоохоронного законодавства за матеріалами раніше проведених перевірок.

Матеріали надсилаються до прокуратури в 10-денний строк після виявлення порушення разом із супровідним листом за підписом керівника природоохоронного органу, в якому вказується: короткий зміст виявленого порушення, нормативний акт порушення, відповідальні за порушення особи, заходи, що вжиті за результатами перевірок.

Державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища, службові особи інших міністерств та відомств, який згідно з чинним законодавством, наділено правами державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, громадські інспектори охорони навколишнього природного середовища, згідно з положенням про них, несуть відповідальність в установленому законодавством порядку за дотримання порядку організації контролю, оформлення розгляд матеріалів про правопорушення в галузі охорони, використання, відтворення, захисту лісів та інших рослинних ресурсів.

Здійснення якісного інспектування в галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів та інших рослинних ресурсів забезпечує розв'язання кліматорегулюючих проблем, сприяє збереженню флори й фауни, а в кінцевому підсумку – стабільності всього біорізноманіття.

ЛЕКЦІЯ № 7

ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ ТА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

1. Державний контроль у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу.
2. Основні порушення законодавства про тваринний світ.
3. Державний контроль за природокористуванням і заповідним режимом на територіях природно-заповідного фонду.
4. Основні порушення законодавства про природно-заповідний фонд.

1. Державний контроль у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу

Надзвичайно різноманітним є тваринний світ України. Але нерідко спостерігається споживацьке ставлення до цього багатства. Тому державний контроль у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу (рибних ресурсів) є важливою складовою природоохоронного інспектування.

Органи Міністерства екології та природних ресурсів відповідно до покладених завдань здійснюють державний контроль за:

- збереженням умов існування видового й популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі;
- недопустимістю погіршення середовища перебування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин;
- збереженням цілісності природних угруповань тварин;
- додержанням науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу, забезпеченням невиснажливого використання диких тварин;
- раціональним використанням корисних властивостей і продуктів життєдіяльності диких тварин;
- регулюванням чисельності тварин з метою охорони здоров'я поселення й відтворення заповідної шкоди природі та народному господарству;
- запобіганням загибелі диких тварин під час здійснення виробничих процесів;
- додержанням режиму заповідників, заказників і інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;

- додержанням особливого режиму охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України й до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні;
- розведенням у неволі рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів, тварин;
- вилученням тварин із природного середовища;
- за проведенням інших заходів і встановленням інших вимог щодо охорони, використання й відтворення тваринного світу.

Державне лісове агентство України й його органи на місцях організують ведення мисливського господарства, займаються охороною, відтворенням, раціональним використанням тваринного світу, регулюванням чисельності шкідливих тварин, розселенням мисливських звірів і птахів, здійснюють відомчий контроль за:

- виконанням встановлених лімітів використання об'єктів тваринного світу;
- своєчасним мисливським упорядкуванням угідь;
- проведенням обліку тварин мисливськими господарствами та своєчасним звітуванням за результатами обліку;
- цільовим використанням мисливських угідь, закріплених за природокористувачами.

Держкомітет рибного господарства та його структурні підрозділи на місцях здійснюють відомчий контроль за:

- виконанням рішень уряду України, наказів та інструкцій з питань охорони та відтворення рибних ресурсів, інших водних тварин і рослин;
- діяльністю підприємств і організацій рибного господарства України щодо використання та відтворення рибних ресурсів;
- виконанням планів риборозведення, акліматизації, рибогосподарської меліорації, врятуванням молоді промислових риб та інших робіт із підвищення рибопродуктивності водойм;
- станом рибогосподарських водойм, а також за здійсненням заходів для запобігання їх забрудненню, засміченню та іншим видам шкідливого впливу;
- належним використанням дозволів на право лову риби та інших об'єктів водного промислу для науково-дослідних цілей, акліматизації, зариблення, риборозведення, контрольного лову;
- роботою рибоходів та інших рибопропускних споруд при греблях гідроелектростанцій;
- здійсненням встановлених рішеннями Кабінету Міністрів України

умов забору води з рибогосподарських водойм.

Державний контроль за станом, охороною, використанням та відтворенням тваринного світу (зокрема, рибних ресурсів) передбачає проведення перевірок дотримання природокористувачами природоохоронного законодавства. Перевіряються організації, підприємства та установи, діяльність яких впливає чи може впливати на стан, охорону, використання та відтворення тваринного світу.

Охорона диких тварин повинна здійснюватися шляхом:

- встановлення заборони та обмежень на використання ресурсів тваринного світу;
- охорони від самовільного використання та інших порушень діючого порядку використання ресурсів тваринного світу;
- охорони середовища перебування, умов розмноження й шляхів міграції диких тварин;
- запобігання загибелі тварин під час здійснення виробничих процесів;
- створення заповідників, заказників і виділення інших територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
- встановлення особливого режиму охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України, переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні;
- встановлення науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання ресурсів тваринного світу;
- надання допомоги тваринам у разі захворювання, загрози їх загибелі під час стихійного лиха й унаслідок інших надзвичайних екологічних ситуацій;
- пропаганди важливості охорони тваринного світу в засобах масової інформації;
- здійснення відомчого контролю в галузі охорони й використання тваринного світу;
- боротьби з шкідливими хижаками та птахами;
- проведення інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів тваринного світу.

За організації перевірки дотримання природоохоронного законодавства в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу висвітлюються такі питання:

1. Закріплення мисливських угідь. Перевіряється наявність:

- рішення обласної (районної) ради, рішень чи постанов Уряду про

створення господарства та про закріплення угідь;

- договорів між користувачами мисливських угідь та відповідними, спеціально уповноваженими державними органами з охорони та регулювання використання тваринного світу;
- суборендних договорів із первинними мисливськими колективами;
- рішень обласних, районних рад чи місцевих органів влади згідно з питаннями охорони використання тваринного світу, поліпшення ведення мисливського господарства та їх виконання;
- матеріалів перевірок договірних зобов'язань;
- паспорту мисливського господарства;
- матеріалів мисливського впорядкування.

Аналізується:

- освоєння коштів на охорону та відтворення диких тварин, враховуючи біотехнічні заходи (загалом по області, району, природокористувачах мисливських угідь);
- достовірність звітних даних, занесених до державної форми статзвітності 2ТП-полонання, та відповідність їх первинним матеріалам обліку;
- кількість членів УТМР загалом по області, району, площа мисливських угідь, яка припадає (в області, районі) на одного мисливця;
- усунення виявлених порушень та вжиті заходи відповідно до актів раніше проведених перевірок.

2. *Динаміка чисельності основних видів мисливської фауни.* Перевіряються первинні матеріали обліку мисливської фауни, методи обліку, правильність оформлення матеріалів. Шумовим методом обліку підраховують чисельність в угіддях козуль, зайців – при цьому обліком повинно бути охоплено не менше 30 відсотків угідь. Двократно-обкладним методом підраховують чисельність лосів, оленів, диких кабанів – у цьому випадку обліком повинна охоплюватись уся площа мисливського господарства. Аналізуються матеріали мисливського впорядкування, оптимальна та фактична чисельність диких тварин в угіддях.

3. *Використання диких тварин.* Перевіряється наявність у господарстві книги реєстрації ліцензій та відстрілювальних карток, журналу обліку добутої дичини, журналу обліку добування диких тварин та птахів, яких визнано шкідливими за ведення мисливського господарства, журналу інструктажу мисливців під час проведення полювань, планів-графіків проведення полювань.

Аналізується:

- добування мисливських видів тварин за видами, процент їх вилучення;
- вилучення тварин за статтю та віковою структурою;
- оптимальна та фактична щільність мисливської фауни на 1000 га мисливських угідь;
- правильність складання планів експлуатації основних видів мисливської фауни;
- дотримання лімітів добування диких тварин, правильність оформлення дозволів, ліцензій та відстрілювальних карток;

4. Відтворення диких тварин.

Аналізується:

- продуктивність мисливських угідь області, району, господарства;
- стан штучного розведення дичини, розселення та акліматизація диких тварин, наявність актів на випуск диких тварин;
- забезпеченість розрахункового поголів'я диких тварин біотехнічними спорудами (годівниці для козулі, оленя – 1шт. на 20 голів, підгодівельні майданчики (кабан) – 1шт. на 10 голів, підгодівельні точки (заєць) – 1шт. на 20 голів, куріпка, фазан – 1шт. на 20 голів; солонці (для копитних) – 1шт. на 20 голів, заєць – 1шт. на 1000 га);
- виділення господарством відтворювальних ділянок, відмежування їх у природі аншлагами, наявність у господарстві наказу чи рішення на їх створення (повинно бути виділено не менше 20 відсотків площі господарства).

5. Організація боротьби з порушниками правил полювання.

Аналізується:

- виявлення випадків порушень правил полювання та притягнення їх до відповідальності, наявність журналу реєстрації протоколів та інформації про результати вжитих заходів до порушників;
- правильність ведення документації (протоколів, постанов), прийняття за ними рішень, на які рахунки надходять штрафи та збитки на відшкодування заподіяної шкоди;
- взаємодія користувачів мисливських угідь з органами внутрішніх справ, природоохоронними органами при організації та проведенні боротьби з браконьєрством;
- наявність нерозглянутих (припинених) органами прокуратури кримінальних справ на порушників правил полювання.

Під час організації перевірки дотримання природоохоронного законодавства в галузі охорони, використання та відтворення рибних запасів необхідно звернути увагу на нижчеподані питання:

1. Загальні питання:

- наявність рішень обласних, районних рад чи місцевих органів влади з питань охорони та використання рибних ресурсів, поліпшення ведення рибного господарства, їх виконання;
- освоєння коштів на охорону та відтворення рибних запасів, будівництво риборозплідників, риборозплідних заводів (загалом по області, району, користувача рибних ділянок);
- достовірність звітних даних, занесених до державної форми статзвітності.

2. Закріплення аматорських ділянок за користувачами:

- загальна площа аматорських ділянок;
- площа закріплених ділянок;
- рішення місцевих органів влади про закріплення промислових та аматорських ділянок за користувачами;
- договір між користувачами водойм та відповідними спеціально уповноваженими державними органами з охорони та регулювання користування тваринного світу;
- наявність суборендних договорів із первинними організаціями на закріплення рибогосподарських водойм.

3. Матеріали перевірок договірних зобов'язань:

- акти перевірок та результати усунення виявлених порушень;
- чи контролюється усунення користувачами водойм виявлених недоліків;
- вжиті заходи до користувачів ділянок у разі виявлення значних недоліків у веденні рибного господарства та договірних зобов'язань (зариблення, проведення меліоративних робіт тощо).

4. Динаміка вилову основних видав риб за останні роки загалом по району.

5. Добування цінних промислових видав риб за видами, процент їх вилову. Аналіз вилову риб за видами. Дотримання лімітів вилову основних промислових видів риб.

6. Охорона рибних запасів передбачає:

- встановлення заборони та обмежень у використанні рибних ресурсів;
- охорону від самовільного використання та інших порушень

діючого порядку використання рибних ресурсів;

- охорону середовища перебування, умов розмноження й шляхів міграції риб;
- запобігання загибелі риб під час здійснення виробничих процесів;
- створення заповідників та іхтіологічних заказників і виділення інших природних територій та об'єктів що підлягають особливій охороні;
- встановлення науковообґрунтованих нормативів і лімітів використання рибних ресурсів;
- пропаганду важливості охорони рибних запасів у засобах масової інформації;
- здійснення відомчого контролю в галузі охорони й використання рибних запасів; – проведення інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів рибних запасів.

7. Організація боротьби з порушниками правил рибальства та браконьєрами має на меті:

- виявлення випадків порушення правил рибальства та вжиті заходи;
- перевірку діяльності правоохоронних органів та інших служб та відомств в організації боротьби з браконьєрством та притягненні браконьєрів до відповідальності;
- розгляд наявних нерозглянутих (припинених) справ на порушників правил рибальства та браконьєрів органами прокуратури, внутрішніх справ та адмінкомісіями.

2. Основні порушення законодавства про тваринний світ

З метою запобігання або припинення виявленого правопорушення, усунення його шкідливих наслідків, керуючись чинним законодавством, інспектуючі органи мають право застосовувати такі заходи впливу:

- а) штраф;
- б) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям учинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (у судовому порядку);
- в) конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (у судовому порядку);
- г) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (право полювання, рибної ловлі);

д) направлення матеріалів в органи природоохоронної прокуратури та суд для притягнення винних до кримінальної й адміністративної відповідальності;

е) порушення клопотань про застосування дисциплінарного заходу покарання й громадського впливу.

Оплатне вилучення та конфіскація предметів можуть застосовуватись як основні, так і додаткові адміністративні стягнення. За одне адміністративне правопорушення може накладатись основне або основне й додаткове стягнення.

Адміністративне стягнення може накладатись не пізніше як через два місяці від дня вчинення правопорушення, а для тривалого правопорушення – два місяці від дня його виявлення.

Постанова про адміністративне стягнення вноситься в 15-денний термін від дня складання протоколу, але не пізніше 2-х місяців від дня вчинення правопорушення, а для тривалого правопорушення – 2-х місяців від дня його виявлення.

Копія постанови в триденний строк вручається під розписку порушнику або надсилається рекомендованим листом із повідомленням про вручення.

Порушник у 15-денний строк, одержавши постанову, зобов'язаний внести штраф на вказані в постанові реквізити.

Постанова про адміністративне правопорушення може оскаржуватися в 10-денний строк від дня одержання постанови, скарга подається в органи Міністерства екології та природних ресурсів України або в суд.

У разі оскарження або опротестовування постанови порушник зобов'язаний не пізніше як через 15 днів від дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення внести штраф на вказані в постанові реквізити.

Порушникам природоохоронного законодавства (господарствам, підприємствам, організаціям, установам) вручається претензія про добровільну сплату стягнення за шкоду, заподіяну тваринному світу, рибним ресурсам. Претензія підписується керівником чи вступником керівника спеціального природоохоронного органу, надсилається разом із постановою рекомендованим або цінним листом чи вручається порушнику під розписку.

Порушники природоохоронного законодавства зобов'язані в місячний строк розглянути претензію й дати відповідь

природоохоронному органу (в письмовій формі), що виніс претензію, в якій вказується номер і дата платіжного доручення на перерахування суми, або мотиви відхилення з посиланням на відповідні нормативні акти й документи, що обґрунтовують відхилення претензії.

Для притягнення винних до дисциплінарної відповідальності матеріали про факти порушення надсилаються на розгляд керівництва господарства, підприємства, організації, установи, а у випадках притягнення керівництва – у відповідні вищестоящі організації. Матеріали повинні містити заяву, копію протоколу, яким було встановлено порушення з повідомленням причин і наслідків порушення.

Головні державні інспектори України, Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва, Севастополя, держінспекції з охорони Чорного та Азовського морів у разі порушення природоохоронного законодавства виносять рішення про обмеження, зупинення (тимчасово) роботи чи будівництва підприємства та інших об'єктів, використання природних ресурсів, У рішенні викладається суть порушення, їх причини й наслідки.

У випадках невиконання керівництвом господарства, підприємства, організації, установи або вищим відомством чи міністерством рішення про обмеження, призупинення (тимчасово) використання природних ресурсів або перешкоджання виконанню цієї постанови спеціальні органи Міністерства екології та природних ресурсів України, місцеві органи влади звертаються в органи прокуратури для притягнення винних посадових осіб **до кримінальної відповідальності**.

Для анулювання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища виносять обов'язкові для виконання **подання про припинення дії або анулювання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів** до того органу, який видав спеціальний дозвіл на право використання.

Виконання постанови про позбавлення права полювання проводиться шляхом вилучення посвідчення мисливця. У разі ухилення особи, позбавленої права полювання, від здавання мисливського квитка органи, що здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, проводять вилучення мисливського квитка у встановленому порядку.

Для притягнення порушників природоохоронного законодавства до

кримінальної та адміністративної відповідальності матеріали надсилаються в природоохоронну прокуратуру та суд у 10-денний строк після виявлення порушення разом із супровідним листом за підписом керівника природоохоронного органу, в якому вказується: короткий зміст виявленого порушення, нормативний акт порушення, відповідальні за порушення особи, заходи, вжиті за результатами перевірок.

Матеріали, що надсилаються в органи прокуратури, повинні містити:

- документи (довідка, акт перевірки, протокол про адміністративне правопорушення), в яких викладено факти порушення природоохоронного законодавства, внаслідок чого завдано значної шкоди тваринному світу (рибним ресурсам);
- повну назву господарства, підприємства, установи, організації, його поштову адресу, прізвище та посаду особи, відповідальної за природоохоронну діяльність, або безпосередньо громадянина;
- відомості про систематичне невиконання підприємствами приписів, рішень про обмеження, зупинення (тимчасово) використання природних ресурсів;
- список конкретних осіб, відповідальних за порушення, їхню посаду (за необхідності – виписку з наказу про призначення й копію посадової інструкції); – письмові пояснення посадових осіб господарства, підприємства, установи, організації та інших осіб, відповідальних за порушення, а у випадках їх відмови – акт про відмову й висновки спеціаліста з цього приводу;
- документи, що характеризують роботу господарства, підприємства, організації, установи щодо виконання природоохоронного законодавства за матеріалами раніше проведених перевірок.

У разі відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи, але за наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення, адміністративне стягнення може накладатися не пізніше як через місяць від дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або про її закриття.

Повноцінне існування всього різноманіття тваринного світу неможливе без належної уваги людини. А це, в першу чергу, слід забезпечити безперервним державним контролем за його використанням та відтворенням.

3. Державний контроль за природокористуванням і заповідним

режимом на територіях природно-заповідного фонду

Головною метою державного контролю за дотриманням режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду є забезпечення дотримання всіма міністерствами, державними комітетами й відомствами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, видів господарської діяльності та відомчого підпорядкування, громадянами, а також іноземними юридичними й фізичними особами вимог чинного законодавства про охорону навколишнього природного середовища та природно-заповідний фонд України. Метою державного контролю є також запобігання, виявлення та припинення фактів порушення вимог чинного законодавства щодо дотримання заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду й їх охоронних зон, притягнення винних до відповідальності та відшкодування ними заподіяної шкоди.

Державний контроль за станом, охороною, збереженням, відтворенням та раціональним використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду й природних ресурсів в їх межах здійснюється Міністерством екології та природних ресурсів України, його органами на місцях та іншими спеціально уповноваженими державними органами.

Спеціальні органи Міністерства екології та природних ресурсів України, відповідно до покладених на них завдань, здійснюють державний контроль за:

- дотриманням вимог збереження заповідних територій та об'єктів землевласниками й землекористувачами;
- наявністю нормативно-правової, проектної та облікової документації, їх відповідністю вимогам чинного законодавства, своєчасним внесенням до них поточних змін;
- дотриманням вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- дотриманням вимог відтворення заповідних територій та об'єктів, а також використанням природних ресурсів в їх межах;
- виконанням запроектованих господарських заходів щодо збереження, охорони, відтворення та використання природно-заповідного фонду;
- виконанням планів (завдань) науково - дослідних робіт;
- дотриманням чинного законодавства щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду від пошкоджень і забруднення

стічними водами, хімічними речовинами, промисловими й комунально-побутовими викидами, відходами та покидьками;

- збереженням і раціональним використанням зарезервованих для подальшого заповідання цінних природних територій та об'єктів;
- зміною меж та відведенням земельних ділянок заповідних територій та об'єктів для інших потреб;
- організацією та діяльністю служб охорони заповідних установ, а також землевласників і землекористувачів, у віданні яких перебувають території та об'єкти природно-заповідного фонду, оголошені без вилучення земельних ділянок;
- достовірністю та якістю статистичної звітності, додержанням установлених правил ведення обліку земель, лісів та державного кадастру природно-заповідного фонду.

Державний контроль за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду й їх охоронних зонах здійснюється згідно з планом перевірок. Періодичність перевірок залежить від екологічних ситуацій, що складаються на конкретних заповідних територіях чи об'єктах.

Залежно від кола питань, які вивчаються, перевірки поділяються на комплексні, цільові й оперативні (спеціальні).

Комплексні перевірки охоплюють максимальну кількість питань, що стосуються охорони, збереження, відтворення та використання природно-заповідного фонду. До їх проведення можуть залучатися фахівці інших міністерств і відомств, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та представники громадськості.

Цільові перевірки висвітлюють окремі напрями природоохоронної діяльності, такі як: стан виконання заходів щодо охорони, відтворення та використання природних комплексів, стан виконання приписів контролюючих органів та інше.

Оперативні (спеціальні) перевірки проводяться згідно з конкретними завданнями, отриманими від керівництва інспекції або вищестоящих органів, а також за пропозиціями громадських організацій та зверненнями й скаргами громадян.

Комплексні перевірки проводяться щорічно, оперативні (спеціальні) – за потребою.

У ході підготовки до перевірки заповідних територій та об'єктів інспектор повинен ознайомитись із:

- постановами й рішеннями законодавчої та виконавчої влади

наказами, рішеннями колегій і розпорядженнями Міністерства екології та природних ресурсів України з питань заповідної справи;

- документами попередніх перевірок та заходами, вжитими землевласниками й землекористувачами щодо усунення виявлених недоліків і порушень;

- листуванням, що стосується заповідних територій та об'єктів які підлягають перевірці.

Державний контроль за дотриманням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду передбачає проведення документальних і натурних перевірок.

Документальна перевірка встановлює наявність у адміністрацій заповідних територій та об'єктів, а також інших землевласників і землекористувачів, під охороною яких перебуває природно-заповідний фонд, відповідної документації, розробленої, оформленої й затвердженої згідно з чинним законодавством.

Склад документації визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших законодавчих і нормативних документів з урахуванням категорії й цільового призначення конкретних територій та об'єктів природно-заповідного фонду і включає:

а) природні заповідники:

- рішення про створення;
- положення про природний заповідник;
- проект організації території та охорони природних комплекси;
- державний акт на право постійного користування землею;
- кадастрова документація;
- літопис природи;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- положення про охоронну зону;
- планово-картографічні матеріали;

б) біосферні заповідники:

- рішення про створення;
- положення про біосферний заповідник;
- проект організації території та охорони природних комплексів;
- державний акт на право постійного користування землею;
- охоронні зобов'язання землекористувачі (на заповідні території та об'єкти, які створено на землях, включених до складу заповідника

без вилучення їх у землевласників і землекористувачів);

- літопис природи;
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів;
- достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;
- в) національні природні та регіональні ландшафтні парки:*
- рішення про створення;
- положення про національний природний (регіональний ландшафтний) парк;
- проект організації території національного природного (регіонального ландшафтного) парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів, об'єктів;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи, створені з наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів);

- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- літопис природи (національні природні парки);
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- положення про охоронну зону;
- планово-картографічні матеріали;

г) ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки:

- рішення про створення;
- положення про заповідний об'єкт;
- проект організації території;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи);
- кадастрова документація;
- документи про право на використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

д) парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва:

- рішення про створення;
- проект утримання та реконструкції;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають право на статус юридичної особи);
- охоронні зобов'язання землекористувачів (що не мають статусу

юридичної особи);

- кадастрова документація;
- документ на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;
- є) *заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища:*
- рішення про створення;
- положення про заповідну територію (для заказника);
- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали.

Документи детально вивчаються, аналізуються, встановлюється відповідність їх змісту, оформлення та затвердження згідно з вимогами чинного законодавства.

У *положеннях* про природні біосферні заповідники, національні природні та регіональні ландшафтні парки, заказники, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки визначаються завдання, науковий профіль, особливості природоохоронного режиму та характеру їх функціонування.

Положення щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення затверджуються Міністерством екології та природних ресурсів України, місцевого значення – його органами на місцях.

Завдання й особливості природоохоронного режиму парків-пам'яток природи та заповідних урочищ визначаються безпосередньо в їх первинних облікових документах (кадастровій документації та охоронних зобов'язаннях землекористувачів).

Рішення про встановлення охоронних зон територій та об'єктів природно-заповідного фонду та положення про них відповідно приймаються й затверджуються обласними, міськими (міст Києва і Севастополя) радами.

У *проектах організації території заповідних установ* висвітлюється основна інформація про ці об'єкти, фізико-географічні умови району розміщення, аналіз попередньої господарської діяльності, визначається обсяг запланованих заходів з охорони, захисту, відтворення й використання їх природних ресурсів і комплексів. Крім того, визначається господарська й інша діяльність, яка може негативно-

но впливати на стан конкретної заповідної території чи об'єкта.

Проекти організації заповідних територій та об'єктів розробляються спеціалізованими науковими й проектними установами та організаціями й затверджуються:

- Кабінетом Міністрів України – проекти національних природних парків;
- Міністерством екології та природних ресурсів України – проекти біосферних та природних заповідників;
- державним органом, який прийняв рішення про організацію заповідного об'єкта – проекти регіональних ландшафтних парків;
- органом, у підпорядкуванні якого перебуває заповідний об'єкт, за погодженням із Міністерством екології та природних ресурсів України (щодо об'єктів загальнодержавного значення) або органами Міністерства екології та природних ресурсів України на місцях (щодо об'єктів місцевого значення) – проекти ботанічних садів, дендрологічних та зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Установам природно-заповідного фонду, які мають статус юридичної особи й створювались із наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, видаються в установленому чинним законодавством порядку державні акти на право постійного користування землею.

Охоронні зобов'язання складаються й видаються землевласникам і землекористувачам органами Міністерства екології та природних ресурсів України на місцях на території та об'єкти природно-заповідного фонду, які оголошуються без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх землевласників і землекористувачів (регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду є системою необхідних і достовірних відомостей про їх природні, наукові, правові та інші характеристики. Він містить відомості про правовий статус, належність, режим, географічне положення, кількісні й якісні характеристики заповідних територій та об'єктів, їх природоохоронну, наукову, освітню, виховну, рекреаційну та іншу цінність. Формами кадастрової документації є картки первинного обліку, картки інвентаризації та інші облікові документи, що складаються відповідно до Інструкції про порядок

ведення Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Офіційним документом, який засвідчує право підприємств, установ, організацій та громадян на спеціальне використання природних ресурсів у межах заповідних територій та об'єктів загальнодержавного значення, є дозвіл, який видається за встановленою формою Держкомітетом охорони навколишнього середовища та природних ресурсів Автономної Республіки Крим, держуправліннями охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі. Для використання природних ресурсів у заготівлі деревини та живиці застосовуються форми бланків лісорубних квитків, а на всі інші види спеціального використання природних ресурсів на землях лісового фонду – форми бланків лісових квитків. Видання дозволів проводиться природоохоронними органами в межах, затверджених Міністерством екології та природних ресурсів лімітів.

Ліміти використання природних ресурсів затверджуються:

- на використання природних ресурсів у межах природно-заповідного фонду загальнодержавного значення – Міністерством екології та природних ресурсів України;
- на використання природних ресурсів в межах природно-заповідного фонду місцевого значення – в порядку, що визначається обласною радою.

Планово-картографічні матеріали, згідно з чинним законодавством, є невід'ємною складовою частиною документації заповідних територій та об'єктів. Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду виносяться в натуру встановленням відповідних межових та інформаційно-охоронних знаків і наносяться на плани внутрішньогосподарського землеустрою, планово-картографічні матеріали лісовпорядкування (для земель лісового фонду).

Записи й позначки про виконані господарські заходи на заповідних територіях та об'єктах, представлених землями лісового фонду, повинні своєчасно вноситися згідно з вимогами чинних настанов у таксаційні описи та лісовпорядні книги. Про виконання господарських заходів на інших землях інформація наводиться в окремих актах про виконані роботи, які зберігаються в облікових справах заповідних територій та об'єктів.

У ході документальної перевірки здійснюється детальний аналіз виконання запланованих господарських заходів, відповідність їх

призначення та виконання згідно з проектними матеріалами. Аналізуються звіти, облікові й інші документи про стан, охорону, відтворення та використання заповідних територій та об'єктів і природних ресурсів в їхніх межах. Перевіряється реєстрація порушень природоохоронного законодавства, вжиття заходів щодо їх усунення, відшкодування заподіяної шкоди та притягнення винних до відповідальності. За результатами проведених раніше перевірок контролюється виконання приписів, рекомендацій та інших вимог контролюючих органів щодо дотримання чинного законодавства про природно-заповідний фонд України.

Документальна перевірка передбачає також контроль за наявністю наказів підприємств, установ і організації про закріплення за конкретними посадовими особами обов'язків з охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які оголошено без вилучення земельних ділянок у їх власників або користувачів.

Документальна перевірка наукової діяльності передбачає контроль за дотриманням вимог чинного законодавства під час використання заповідних територій та об'єктів у науково-дослідних цілях, а саме за:

- виконанням тематики наукових досліджень, їх актуальністю й необхідністю для даної заповідної території чи об'єкта;
- встановленням лімітів та одержання дозволів на спеціальні використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях;
- наявністю єдиних програм і планів науково-дослідних робіт або спеціальних угод між адміністраціями територій об'єктів природно-заповідного фонду (з органами, в підпорядкуванні яких перебувають заповідні території та об'єкти – за відсутності адміністрації) й заінтересованими науковими установами, організаціями, навчальними закладами під час проведення ними наукових досліджень і навчально-виховної роботи;
- наявністю документів про узгодження й затвердження тематики наукових досліджень;
- призначення відповідними наказами відповідальних за кожною конкретною науковою темою;
- оформленням договорів на проведення науково-дослідних робіт та дотриманням установлених строків їх виконання згідно з затвердженими календарними планами;
- наявністю затверджених щорічних звітів про науково-дослідні роботи;

- завданням та порядком діяльності наукових та науково-технічних рад згідно з положенням про них;
- станом ведення літописів природи біосферних і природних заповідників та національних природних парків, їх відповідністю затвердженим програмам;
- здійсненням координації проведення наукових досліджень на територіях регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ у регіоні.

Якщо в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду містяться адміністративні й господарські будівлі та споруди (контори, дирекції, гуртожитки, цехи, гаражі, котельні, свердловини тощо), перевіряє підлягає також здійснення заходів з охорони земель, вод та повітря в процесі функціонування цих об'єктів;

- вивчаються матеріали дозволів і лімітів викидів і скидань забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище та розміщення відходів;
- перевіряються матеріали плати за забруднення навколишнього природного середовища;
- аналізується ведення статистичної звітності за встановленими формами та інше.

Порядок здійснення державного контролю щодо охорони й збереження земель, вод та повітря викладено у відповідних методичних рекомендаціях щодо контролю цих природних ресурсів.

Перевіркою в натурі визначається стан дотримання адміністраціями територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також іншими землевласниками й землекористувачами, на землях яких створено (оголошено) території та об'єкти природно-заповідного фонду, вимог чинного законодавства щодо охорони природних комплексів та об'єктів здійснення господарської та іншої діяльності.

Встановлюється наявність негативних факторів, що порушують природний розвиток процесів та явищ або створюють загрозу шкідливого впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Перевірка заповідних територій та об'єктів у натурі передбачає здійснення контролю за:

- винесенням у натуру та закріпленням на місцевості меж заповідних територій та об'єктів шляхом встановлення межових стовпів та межових охоронних знаків;
- встановленням за логічністю розміщення на місцевості

інформаційних знаків та аншлагів;

- дотриманням науковообґрунтованих екологічних вимог, норм і правил під час здійснення землекористувачами господарських заходів з охорони, відтворення та використання заповідних територій та об'єктів;
- відповідністю обсягів виконаних господарських заходів виданим дозволам;
- якістю виконання запланованих господарських заходів;
- дотриманням установлених нормативів під час виділення земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідних установ та їх працівників;
- здійсненням заходів щодо запобігання браконьєрству;
- здійсненням заходів щодо запобігання проїзду й проходу сторонніх осіб, де це заборонено чинним законодавством та положенням про заповідну територію чи об'єкти;
- дотриманням встановленого порядку проведення довгострокових стаціонарних та інших науково-дослідних робіт, відповідністю обсягів використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях отриманим дозволам;
- використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду в навчально-виховних, культурних, рекреаційних, спортивних і туристичних цілях та для потреб мисливського господарстві

На територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, представлених землями лісового фонду, здійснюється контроль за:

- дотриманням діючих правил і настанов, відводу й проведенням рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства, та інших рубок;
- дотриманням підприємствами, установами та організаціями правил відпуску деревини на пні;
- своєчасністю проведення освідчення місць рубок, достовірністю інформації, що відображена у відповідних актах;
- доцільністю проведення рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства, та інших рубок на кожній конкретній ділянці, яка підлягає перевірці;
- відповідністю обсягів виконаних рубок, місць їх розміщення визначення виду та охоплення рубками насаджень, що потребують їх проведення, матеріалам лісовпорядкування. Визначається правильність призначення й проведення рубок; – своєчасністю й якістю проведення заходів лісовідновлення й лісорозведення, правильністю застосування технологій у їх здійсненні;

- станом лісових культур, відповідністю їх умовам місцезростання та проектам створення;
- дотриманням строків відтворення насаджень на землях лісокультурного фонду;
- дотриманням строків переведення лісових культур у вкриті лісовою рослинністю землі;
- своєчасністю й якістю проведення реконструкції малоцінних, низькоповнотних насаджень, а також нестійких похідних деревостанів, чагарників та насаджень, що втратили захисні, водоохоронні та інші корисні властивості;
- дотриманням санітарних правил у лісах, наявністю позалісосічної захищеності та станом виконання заходів по її ліквідації;
- наявністю діючих осередків шкідників та хвороб лісу, доцільністю здійснення санітарних та лісозахисних заходів;
- дотриманням вимог пожежної безпеки в лісах, якістю проведення протипожежних заходів;
- дотриманням порядку здійснення всіх видів побічних лісових користувань;
- станом ведення мисливського господарства та здійсненням біотехнічних заходів;
- станом охорони й збереження видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України;
- станом заходів для забезпечення запобігання лісопорушенням;
- дотриманням вимог законодавства щодо охорони лісів від пошкоджень і забруднення стічними водами, хімічними речовинами, промисловими й комунально-побутовими викидами, відходами й покидьками;
- дотриманням порядку користування лісами й їх охорони під час будівельних та пошукових робіт, добування корисних копалин, прокладання трубопроводів, кабелів та інших комунікацій, бурових і інших робіт, не пов'язаних із функціонуванням заповідних територій та об'єктів;
- збереженням цінних природних територій та об'єктів, які зарезервовано з метою подальшого заповідання.

За результатами перевірки територій чи об'єкта природно-заповідного фонду складається акт.

У вступній частині акта наводяться місце й дата його складання, відомча підпорядкованість заповідної території чи об'єкта, поштова адреса, прізвища керівників та їхні службові телефони, прізвища й

посади осіб, які проводили перевірку та були присутніми при її проведенні.

У констатуючій частині в стислій формі викладаються результати перевірки.

Висвітлюються виявлені порушення та недоліки, причини, що їх викликали, негативні наслідки, до яких вони можуть призвести. Визначаються розміри спричиненої шкоди та вказуються посада, прізвище, ім'я та по батькові винних у цьому осіб. Пропонуються заходи щодо забезпечення дотримання режиму встановленого на заповідних територіях та об'єктах.

Акт разом із матеріалами, що додаються до нього (довідки, копії звітів, схеми тощо), підписується всіма учасниками перевірки.

Із змістом акта знайомиться й підписує його керівник природоохоронної установи чи підприємства, організації, що має в підпорядкуванні заповідні території та об'єкти.

Наявність особистої думки керівника підприємства, установи, організації, що перевірялися, не перешкоджає вжиттю заходів впливу щодо усунення виявлених недоліків на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду та притягненню винних до відповідальності.

Один примірник акта надається керівнику підприємства, установи, організації, де проведено перевірку, другий примірник – їх вищестоящому органу, перший – залишається в державному органі, який здійснював перевірку.

Складання акта перевірки, як первинного документа, є обов'язковим практично для всіх інспекторських перевірок.

4. Основні порушення законодавства про природно-заповідний фонд

З метою запобігання й припинення виявленого правопорушення та усунення його шкідливих наслідків, керуючись чинним законодавством, спеціально уповноважені органи **мають право застосовувати до порушників заповідного режиму такі заходи впливу:**

- штрафувати (за окремими статтями в судовому порядку);
- оплатно вилучати предмети, які стали знаряддями вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення (в судовому порядку);
- конфіскувати предмети, які стали знаряддями вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення (в судовому порядку);

- позбавляти спеціального права, наданого даному громадянинуві (права полювання, рибної ловлі, побічного користування, інше);
- надсилати матеріали в органи природоохоронної прокуратури та суд для притягнення винних до кримінальної та адміністративної відповідальності;
- порушувати клопотання про застосування заходів дисциплінарного й громадського впливу.

Якщо дії підприємств, установ, організацій та громадян порушують чинне законодавство про охорону навколишнього природного середовища, зокрема вимоги природно-заповідного режиму, складається протокол правопорушення у галузі охорони природи та використання природних ресурсів.

Протокол складається у випадках виявлення таких порушень законодавства про природно-заповідний фонд:

- нецільове використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, порушення вимог проектів їх створення та організації;
- здійснення в межах заповідних територій та об'єктів, а також охоронних зон, забороненої господарської діяльності;
- організація на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, в їх охоронних зонах господарської діяльності, без попереднього проведення екологічної експертизи або з порушенням її висновків;
- нежиття заходів щодо запобігання й ліквідації наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на заповідні території та об'єкти;
- порушення строків і порядку розгляду клопотань про створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- порушення вимог щодо використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- перевищення допустимих хімічних, фізичних, біотичних та інших впливів, антропогенних навантажень, порушення вимог виданих дозволів на використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- псування, пошкодження чи знищення природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду та ділянок, зарезервованих для включення до його складу;
- самочинна зміна меж, відведення територій та об'єктів природно-заповідного фонду для інших потреб;
- порушення правил охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду й порядку здійснення користування рослинним

та тваринним світом у їх межах;

– інші порушення, що негативно впливають на стан і збереження природно-заповідного фонду.

Протокол складається окремо за кожним випадком порушення вимог природоохоронного законодавства, як правило, на місці виявлення правопорушення чи на місці затримання порушника. За неможливості встановити особу правопорушника на місці він доставляється до органів місцевої виконавчої влади або органів внутрішніх справ, де після встановлення особи складається протокол про правопорушення.

Під час складання протоколу обов'язково заповнюються всі пункти, чітко викладається вид правопорушення, його причини та наслідки, що можуть виникнути. Виявлене правопорушення кваліфікується відповідно до статей природоохоронного законодавства та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Якщо бланк протоколу не вміщує всіх даних про порушення та шкоду, заподіяну природно-заповідному фонду, до нього робиться додаток із визначенням пунктів протоколу, які доповнюються, він нумерується разом із протоколом і засвідчується підписами всіх учасників перевірки.

Протокол підписується державним інспектором або службовою особою іншого спеціально уповноваженого державного органу, які його склали, особами, що брали участь у виявленні правопорушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна у його скоєнні (порушник), а також за наявності свідків протокол підписується й ними.

У разі можливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці, державний інспектор, що склав протокол, зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце й час розгляду його справи, а також роз'яснити його права й обов'язки, про що робиться позначка в протоколі.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення правопорушника від відповідальності.

Протокол не складається у випадках, коли відповідно до законодавства штраф накладається й стягується безпосередню на місці вчинення правопорушення.

Підприємства, установи, організації та громадяни за порушення законодавства про природно-заповідний фонд несуть матеріальну відповідальність. Розміри шкоди, заподіяної територіям та об'єктам

природно-заповідного фонду, обчислюються за таксами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України.

За порушення правил відпуску деревини на пні, вчинені підприємствами, організаціями, установами під час проведення рубок лісу та заготівлі недеревних матеріалів, розміри майнових стягнень визначаються згідно з діючими таксами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України, Санітарними правилами в лісах України.

Дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів може скасовуватись органом, який його видав, за поданням органів Міністерства екології та природних ресурсів та інших спеціально уповноважених державних органів.

Анулювання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів може здійснюватись у випадках:

- порушення користувачем умов природокористування;
- різкого погіршення стану природних ресурсів у процесі природокористування;
- припинення діяльності підприємства, установи й організації, яким було видано дозвіл;
- закінчення строку природокористування;
- використання природних ресурсів не за цільовим призначенням;
- надходження обґрунтованих вимог від органів державного контролю за охороною навколишнього природного середовища;
- добровільної відмови природокористувача від використання природних ресурсів.

Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища та його заступники, головні державні інспектори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва й Севастополя мають право приймати рішення про обмеження, зупинення (тимчасово) робіт підприємств та інших об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Постанова щодо обмеження чи тимчасове зупинення використання природних ресурсів вноситься у випадках:

- використання природних ресурсів та територій природно-заповідного фонду не за цільовим призначенням або без відповідних дозволів;
- перевищення установлених лімітів використання природних ресурсів;

- відсутності або нездійснення заходів, спрямованих на запобігання негативним впливам, несприятливим природним процесам і явищам, що можуть становити небезпеку природно-заповідному фонду;
- застосування за використання природних ресурсів способів, техніки й технологій, що не відповідають екологічним вимогам та режиму заповідності;
- порушення санітарних правил і правил пожежної безпеки місця проведення робіт;
- невиконання обов'язкових приписів контролюючих органів щодо усунення виявлених порушень.

Особи, які вчинили екологічні правопорушення й злочини, притягаються до **кримінальної відповідальності**.

Відповідно до чинного Кримінального кодексу України, до складу екологічних правопорушень і злочинів на територіях природно-заповідного фонду належать:

- навмисне знищення або значне пошкодження лісових масивів шляхом підпалу;
- порушення правил боротьби з хворобами й шкідниками рослин, що спричинило тяжкі наслідки;
- незаконна порубка лісу в насадженнях, яка здійснюється систематично або завдала великої шкоди;
- мисливство й ловля риби на території природних заповідників чи такі ж дії, які завдали значної шкоди іншим територіям ті об'єктам природно-заповідного фонду;
- самовільне зайняття земельних ділянок та самовільне на них будівництво;
- навмисне знищення, руйнування й пошкодження природних комплексів.

Отже, найефективнішою формою охорони цінних природних об'єктів і територій є їх заповідання – взяття під охорону держави. Створення заповідних територій необхідне для збереження цінних видів рослинного й тваринного світу, унікальних ландшафтів, геологічних, гідрологічних об'єктів тощо.

Державний контроль за здійсненням заповідного режиму – необхідна умова стабільного функціонування унікальних природних територій та об'єктів.

ЛЕКЦІЯ № 8

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ

1. Концептуальні засади державного екологічного контролю на кордоні.
2. Екологічний контроль транспортних засобів.
3. Екологічний контроль вантажів.
4. Екологічний контроль об'єктів рослинного та тваринного світу.
5. Радіаційний контроль
6. Хіміко-аналітичний контроль речовин.

1. Концептуальні засади державного екологічного контролю на кордоні

Екологічний контроль на державному кордоні здійснюється відповідно до положення про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності митниць, що розроблено з метою встановлення загальних вимог здійснення екологічного контролю:

- транспортних засобів, зокрема автомобілів, літаків, суден, військових кораблів, поромів та інших плавальних засобів;
- вантажів, що містять промислову сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні хімічні, радіоактивні та інші небезпечні для навколишнього природного середовища й здоров'я людей речовини;
- засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, добрив;
- усіх видів диких тварин, водних живих ресурсів і рослин, зоологічних, ботанічних, мінералогічних колекцій, мисливських трофеїв.

Чинність виконання вимог положення поширюється на всі транспортні засоби й вантажі, що підлягають екологічному контролю й переміщуються через митний кордон України залізничним, автомобільним, морським, річковим, повітряним та трубопровідним транспортом. Положення регламентує діяльність державних інспекторів охорони навколишнього природного середовища Державної екологічної інспекції України під час здійснення екологічного контролю транспортних засобів і вантажів у пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності митниць.

Методичне та організаційне керівництво регіональними підроз-

ділами служби екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності митниць здійснює Державна екологічна інспекція України, яка:

- організовує й здійснює методичне забезпечення та професійну перепідготовку кадрів служби екологічного контролю держкоінспекції;
- координує роботу служби екологічного контролю з виконання загальнодержавних, регіональних та галузевих програм заходів у частині додержання законодавства з охорони навколишнього природного середовища;
- надає допомогу регіональним підрозділам служби екологічного контролю за виникнення надзвичайних екологічних ситуацій у зоні митного контролю, в разі необхідності самостійно здійснює екологічний контроль вантажів і транспортних засобів;
- у встановленому порядку сприяє забезпеченню працівників служби екологічного контролю форменим одягом, приладами, обладнанням, засобами самооборони, перевіряє роботу регіональних підрозділів служби екологічного контролю на митному кордоні України;
- виступає представником із питань, що входять до компетенції служби екологічного контролю в усіх державних громадських установах та судових органах.

Керівництво підрозділами служби екологічного контролю здійснюють Головні державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища Чорного й Азовського морів, Головний державний інспектор з охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, Головні державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища областей, міст Києва і та Севастополя, які:

- керують підрозділами служби екологічного контролю, організовують їх роботу, розподіляють обов'язки, затверджують посадові інструкції працівників;
- несуть персональну відповідальність за виконання покладених на службу екологічного контролю завдань і здійснення своїх функцій;
- виступають представниками з питань, що входять до компетенції екологічного контролю в усіх державних і громадських установах та судових органах;
- вживають усіх заходів, які впливають із завдань, покладених на екологічний контроль, розподіляють і доводять фонди й ліміти фінансування для матеріально-технічного забезпечення служби

екологічного контролю;

– укладають із зацікавленими державними установами, господарськими організаціями угоди, спрямовані на поліпшення умов здійснення екологічного контролю;

– підписують договори, погодження й акти, пов'язані з виконанням покладених на службу екологічного контролю завдань.

Основним завданням держкоінспекторів у пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності митниць є здійснення державного контролю за додержанням міністерствами й відомствами, підприємствами, установами, організаціями, незалежно від форм власності та господарювання, громадянами, а також іноземними юридичними та фізичними особами й особами без громадянства, що перетинають державний кордон або здійснюють перевезення через нього транспортних засобів і вантажів, вимог чинного природоохоронного законодавства та норм і правил екологічної безпеки під час транспортування небезпечних вантажів.

Головними завданнями служби екологічного контролю на кордоні є:

– контроль за додержанням норм і вимог чинного природоохоронного законодавства під час переміщення через митний кордон України транспортних засобів та вантажів;

– запобігання незаконному ввезенню, вивезенню або транзиту територією України вантажів, що містять промислову сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні хімічні, радіоактивні та інші небезпечні для навколишнього природного середовища й здоров'я людей речовини, пестициди й агрохімікати, а також забрудненого баласту на судах;

– забезпечення контролю за виконанням міжнародних зобов'язань України щодо торгівлі тими видами дикої фауни й флори, які перебувають під загрозою зникнення;

– забезпечення контролю за перевезенням радіоактивних речовин і ядерних матеріалів та проведенням хіміко-аналітичного контролю речовин;

– огляд експортних та імпорتنих партій вантажів та оформлення потрібних документів у зоні діяльності митниць;

– контроль за дотриманням вимог чинного законодавства й правил увезення в Україну й вивезення з України рослинних ресурсів та тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, зоологічних,

- ботанічних, мінералогічних колекцій та мисливських трофеїв;
- контроль за додержанням вимог екологічних норм і правил транспортними засобами, що перетинають митний кордон України;
 - контроль експортних та імпорتنих партій брухту чорних кольорових металів на предмет відсутності хімічного чи радіоактивного забруднення та оформлення Сертифікатів екологічного контролю (для експорту);
 - контроль експортних, імпорتنих та транзитних вантажів, перевезення яких через державний кордон України потребує спеціального дозволу Міністерства екології та природних ресурсів України.

Служба екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності митниць:

- запобігає незаконному вивезенню з території України об'єктів рослинного та тваринного світу, занесених до Червоної книги України, мисливських трофеїв, рослинної сировини, зоологічних, ботанічних, мінералогічних колекцій;
- здійснює перевірку документів, транспортних засобів, огляд підконтрольних вантажів, що імпортуються, експортуються чи перевозяться до суміжних держав транзитом;
- контролює дотримання екологічних вимог за перевезення диких тварин і рослин, сировини й продуктів тваринного походження всіма вантажовідправниками та вантажоодержувачами;
- вивчає екологічний стан на прилеглих територіях прикордонних пунктів, у морських, річкових і повітряних портах;
- забороняє перевезення вантажів, що можуть негативно вплинути на стан навколишнього природного середовища й здоров'я людей, умови транспортування яких не відповідають екологічним вимогам безпечного їх транспортування або потребують спеціального дозволу;
- проводить експрес-аналіз речовин та матеріали із метою встановлення їх належності до токсичних, радіоактивних речовин або відходів та вмісту забрудненого баласту й стічних вод суден.

У разі виявлення порушень природоохоронного законодавства України, відсутності дозвільних документів або коли зовнішній огляд вказує на очевидну невідповідність вигляду й властивостей вантажу змістові супровідних документів, держкоінспектор:

- припиняє подальший його рух;
- складає в присутності експедитора, вантажоперевізника або представника транспортного вузла (станції, порту) та старшого зміни

митної служби акт про виявлене порушення;

- у товаротранспортній накладній проставляє штамп «ввіз/вивіз заборонено»;
- за неможливості усунення виявлених порушень – повертає вантаж вантажовідправнику,
- протягом доби доповідає керівництву спеціальних підрозділів Міністерства екології та природних ресурсів та Державній екологічній інспекції України про всі випадки забруднення навколишнього природного середовища, а також затримання підконтрольних вантажів, суден та інших плавальних засобів.

2. Екологічний контроль транспортних засобів

Під час екологічного контролю автомобільного транспорту здійснюється перевірка:

- наявності забруднення, підтікання паливно-мастильних матеріалів, охолоджувальних речовин тощо, які можуть спричинити забруднення навколишнього природного середовища;
- наявності табличок системи інформування про безпеку національного або європейського зразка, іншого додаткового обладнання транспортних засобів, що перевозять небезпечний вантаж;
- радіаційного стану;
- вмісту оксиду вуглецю та вуглеводнів, рівня димності у відпрацьованих газах двигунів автомобілів.

Порядок проведення вимірювань умісту забруднювальних речовин у відпрацьованих газах автомобілів наведений у п. 2 лекції № 3 «Здійснення державного контролю в галузі охорони атмосферного повітря».

Вимоги до автотранспортних засобів у разі перевезення небезпечних вантажів.

У разі перевезення небезпечних вантажів автотранспортними засобами слід забезпечити дотримання головних умов, а саме:

- використовувати тільки спеціалізовані автомобілі або автомобілі загального призначення, що пристосовані для цього;
- на транспортний засіб мають прикріплюватись інформаційні таблиці, на яких позначено знак безпеки;
- кожний транспортний засіб, що перевозить небезпечні вантажі, має оснащуватися вогнегасниками;
- кузови транспортних засобів, які перевозять небезпечні вантажі навалом, не повинні мати механічних пошкоджень та покриття, що

взаємодіє з вантажем; кузов типу «фургон» обов'язково повинен мати замковий пристрій, що забезпечує замикання дверей кузова й дозволяє їх опломбувати;

– у разі перевезення небезпечних вантажів у транспортних засобах, що закриті брезентом, він повинен бути водонепроникний та виготовлений із вогнетривкого матеріалу або просочений вогнетривкою речовиною;

– на кожний транспортний засіб, що пройшов державний технічний огляд за місцем реєстрації, компетентний орган видає свідоцтво про допуск транспортного засобу до перевезення небезпечного вантажу.

Автомобіль, що перевозить небезпечний вантаж, повинен забезпечуватися засобами пожежогасіння, усунення можливих аварій та наслідків забруднення навколишнього природного середовища, надання першої медичної допомоги потерпілим, індивідуального захисту, спецодягом.

На випадок надзвичайної ситуації, що може виникнути під час перевезення небезпечного вантажу, водій повинен мати письмову інструкцію з організації безпеки перевезення.

Екологічний контроль морських та річкових суден проводиться з метою перевірки:

- виконання вимог чинного законодавства та міжнародних угод України щодо запобігання забрудненню моря;
- наявності свідоцтв про стан судна та його водоохоронного обладнання;
- відповідності стану судна та його водоохоронного обладнання виданим на них свідоцтвам.

Під час контролю судна держрекоінспектор спільно з капітаном (або іншою особою командного складу) проводять:

- огляд судового водоохоронного обладнання на відповідність його встановленим правилам охорони морських вод від забруднення;
- зовнішній огляд судна й поверхні води поблизу нього;
- перевірку наявності пломб на осушувальних системах, баластових танках, сепараційних установках, системах зливу за борт забруднених вод;
- відповідну перевірку гарантій власника судна, зазначених у судовій декларації, щодо безпеки його судна для внутрішніх і територіальних вод України.

3. Екологічний контроль вантажів

Основними завданнями екологічного контролю вантажів є:

- виявлення фактів несанкціонованого ввезення, вивезення та транзитного перевезення підконтрольних вантажів територією України;
- державний контроль за виконанням вимог природоохоронного законодавства та норм і правил екологічної безпеки під час санкціонованого перевезення вантажів територією України;
- забезпечення пропуску на територію України належно оформлених, позначених, упакованих та обладнаних небезпечних вантажів.

Екологічний контроль вантажів передбачає два послідовні етапи контролю:

- перевірка товаросупровідних документів на вантажі, які перетинають кордон;
- безпосередній екологічний контроль вантажів.

Для переміщення через державний кордон брухту до документів додається протокол (сертифікат) радіаційного обстеження.

У разі перевезення автомобільним транспортом пестицидів та агрохімікатів, що входять до Переліку пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, перевіряється «Лист безпеки» даного виду пестициду, який видається фірмою-виготовлювачем.

Працівники служби екологічного контролю під час переміщення вантажів, що підлягають екологічному контролю, перевіряють комплект потрібних товарно-транспортних документів, які надав власник вантажу, вантажовідправник, вантажоперевізник, вантажоодержувач, експедитор транспортно-експедиційної організації. Порядок здійснення екологічного контролю, залежно від місцевих умов, визначається технологічною схемою (процесом) пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна, що узгоджується керівниками митного органу, транспортної організації та контрольних служб.

Безпосередній екологічний контроль вантажу має три види контролю:

- оглядовий;
- радіаційний;
- хіміко-аналітичний (за потреби).

Оглядовий контроль під час здійснення екологічного контролю в

пунктах пропуску через державний кордон здійснюється в разі виникнення підозри на невідповідність вантажу товаросупровідним документам. У зоні діяльності внутрішніх регіональних митниць оглядовий контроль є обов'язковим. При цьому перевіряються фізичний стан речовини (рідина, порошок, кристалічна чи гранульна форма, у вигляді брил чи суцільної маси та інше), її забарвлення, запах, термін придатності тощо. Особливу увагу слід звернути на відповідність пакувальних матеріалів, ємностей та тари сертифікаційним вимогам.

Перевірка вантажів на морських та річкових суднах

Вантаж на судні перевіряється з метою з'ясування його відповідності товаросупровідним документам та виданим дозволам. Він може перевірятися також під час вантажно-розвантажувальних робіт.

На нафтових танкерах, суднах-хімовозах та комбінованих вантажних суднах, якщо вони перевозять як вантаж нафтопродукти наливом, держкоінспектор перевіряє відповідність документів щодо їх характеру і об'єму до інформації, викладеної з екологічної декларації. За потреби може перевірятися забруднення атмосферного повітря на судні або поблизу нього.

На суднах-суховантажах, які перевозять підконтрольні вантажі насипом, перевіряється наявність дозволів на їх увезення/вивезення (якщо це передбачено чинним законодавством), відповідність сертифікатам та заповненій екологічній декларації, відповідність зовнішньому вигляду тощо. У разі потреби також може перевірятися стан забруднення атмосферного повітря на судні чи поблизу нього.

На суднах, які перевозять генеральні вантажі в упаковці, у вантажних контейнерах, змінних танках, в автодорожніх або залізничних вагонах (цистернах), перевіряється наявність дозволу на ввезення/вивезення цього вантажу (якщо це передбачено чинним законодавством), його відповідність сертифікатам та заповненій екологічній декларації, технічний стан тари й упаковки.

4. Екологічний контроль об'єктів рослинного та тваринного світу

Завданням екологічного контролю щодо об'єктів тваринного та рослинного світу, а також зоологічних, ботанічних і мінералогічних колекцій та мисливських трофеїв є запобігання їх незаконному переміщенню через митний кордон України, перевірка законності придбання та відповідності кількості, видів та об'єктів відомостям,

зазначеним у товаросупровідних документах, а також контроль умов утримання живих диких тварин під час їх перевезення.

Об'єктами тваринного світу є:

- хордові, зокрема хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) й безхребетні (членистоногі, моллюски, голкошкірі та інші) тварини в усьому їх видовому й популяційному розмаїтті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), що перебувають у стані природної волі;
- частини диких тварин (роги, шкіра тощо);
- продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск, тощо);
- залишки викопних тварин, нори, хатки, лігва, мурашники та інші споруди тварин.

Об'єктами рослинного світу є:

- дикорослі та інтродуковані несільськогосподарського призначення судинні рослини (дерева, кущі, трави та їх частини – коріння, стебла, плоди, бруньки тощо);
- мохи, мохоподібні та водорості;
- лишайники;
- гриби.

Переміщення через митний кордон нових для України видів живих диких тварин і рослин без дозволу Міністерства екології та природних ресурсів забороняється.

Переміщення через митний кордон України сировини з диких тварин і рослин регламентується чинним законодавством.

Увезення в Україну, вивезення поза її межі та транзитне перевезення зоологічних, ботанічних та мінералогічних колекцій здійснюється за оригіналом дозволу, виданого Міністерством екології та природних ресурсів на офіційному бланку за підписом посадової особи, засвідченим «мокрою» печаткою. Вивезення за межі України зоологічних, ботанічних і мінералогічних колекцій без наявності дозволів спеціально уповноважених органів забороняється.

Вивезення з України мисливських трофеїв дозволяється за наявності:

- дубліката ліцензії (на відстріл диких копитних тварин і ведмедів), копії протоколу полювання, що видається відповідним мисливським господарством;
- ветеринарного свідоцтва, на якому проставлено реєстраційний номер Головного управління ветеринарної медицини Мінагрополітики України щодо погодження вивезення продукції

половання на кордон.

Забороняється вивезення поза межі України трофеїв або частин диких тварин (м'ясо, роги, шкіра, хутро, пух, волосся, ратиці тощо) в усьому їх видовому розмаїтті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо) без документів, що підтверджують законність їх здобуття або набуття.

Дикі тварини й інші об'єкти тваринного та рослинного світу, що ввезені з України або вивозяться чи перевозяться у межах її території з порушенням чинних правил і міжнародних угод, підлягають вилученню в установленому порядку й реалізуються згідно з правами, встановленими Міністерством екології та природних ресурсів.

У разі вилучення незаконно добутих (набутих) диких живих тварин та рослин держкоінспектори служби екологічного контролю вживають заходів щодо їх збереження та, за можливості, повернення в природне середовище.

5. Радіаційний контроль

Радіаційний контроль здійснюється з метою контролю щодо додержання вимог чинного законодавства під час переміщення через державний кордон радіоактивних речовин і ядерних матеріалів.

Радіаційний контроль вантажів, що перетинають державний кордон України, зокрема транзитних, є обов'язковим. Контроль здійснюється безпосередньо на кордоні до митного оформлення. Для експортних вантажів радіаційний контроль може здійснюватись у зоні діяльності митниці.

Основним завданнями радіаційного контролю є:

- виявлення фактів випадкового або навмисного несанкціонованого ввезення, вивезення та транзитного перевезення територією України джерел іонізуючого випромінювання у вигляді радіоактивних речовин і ядерних матеріалів;
- контроль за дотриманням вимог, норм і правил за санкціонованого транспортування радіоактивних речовин і ядерних матеріалів через державний кордон;
- контроль за забезпеченням радіаційної безпеки персоналу, який здійснює перевезення радіоактивних речовин і ядерних матеріалів, персоналу в пунктах пропуску через державний кордон та пасажирів.

Радіаційний контроль у пунктах пропуску через державний кордон

проводиться стаціонарними та переносними приладами дозиметричного контролю.

Радіаційний контроль вантажів багажу та транспортних засобів, які перетинають державний кордон, передбачає чотири послідовні рівні:

- експрес-контроль наявності іонізуючого випромінювання, яке йде від контрольованого об'єкта, здійснюється за допомогою наявних стаціонарних або переносних дозиметрів;
- детальний контроль – за допомогою переносних дозиметричних приладів та шляхом візуального огляду об'єктів із метою виявлення контейнерів або матеріалів, які призначено для екранування іонізуючого випромінювання;
- поглиблений контроль затриманих об'єктів – за допомогою обладнання пересувних лабораторій або найближчої стаціонарної лабораторії, який проводиться персоналом цієї лабораторії;
- комплексний контроль та ідентифікація затриманих об'єктів, що проводяться за допомогою обладнання Центральної стаціонарної лабораторії.

У разі виявлення спроби несанкціонованого ввезення радіаційно небезпечного об'єкта його проїзд (провезення) через державний кордон України забороняється. Після складання акта про виявлене порушення об'єкт повертається вантажовідправнику.

У разі спроби несанкціонованого перевезення радіаційно небезпечного об'єкта він до митного догляду не допускається й його переміщення через державний кордон України забороняється.

Під час санкціонованого перевезення радіаційно небезпечних об'єктів у разі виявлення порушень норм і правил радіаційної безпеки під час транспортування радіоактивних речовин і ядерних матеріалів об'єкт до митного догляду не допускається й його подальший рух через державний кордон України забороняється. Об'єкт затримується в пункті пропуску до усунення порушень. У разі ввезення об'єкта на територію України усунення порушень норм і правил радіаційної безпеки необхідно проводити на території держави-відправника.

Здійснення радіаційного контролю:

Перший рівень контролю (експрес-контроль) є обов'язковим для всіх об'єктів, що перетинають державний кордон України.

Радіаційний контроль вантажів, які ввозяться або вивозяться через морські пункти пропуску, може проводитися перед навантаженням або під час розвантаження суден. У цьому разі радіаційний контроль здійснюється за допомогою переносних приладів

дозиметричного контролю.

Якщо прилади дозиметричного контролю не фіксують перевищення природного фону випромінювання, то проведення контролю за наступними рівнями необов'язкове і об'єкт може бути пропущеним через державний кордон України.

Якщо приладами дозиметричного контролю зафіксовано перевищення природного фону випромінювання, то здійснення подальшого детальнішого контролю обов'язкове. Перед його здійсненням держекоінспектор зобов'язаний поінформувати начальника поста екологічного контролю про факт виявлення потенційно радіаційно небезпечного об'єкта та про всі наступні дії.

Проведення другого рівня радіаційного контролю здійснюється на спеціально обладнаному майданчику на відстані не менш ніж 50 м від місць постійної дислокації служб пункту пропуску.

У разі отримання сигналу від стаціонарної апаратури радіаційного контролю про перевищення природного рівня випромінювання під час контролю пасажирського транспортного засобу, пасажирки мають пройти через зону дії одного з датчиків апаратури радіаційного контролю. У разі виявлення конкретної особи, власне випромінювання якої перевищує природний фон, ця особа направляється на проведення радіаційного контролю другого рівня з використанням переносної дозиметричної апаратури для виявлення та вилучення джерела випромінювання.

Пасажирський транспортний засіб підлягає проведенню радіаційного контролю другого рівня, якщо сигнал експрес-контролю показує перевищення фону. Він відводиться на окремий майданчик для проведення подальшої ідентифікації джерела перевищення природного фону та його вилучення в установленому порядку.

У разі виявлення радіаційно небезпечного об'єкта всі особи, крім персоналу поста екологічного контролю, який безпосередньо проводить контроль, повинні переміститися на безпечну відстань.

За виявлення радіаційно небезпечного об'єкта, провезення якого через державний кордон є несанкціонованим або санкціонованим, але здійснюється з порушенням правил безпечного транспортування, подальша робота з об'єктом проводиться тільки за нарядом-допуском, що регламентує конкретний характер, місце проведення та тривалість робіт – з урахуванням потужності експозиційної дози на визначеній відстані.

Транспортні об'єкти з радіоактивними вантажами, на поверхні яких потужність випромінювання не перевищує 0,03 мР/год (0,30 мкЗв/год) та питома активність речовин не перевищує 0,002 мкКі/грам, можуть перевозитись усіма видами транспорту на радіаційно безпечних умовах.

Транспортування природних радіоактивних речовин, граничнодопустима або питома активність яких менша від установлених показників (0,002 мкКі/грам), дозволяється здійснювати всіма видами транспорту й поштовим зв'язком на радіаційно безпечних умовах. Проте в усіх випадках ці речовини вміщуються в тару для продукції виробничо-технічного призначення, що унеможлиблює їх розсіювання. При цьому потужність дози випромінювання на поверхні упаковок не повинна перевищувати 0,3 мБер/год. На внутрішню поверхню кришки таких упаковок має наноситися знак радіаційної небезпеки.

6. Хіміко-аналітичний контроль речовин

Хіміко-аналітичний контроль складається з двох ступенів – попереднього та повного й виконується в зоні діяльності митниць.

Попередній хіміко-аналітичний контроль здійснюється, коли виникає вмотивована підозра щодо невідповідності речовин, що перевіряються, їх сертифікатам якості або ж у разі відсутності в сертифікатах даних про зафіксовані під час оглядового контролю певні відхилення у фізичному стані речовини, а також у разі невідповідності кольору та запаху вказаному станові.

Повний хіміко-аналітичний контроль проводиться в разі виявлення значних, істотних розбіжностей між даними сертифіката якості та даними, отриманими під час проведення попереднього контролю.

Проведення лабораторних досліджень є підставою для затримки вантажу до отримання висновків за результатами аналізів.

Попередній та повний хіміко-аналітичний контроль включає добір точкових проб підконтрольної речовини та лабораторні дослідження з метою її ідентифікації, встановлення відповідності сертифікату, належності до того чи іншого класу токсичності, радіоактивності тощо.

Попередній контроль здійснюється в найближчій стаціонарній хіміко-аналітичній лабораторії регіональних підрозділів із максимальним використанням експрес-методів.

Відбір точкових проб супроводжується складанням акта відбору проб у присутності особи, що відповідає за транспортування перевірюваного вантажу. Один екземпляр акта залишається в цієї особи.

Екологічний контроль на державному кордоні дає можливість вирішувати питання екологічної безпеки нашої держави, оперативно реагувати на порушення вимог природоохоронного законодавства. В кінцевому результаті він запобігає небезпечним екологічним ситуаціям, що є важливою умовою збереження здоров'я й життя людей та матеріальних цінностей.

ЛЕКЦІЯ № 9

ВИДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ДО ПОРУШНИКІВ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

1. Адміністративні заходи впливу.
2. Протокол про адміністративне правопорушення.
3. Постанова в справі про адміністративне правопорушення.
4. Заходи дисциплінарного впливу.
5. Відшкодування збитків, завданих порушенням природоохоронного законодавства.
6. Обмеження або припинення фінансування об'єктів будівництва.
7. Обмеження або зупинення виробничої діяльності.
8. Припинення дії дозволів та права спеціального використання природних ресурсів.
9. Притягнення до кримінальної відповідальності.

1. Адміністративні заходи впливу

З метою запобігання й припинення виявленого правопорушення, усунення його шкідливих наслідків на довкілля, керуючись чинним законодавством, спеціально уповноважені органи мають право застосовувати адміністративні заходи впливу.

Залежно від обставин порушнику може бути видано обов'язків до виконання окремих припис, який повинен розглядатися як адміністративний захід. Припис складається у двох примірниках, один з яких передається порушнику, а другий залишається в інспектора для контролю.

Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі довкілля настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою, відповідно до чинного законодавства, кримінальної відповідальності.

Особа, яка здійснила адміністративне правопорушення в стані крайньої необхідності, оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності.

Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

Посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління,

державного й громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їхніх службових обов'язків.

Військовозобов'язані, а також особи рядового й начальницького складів органів внутрішніх справ несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються правил полювання, рибальства й охорони рибних запасів, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах (тобто їх можна попередити, оштрафувати, зобов'язати відшкодувати завдані збитки, в них можуть конфісковуватися знаряддя вчинення або безпосередні об'єкти правопорушення, вони можуть позбавлятися спеціального права полювання). Посадові особи органів, яким надано право накладати адміністративні стягнення в галузі довкілля, можуть відносно цих осіб замість накладених стягнень передавати матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

Іноземні громадяни й особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах із громадянами України.

Акти, які пом'якшують або скасовують відповідальність за адміністративні правопорушення, мають зворотну силу, тобто поширюються й на правопорушення, вчинені до видання цих актів. Акти, які встановлюють або посилюють відповідальність за адміністративне правопорушення, зворотної сили не мають.

Адміністративне стягнення є мірою відповідальності й застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Посадовими особами органів, яким надано право розглядати справи та накладати адміністративні стягнення в галузі охорони довкілля, за вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватися такі основні адміністративні стягнення:

– штраф;

– позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинуві.

Штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених Кодексом України про адміністративні правопорушення й іншими законами України.

Конфіскація вилученого предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, може застосовуватися виключно за рішенням суду й полягає в примусовому безоплатному переданні цього предмета у власність держави. Конфіскованим може бути лише предмет, який є особистою власністю порушника.

Позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права полювання), застосовується на строк до трьох років за грубе або систематичне порушення порядку користування цим правом.

Адміністративне стягнення може накладатися не пізніше як через два місяці від дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – два місяці від дня його виявлення. У разі відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи, але за наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення, адміністративне стягнення може накладатися не пізніше як через місяць від дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або про її закриття.

2. Протокол про адміністративне правопорушення

У разі вчинення адміністративного правопорушення складається протокол про адміністративне правопорушення уповноваженими на те посадовою особою або представником громадської організації.

У протоколі про адміністративне правопорушення зазначається:

- дата й місце його складення;
- посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол;
- відомості про особу порушника (прізвище, ім'я та по батькові, рік народження (для осіб від 16 до 18 років, окрім того, день та місяць), сімейний склад, розмір останньої заробітної плати, поштова домашня адреса, повна назва та поштова адреса місця роботи, посада);
- місце, час вчинення й суть адміністративного правопорушення. Суть порушення повинна описуватися таким чином, щоб якомога точніше відповідати вимогам певної статті порушених нормативних актів;
- нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення (відповідні статті законів України, нормативних актів, частина та стаття Кодексу України про адміністративне правопорушення);
- прізвища, адреси свідків і потерпілих (їх відсутність не позбавляє протокол чинності);
- пояснення порушника;

- інші відомості, необхідні для вирішення справи (наприклад, відомості про відбір аналітичних проб, наявність актів обстеження тощо, позначки про те, чи чинила опір або непокору особа, на яку складається протокол, позначки про огляд транспортних засобів чи особистих речей порушника, про наявність речей, які підтверджують правопорушення, а також позначка про вилучені речі);
- позначка про роз'яснення порушнику його прав, а також про попередження його про час та місце розгляду справи щодо адміністративних правопорушень.

Протокол підписується особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, та особою, яка його склала; за наявності свідків і потерпілих протокол може підписуватися також і цими особами. У разі відмови особи, яка вчинила правопорушення, від пояснень протоколі та його підписання, в ньому робиться запис про це.

Якщо особу порушника не встановлено (порушник вчинив правопорушення й зник із місця його скоєння) протокол складається без зазначення у ньому відомостей про особу порушника. Якщо правопорушником вчинено шкоду природним ресурсам, протокол негайно направляється в органи внутрішніх справ для встановлення особи порушника.

У разі неможливості скласти протокол на місці вчинення правопорушення порушника можна доставити в міліцію чи до штабу добровільної народної дружини з охорони громадського порядку працівником міліції або народним дружинником. У разі вчинення лісопорушень, порушень правил полювання, правил рибальства й охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону та використання тваринного світу, якщо особу порушника неможливо встановити на місці порушення, посадові особи можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, до міліції або до приміщення виконавчого комітету селищної, сільської ради. Доставляння порушника може провадитись також народними дружинниками, громадськими інспекторами з охорони навколишньої природного середовища, громадськими мисливськими інспекторами, громадськими інспекторами органів рибоохорони та громадськими лісовими інспекторами.

Речі й документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлені під час затримання, огляду транспортних засобів або огляду речей, вилучаються. Вилучені речі й документи

зберігаються до розгляду справи про адміністративне правопорушення в місцях, що їх визначають органи (посадові особи), яким надано право провадити вилучення речей і документів, а після розгляду справи, залежно від результатів її розгляду, їх, у встановленому законодавством України порядку, конфісковують, повертають власнику або знищують. У разі вчинення лісопорушень, порушень правил полювання, правил рибальства й охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону та використання тваринного світу, в порушників можуть вилучатися документи, які необхідні для подальшого вирішення справи, а також документи, які засвідчують надання порушнику спеціального права (наприклад, посвідчення мисливця й контрольна картка обліку добутої дичини та порушень правил полювання), для вирішення питання про позбавлення порушника цього права на певний строк та позначки про порушення.

Про вилучення речей і документів робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, на вилучені речі та документи порушнику видається опис вилученого.

3. Постанова в справі про адміністративне правопорушення

Постанова в справі про адміністративні правопорушення повинні містити:

- відомості про посадову особу, яка винесла постанову;
- дату розгляду справи;
- відомості про особу, щодо якої розглядається справа;
- викладення обставин, установлених під час розгляду справи, які повинні викладатися якомога ближче до відповідних статей Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), Законів України та порушених нормативних актів, із застосуванням відповідної термінології;
- зазначення всіх статей КУпАП та їх частин у разі скоєння двох або більше правопорушень, Законів України та нормативних актів, які передбачають відповідальність за дане адміністративне правопорушення;
- прийняте в справі рішення;
- в разі встановлення з матеріалів справи, що правопорушенням завдано матеріальної шкоди, в постанові необхідно запропонувати порушнику добровільно відшкодувати суму цієї шкоди;

- вирішення питання про вилучені речі й документи;
- вказівку про порядок виконання постанови;
- вказівку про порядок і строк її оскарження.

Постанова по справі про адміністративне правопорушення підписується посадовою особою, яка розглянула справу.

Постанова оголошується негайно після закінчення розгляду справи. Копія постанови протягом трьох днів вручається або надсилається особі, щодо якої її винесено. Копія вручається правопорушнику під розписку, а в разі, коли копія постанови надсилається, про це робиться відповідна позначка в справі.

Копія постанови відразу вручається або надсилається потерпілому на його прохання.

Якщо в постанові в справі про адміністративне правопорушення згадано про вогнепальну зброю та бойові припаси, на які порушник має відповідний дозвіл органів внутрішніх справ, чинний під час виконання службових обов'язків, або дозвіл на особисту вогнепальну зброю для полювання чи з метою самооборони, посадова особа, крім того, надсилає копії постанови відповідному підприємству, установі або організації для відома їй органу внутрішніх справ для розгляду питання про заборону цій особі користуватися вогнепальною зброєю.

Постанову в справі про адміністративне правопорушення може оскаржити особа, щодо якої її винесено, а також потерпілий.

Скаргу на постанову в справі про адміністративне правопорушення можна подати протягом десяти днів від дня винесення постанови (фактично цей строк обчислюється від дня отримання постанови особою, відносно якої її винесено).

Постанова про накладення адміністративного стягнення є обов'язковою для виконання державними й громадськими органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами й громадянами.

Постанова про накладення адміністративного стягнення підлягає виконанню з моменту її винесення.

Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження виконується посадовою особою, яка винесла постанову, шляхом оголошення постанови порушнику.

Штраф має бути сплаченим порушником не пізніше як через п'ятнадцять днів від дня вручення йому постанови про накладення штрафу, а в разі оскарження або опротестування постанови – не пізніше як через п'ятнадцять днів від дня повідомлення про

залишення скарги або протесту без задоволення. Штраф, накладений за вчинення адміністративного правопорушення, вноситься порушником до установи ощадного банку України, за винятком штрафу, що стягується на місці вчинення правопорушення.

Постанова про конфіскацію предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, виконується судовими виконавцями при районних (міських) судах.

Виконання постанови про конфіскацію предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, здійснюється шляхом вилучення конфіскованого підмета й примусового безоплатного повернення цього предмета у власність держави.

Особи, що порушили правила полювання, вважаються позбавленими спеціального права від дня винесення постанови про позбавлення цього права. Якщо зазначені особи, яких позбавлено спеціального права, ухиляються від здавання документа, що засвідчує це право, то строк позбавлення їх спеціального права обчислюється від дня здавання або вилучення такого документа. Після закінчення призначеного строку позбавлення спеціального права, а також у разі його скорочення, особі, щодо якої застосовано даний захід адміністративного стягнення, повертаються в установленому порядку вилучені в неї документи.

4. Заходи дисциплінарного впливу

Дисциплінарна відповідальність є одним із заходів правового впливу на осіб, які допустили правопорушення в зв'язку зі своєю службовою діяльністю. В цьому випадку органи з охорони навколишнього природного середовища мають право вносити міністерствам, відомствам, підприємствам, установам та організаціям пропозиції про притягнення до дисциплінарної відповідальності, зокрема, про повне або часткове позбавлення премії за основними результатами господарської діяльності службових осіб, винних у порушенні вимог природоохоронного законодавства.

З метою притягнення до дисциплінарної відповідальності матеріали, куди, крім клопотання, обов'язково входить і протокол про порушення, передаються на розгляд керівництву об'єкта, який перевіряється, а за притягнення до відповідальності

керівників – відповідні вищі організації.

Організації й установи, куди передаються подібні клопотання, зобов'язані проінформувати природоохоронні органи про вжиті заходи.

5. Відшкодування збитків, завданих порушенням природоохоронного законодавства

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» належать до відшкодування збитки, заподіяні об'єднаннями, підприємствами, установами й організаціями, громадянами внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Збитки відшкодовуються в розмірах і порядку, встановлених цивільним законодавством. Для розрахунків збитків за основу беруться втрати в народному господарстві трудових, матеріальних, фінансових і природних ресурсів, які пов'язані з необхідністю ліквідації негативних наслідків порушення природоохоронного законодавства та погіршення стану природних ресурсів.

Претензії на відшкодування збитків юридичними особами подаються безпосередньо до них, а в разі відмови від відшкодування позови до цих організацій розглядаються господарськими судами.

Позови до громадян подаються одразу до суду, який і приймає рішення про відшкодування.

Всі заподіяні збитки розраховуються за відповідними методиками.

6. Обмеження або припинення фінансування об'єктів будівництва

Вказаний захід впливу застосовується, коли будівництво або реконструкція об'єктів здійснюється за відсутності позитивного висновку екологічної експертизи, а також за прямих порушень природоохоронного законодавства, які допускаються в процесі будівництва об'єктів і які призводять до забруднення та виснаження навколишнього природного середовища. Цей же захід впливу застосовується й тоді, коли під час будівництва або реконструкції об'єктів надається перевага нарощуванню темпів будівництва виробничих потужностей, а будівництво природоохоронних споруд ведеться з відставанням або не ведеться взагалі.

Обмеження або припинення (тимчасово) будівництва, реконструкції, розширення об'єктів, що ведеться з порушенням

природоохоронного законодавства, здійснюються через подання до банків відповідних постанов про припинення фінансування вказаних об'єктів.

7. Обмеження або зупинення виробничої діяльності

Згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Постановою Верховної Ради України про затвердження Порядку обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів, у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища, органи охорони довкілля можуть застосовувати такий вид санкцій, як обмеження або тимчасова заборона (зупинення) виробничої діяльності окремих промислових установок, цехів, підприємств, організацій і установ, експлуатація яких здійснюється за систематичного перевищення лімітів використання природних ресурсів, порушення екологічних нормативів і стандартів, а також вимог екологічної безпеки.

Обмеження чи тимчасова зупинка виробничої діяльності є заходом, який застосовується тоді, коли всі інші заходи вичерпались, не дають позитивних результатів. До винесення постанови на обмеження чи тимчасове зупинення керівництвом об'єкта обов'язково попереджається про це письмово.

Як правило, обмеження чи тимчасове зупинення виробничої діяльності готуються заздалегідь, але в окремих випадках, за аварійно високого забруднення навколишнього середовища, загрози здоров'ю чи життю населення тощо, рішення про зупинення чи обмеження може виноситись негайно з відповідним документальним оформленням цього заходу.

Крім керівництва об'єкта, виробнича діяльність якого обмежується чи тимчасово призупиняється, органи, які виносять постанову, зобов'язані проінформувати про це відповідні міністерства й відомства, а також місцеву держадміністрацію.

Призупинення виробничої діяльності може супроводжуватись опломбуванням окремих агрегатів, вузлів, ділянок, які мають вплив на технологічні процеси. У цьому разі обов'язково складається акт опломбування. Керівництвом об'єкта несе відповідальність за цілість поставлених пломб.

Постанова на обмеження або тимчасове зупинення виробничої діяльності може скасовуватись органом, який її виніс, або вищий

органом. Під час винесення цих постанов необхідно враховувати, що забороняється зупинення об'єктів, якщо це може привести до аварії, порушення водопостачання населення тощо.

У цих випадках органи охорони довкілля повинні звертатися до прокуратури для притягнення порушників до кримінальної відповідальності.

8. Припинення дії дозволів та права спеціального використання природних ресурсів

Одним із крайніх заходів впливу, що застосовується до порушників природоохоронного законодавства, є позбавлення права на захоронення (складування) промислових, побутових та інших відходів, викиди (скиди) забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище, а також спеціального використання природних ресурсів – рубки лісу, видобування корисних копалин тощо.

Скасування дозволу на перелічені види природокористування може бути тимчасовим чи остаточним. У першому випадку після виконання природо- користувачем-порушником відповідних вимог дозвіл поновлюється, а замість скасованого дозволу йому видається припис, в якому обговорено умови тимчасового природокористування.

Остаточне скасування дозволу, як правило, пов'язане з ліквідацією підприємств, установ, організацій, виснаженням або вичерпанням природних ресурсів, закінченням строку природокористування або грубими й систематичними порушеннями умов природокористування, які негативно впливають на навколишнє природне середовище.

Остаточне скасування дозволу забезпечується шляхом демонтажу споруд і пристроїв, за допомогою яких здійснюється використання природних ресурсів. При цьому демонтажі за наявності порушень умов природокористування повинні виконуватися за рахунок порушника, що спеціально обумовлюється в постанові про скасування дозволу.

9. Притягнення до кримінальної відповідальності

У випадках особливо небезпечних порушень природоохоронного законодавства органи охорони навколишнього природного середовища надсилають відповідні матеріали до прокуратури для порушення

кримінальної справи.

Матеріали, які надсилаються в прокуратуру, повинні містити:

- повну назву підприємств, установ, організацій, які порушили закон, їх адресу і підпорядкованість;
- конкретний вид порушення, яке призвело до наднормативного забруднення природного середовища з негативними наслідками;
- конкретні дані про шкідливі наслідки забруднення, розміри матеріальної шкоди; – перелік осіб, винних у забрудненні, із визначенням міри вини кожної службової особи;
- оригінали актів перевірок, протоколів про порушення, результати хімічних аналізів, фотодокументи, офіційні висновки тощо.

Застосування об'єктивних та доцільних засобів впливу до порушників природоохоронного законодавства забезпечує запобігання наступним порушенням, негативному впливу на довкілля, сприяє поліпшенню екологічної ситуації.

**ЗМІСТОВО-ДІЯЛЬНІСНА СТРУКТУРА МОДУЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
« Природоохоронне інспектування»**

№ Н Е	Компетенції (прогнозовані результати навчання)	Тема змістового модуля (ЗМ), навчального елементу (НЕ)	Зміст навчального елемента	Вид заняття				Види діяльності тип поточного контролю	ІндЗ (за вибо- ром)	Кількі- сть балів за ІндЗ	Всь- ого балів за НЕ
				Л	С	Пр	Л				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Змістовий модуль 1											
Теоретичні аспекти природоохоронного інспектування											
НЕ 1.1	Знати і розуміти роль державного екологічного контролю як основи раціонального природокорис- тування	НЕ 1.1. (Лекція) Основні вимоги до організації робіт із природоохо- рного інспектування	1. Порядок проведення перевірки. 2. Документальне оформлення перевірки	2			2	Усне опитування Інформація на практичній роботі	-	-	4

		<p>Практична робота № 1 Порядок оформлення актів перевірок, приписів, протоколів та постанов про правопорушення</p> <p>Самостійна робота: Громадський екологічний контроль</p>			3						
HE 1.2	<p>Знати і розуміти зміст та порядок державного контролю за використанням водних ресурсів</p>	<p>HE 1.2. (Лекція) Здійснення державного контролю за охороною та раціональним використанням водних</p>	<p>1. Перевірка водоохоронної діяльності промислових об'єктів</p> <p>2. Екологічний контроль за впливом сільськогосподарських об'єктів на водні ресурси</p> <p>3. Основні порушення водного законодавства</p>	2		2	Усне опитування	-	-	7	
							Оформлення				

		<p>водогосподарських споруд і пристроїв, порушень правил їх експлуатації (Методичні вказівки)</p> <p><i>Практична робота № 4</i> Порядок проведення перевірки водоохоронної діяльності на підприємстві (Методичні вказівки)</p> <p><i>Самостійна робота:</i> Скласти перелік перевірок підприємств житлово-комунального</p>								
--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	--

		господарства									
НЕ 1.3	<i>Знати і розуміти</i> зміст та порядок державного контролю за станом атмосферного повітря	НЕ 1.3. (Лекція). Здійснення державного контролю за станом атмосферного повітря <i>Практична робота № 5</i> розрахувати стягнень та збитки, спричинені забрудненням атмосферного повітря (Методичні вказівки)	1. Перевірка стаціонарних джерел забруднення повітря 2. Перевірка пересувних джерел забруднення повітря. 3. Основні порушення законодавства про охорону атмосферного повітря	2		2		Усне опитування			5
					6			Інформація на практичній роботі			

		Самостійна робота: Робота інспектора при перевірці хімічного заводу								
НЕ 1.4	Знати і розуміти порядок державного контролю за використанням та охороною земель, раціональним використанням надр	НЕ 1.4. (Лекція). Здійснення державного контролю за охороною земель та використанням надр Практична робота № 6 Визначення розміру шкоди, зумовленої забруднення та засміченням земельних	1. Державний контроль за охороною земель. 2. Основні порушення земельного законодавства. 3. Державний контроль за використанням надр. 4. Основні порушення в галузі використання надр.	2		2	2	Усне опитування Комплексне опитування по зробленій роботі Інформація на практичній роботі		7

		<p>ресурсів (Методичні вказівки)</p> <p><i>Практична робота № 7</i> Обчислення розмірів збитків за забруднення довкілля нафтою (Методичні вказівки)</p> <p><i>Самостійна робота:</i> Вимоги законодавства в галузі охорони надр</p> <p><i>Самостійна робота:</i> Перевірка стійкості грунтів до стійкості ерозії</p>			6						
					4						

		Модульний контроль №1						Модульна контрольна робота	-		10
			Всього за ЗМ-1	8	23	16					33

Змістовний модуль 2

Прикладні аспекти природоохоронного інспектування

НЕ 2.1.	Знати і розуміти порядок державного контролю за утворенням та розміщенням відходів, пестицидами та хімікатами.	НЕ 2.1. (Лекція) Здійснення державного контролю у сфері поводження з відходами та небезпечним і хімічними речовинами	1. Державний контроль за поводженням із відходами. 2. Перевірка об'єктів щодо питань поводження з відходами. 3. Основні порушення у сфері поводження з відходами. 4. Державний контроль у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами й агрохімікатами	2				Усне опитування Комплексе опитування по зробленій роботі			7
						2					

<p>НЕ 2.2</p>	<p>Знати і розуміти: порядок здійснення державного контролю в галузі збереження лісів та інших рослинних ресурсів</p>	<p>НЕ 2.2 (Лекція) Здійснення державного контролю у галузі збереження лісів та інших рослинних ресурсів</p> <p>Практична робота № 9 Обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству (Методичні вказівки)</p>	<p>1. Державний контроль лісів та інших рослинних ресурсів. 2. Вилучення знярядь незаконного добування природних ресурсів і виробленої з них продукції. 3. Основні порушення законодавства в галузі збереження лісів та інших рослинних ресурсів</p>	<p>2</p>			<p>Усне опитування</p> <p>Комплексне опитування по зробленій роботі</p>			<p>8</p>
-------------------	--	--	--	----------	--	--	---	--	--	----------

		<p>Практична робота № 10 Обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням населеним пунктами (Методичні вказівки)</p> <p>Самостійна робота: Порядок перевірки держлісгоспу</p>				2					
					6						

<p>НЕ 2.3</p>	<p><i>Знати і розуміти:</i> порядок здійснення державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та за станом природно-заповідного фонду</p>	<p>НЕ 2.3. (Лекція) Здійснення державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та за станом природно-заповідного фонду</p> <p><i>Практична робота № 11</i> Порядок справляння плати за спеціальне використання диких тварин та обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок</p>	<p>1. Державний контроль у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу. 2. Основні порушення законодавства про тваринний світ. 3. Державний контроль за природокористуванням і заповідним режимом на територіях природно-заповідного фонду. 4. Основні порушення законодавства про природно-заповідний фонд</p>	<p>2</p>				<p>Усне опитування</p> <p>Інформація на практичній роботі</p>			<p>8</p>
-------------------	--	---	---	----------	--	--	--	---	--	--	----------

<p>НЕ 2.4.</p>	<p><i>Знати і розуміти</i> здійснення екологічного контролю на державному кордоні</p>	<p>НЕ 2.4. (Лекція) Здійснення екологічного контролю на державному кордоні</p> <p><i>Практична робота № 14</i> Порядок проведення радіоекологічного контролю. (Методичні вказівки)</p> <p><i>Практична робота № 15</i> Порядок</p>	<p>1. Концептуальні засади державного екологічного контролю на кордоні. 2. Екологічний контроль транспортних засобів. 3. Екологічний контроль вантажів. 4. Екологічний контроль об'єктів рослинного та тваринного світу. 5. Радіаційний контроль. 6. Хіміко-аналітичний контроль речовин</p>	<p>2</p>			<p>Усне опитування</p> <p>Комплексе опитування по зробленій роботі</p> <p>Інформація на практичній</p>			<p>8</p>
--------------------	--	--	--	----------	--	--	--	--	--	----------

		<p>проведення екологічного контролю вантажів. (Методичні вказівки)</p> <p><i>Практична робота № 16</i> Порядок проведення хіміко-аналітичного контролю речовин. (Методичні вказівки)</p> <p><i>Самостійна робота:</i> Засади державного екологічного контролю на кордоні</p>						роботі			
						2					
						8					

НЕ 2.5	Знати і розуміти види відповідальності та заходи впливу до порушників природоохоронного законодавства	НЕ 2.5. (Лекція) Види відповідальності та застосування заходів впливу до порушників природоохоронного законодавства	1. Адміністративні заходи впливу. 2. Протокол про адміністративне правопорушення. 3. Постанова в справі про адміністративне правопорушення. 4. Заходи дисциплінарного впливу. 5. Відшкодування збитків, завданих порушенням природоохоронного законодавства. 6. Обмеження або припинення фінансування об'єктів будівництва. 7. Обмеження або зупинення виробничої діяльності. 8. Припинення дії дозволів та права спеціального використання природних ресурсів. 9. Притягнення до кримінальної відповідальності.	1				Усне опитування			6

		Самостійна робота: Вивчення вимог Кодексу України про адміністратив- ні порушення щодо порушення природоохор- онного законодавства			6					
		Модульний контроль № 2						Модульна контрольна робота		10
				9	34	18	-			37
			Всього за ЗМ-2							
		Модульний контроль (підсумковий)						Підсумкова контрольна робота		30
			Всього	17	57	34				100

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ

1. Поняття природоохоронного інспектування
2. Перевірка стаціонарних джерел забруднення повітря
3. Адміністративна відповідальність за природоохоронні порушення
4. Законодавство України про державну екологічну інспекцію
5. Екологічний контроль за впливом сільськогосподарських об'єктів на водні ресурси Правила оформлення документації при притягненні до адміністративної відповідальності
6. Основні порушення законодавства атмосферного повітря
7. Особливості перевірки меліоративних систем
8. Перевірка транспортних засобів
9. Мета та порядок здійснення інспекторських перевірок по охороні довкілля
10. Операція «Чисте повітря»
11. Державний контроль в галузі використання та відтворення рибних запасів
12. Структура державної екологічної інспекції України та області
13. Відповідальність за порушення вимог земельного законодавства
14. Заходи дисциплінарного впливу
15. Права інспектора з охорони навколишнього природного середовища
16. Поводження з відходами та контроль в сфері діяльності пов'язані з пестицидами та агрохімікатами
17. Адміністративна відповідальність за природоохоронні порушення
18. Обов'язки інспектора з охорони навколишнього природного середовища
19. Завдання державної екологічної інспекції щодо державного контролю, використання і відтворення тваринного світу
20. Проблеми природно – заповідного фонду
21. Шляхи здійснення охорони диких тварин
22. Виявлення порушень природоохоронного законодавства
23. Правила оформлення протоколу про адміністративне порушення вимог природоохоронного законодавства
24. Організація перевірки у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу
25. Основні порушення водного законодавства
26. Правила оформлення акту перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства

27. Вилучення знарядь незаконного добування природних ресурсів та продукції, що з них вироблена
28. Етапи перевірок
29. Правила оформлення постанови про обмеження, зупинення (тимчасово) роботи чи будівництва підприємств та інших об'єктів, використання природних ресурсів, що здійснюються з порушенням природоохоронного законодавства
30. Здійснення державного контролю за утворенням, розміщенням і утилізації відходів
31. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності порушників
32. Державний екологічний контроль на державному кордоні
33. Міжнародне співробітництво зв'язане з питаннями попередження екологічних правопорушень
34. Комплексна перевірка промислових підприємств
35. Проведення рейдових перевірок. Основні принципи Законодавства України про державну екологічну інспекцію
36. Статус екологічного інспектора
37. Заключний етап перевірки
38. Мета та порядок здійснення державного екологічного контролю
39. Перевірка водоохоронної діяльності промислових об'єктів
40. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності
41. Шляхи вирішення проблем лісокористування в лісах Буковини і Карпат
42. Права та обов'язки інспектора з охорони навколишнього природного середовища
43. Особливості державного екологічного контролю природно – заповідних територій та об'єктів
44. Здійснення державного контролю за дотриманням заповідного режиму
45. Обмеження або зупинення виробничої діяльності
46. Адміністративна відповідальність при нанесенні шкоди лісовому господарству
47. Контроль за проектуванням, розміщенням споруд та інших об'єктів
48. Проблеми лісокористування в лісах Карпат і Буковини
49. Відповідальність при нанесенні шкоди лісовому господарству

50. Адміністративні заходи впливу при порушенні природоохоронного законодавства
51. Особливості державного контролю лісів
52. Заходи впливу до порушників природоохоронного законодавства
53. Перевірка пересувних джерел забруднення повітря
54. Контроль за охороною довкілля автотранспортними підприємствами
55. Планування перевірок та підготовка до візиту на об'єкт
56. Здійснення державного контролю за використанням та охороною земель
57. Перевірки об'єктів з питань поводження з відходами
58. Відповідальність за незаконне добування природних ресурсів
59. Типи перевірок
60. Види адміністративних стягнень при порушенні вимог природоохоронного законодавства
61. Особливості державного контролю лісів та інших рослинних ресурсів
62. Державний контроль за охороною та раціональним використанням надр
63. Забезпечення охорони та відповідальних за порушення законодавства в сфері охорони, відтворення та використання видів рослинного та тваринного світу, занесених до Червоної книги України
64. Обмеження або припинення фінансування об'єктів будівництва

ЗМІСТ

Лекція № 1. Основні вимоги до організації робіт із природоохоронного інспектування.....	3
Лекція № 2. Здійснення державного контролю за охороною та раціональним використанням водних ресурсів.....	8
Лекція № 3. Здійснення державного контролю в галузі охорони атмосферного повітря.....	23
Лекція № 4. Здійснення державного контролю за охороною земель та використанням надр.....	33
Лекція № 5. Здійснення державного контролю у сфері поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами.....	54
Лекція № 6. Здійснення державного контролю в галузі збереження лісів та інших рослинних ресурсів.....	72
Лекція № 7. Здійснення державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та природно-заповідного фонду.....	90
Лекція № 8. Екологічний контроль на державному кордоні	116
Лекція № 9. Види відповідальності та застосування заходів впливу до порушників природоохоронного законодавства.....	130
Змістово-діяльнісна структура модулів навчальної дисципліни «Природоохоронне інспектування».....	141
Контрольні запитання та завдання до курсу	159

Для нотаток

Навчальне видання

ПРИДОХОРОННЕ ІНСПЕКТУВАННЯ

Конспект лекцій

Укладачі: *Сівак Володимир Карлович*
Солодкий Володимир Дмитрович
Данілова Ольга Миколаївна
Пантелю Ірина Миколаївна
Відповідальний за випуск *Ю.С. Ющенко*
Літературний редактор *О.В. Колодій*

Підписано до друку Формат 60x84/16

Папір офсетний. Друк ізографічний. Ум.друк.арк.

Обл.-вид.арк.....Зам.....Тираж.....

Друкарня Чернівецького національного університету

58012, Чернівці, вул.Коцюбинського, 2

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002 р.